

Тетяна Дятленко, Михайло Білясник,
Валентина Волницька, Олена Семенов

УКРАЇНСЬКА МОВА

***План-конспекти уроків
для вчителів 5 пілотних класів
закладів загальної середньої освіти***

Частина I

*за Модельною навчальною програмою
(автори Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)*

**Схвалено для використання в освітньому процесі
в закладах загальної середньої освіти**

Тернопіль
Астон
2021

*План-конспекти укладено відповідно до Модельної навчальної програми
(автори Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)*

Схвалено для використання в освітньому процесі

[рішення експертної комісії з української мови

від 26 серпня 2021 року (протокол № 6)], № 3.0397-2021

у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам

У план-конспектах використано покликання
на медіаресурс виробництва EdEra,
а також на сайти, які пропонують довідкові матеріали:
новий український правопис, словники тощо.

У виданні автори послуговуються з навчальною метою
матеріалами (зокрема ілюстраціями) з інтернет-видань,
що розміщені у вільному доступі із зазначенням джерел.

Дятленко Т., Білясник М., Волницька В., Семенов О.

Д99

Українська мова : конспекти уроків для вчителів 5 пілотн. кл. закл.
загальної середньої освіти. Частина I / Т. Дятленко, М. Білясник., В. Волницька,
О. Семенов — Тернопіль : Астон, 2021. — 122 с. : іл.

ISBN

Структура і зміст видання відповідають Модельній програмі з української
мови для 5 класів закладів загальної середньої освіти (*автори — Н. Б. Голуб,
О. М. Горошкіна*).

Видання містить теоретичний матеріал, вправи та завдання різного рівня
складності з української мови. Текстовий матеріал сприяє активізації
пізнавальної діяльності здобувачів освіти, сприяє розвитку духовності,
вихованню патріотизму.

Для учителів / учительок пілотних 5 класів, студентства педагогічних
навчальних закладів.

УДК 373.5:811.161.2+811.161.2](075/3)

ISBN

© Дятленко Т., Білясник М., Волницька В., Семенов О. М., 2021
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2021

ЗМІСТ

УРОК 1. Значення мови в житті суспільства. Українська мова — державна мова України	4
УРОК 2. Мова в житті людини.....	13
УРОК 3. Українська мова вжитті українців	19
УРОК 4. Повторення вивченого в 1–4 класах. Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова	25
УРОК 5. Тлумачний словник: призначення, будова, використання	34
УРОК 6. Групи слів за значенням: синоніми	45
УРОК 7. Групи слів за значенням: антоніми	50
УРОК 8. Групи слів за значенням: омоніми	58
УРОК 9. Пароніми	66
УРОК 10. Словники антонімів, синонімів, омонімів, паронімів	74
УРОК 11. Групи слів за походженням: власне українські та запозичені слова (слова іншомовного походження).....	88
УРОК 12. Написання слів іншомовного походження.....	95
УРОК 13. Написання слів іншомовного походження (продовження)	102
УРОК 14. Узагальнення за темою «Лексикологія».	105
УРОК 15. Навчання як засіб самовдосконалення	117
УРОК 16. Корекція знань, умінь, навичок	122
Додаток 1. Коротке тлумачення деяких слів іншомовного походження.....	
Додаток 2. Короткий словничок антонімів.....	
Додаток 3. Короткий словничок синонімів.....	
Додаток 4. Зі словника омонімів	
Додаток 5. Зі словника паронімів	
Відповіді на ребуси, кросворди та тестові завдання	

Умовні позначення

Пригадаймо!
Запам'ятаймо!

Вдумливо читаймо й аналізуймо.

Скарби мови — сховище народної мудрості,
золотого словникового запасу

Спілкуймося: створюй діалоги,
обмінюйся з друзями знаннями

Мовний практикум: правильно говори!

Твори сміливо й вільно!

Працюймо в парі чи групі, бо сила в дружбі.

УРОК 1

Тема уроку. Значення мови в житті суспільства. Українська мова — державна мова України

Мовна змістова лінія: Мова в житті людини (пізнання світу засобами мови; вираження себе, свого «Я» за допомогою мови; відчуття належності до українського народу через мову).

Соціокультурна змістова лінія: Мова — ефективний засіб самовираження особистості.

Мовленнєва змістова лінія: Текст. Ознаки тексту, його будова. Змістовий зв'язок між частинами тексту (повторення вивченого в 1–4 класах).

Очікувані результати: Учень / учениця пояснює роль і важливість мови в житті людини, обґрунтовує своє ставлення до змісту почутої інформації, визначає ознаки тексту, його будову, змістовий зв'язок між частинами.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця обговорює роль української мови в житті українців, висловлює власну думку щодо важливості мови в житті людини, сприймає й аналізує текст, що містить нову інформацію, структурує інформацію, переводить текстову інформацію про мову в графічну (колаж, модель, кластер, опорний конспект, карта, малюнок).

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної і мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація, відеоролик до пісні «Українська мова» за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=ZFcbJEVmk4g>

Епіграф уроку:

Із слова починається людина,
Із мови починається мій рід...

Ніна Рій

План уроку

- I. Актуалізація опорних знань.
- II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- III. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- V. Рефлексія.
- VI. Оцінювання учнів.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1.1. Вправа «Кластер». Уважно прочитай слова В. Вихруща. Про що говорить

поет? Випиши із поезії словосполучення, які використовує автор, щоб передати красу мови.

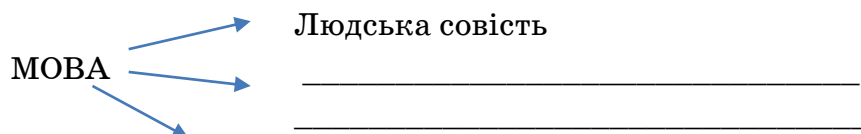
Вона — людська совість, душевна окраса.

І ніжність, сповита в сіянні святім,

В ній Лесині мрії і голос Тараса,

В ній скарби віків, що належать усім

Володимир Вихрущ

- Озвуч результати виконаної роботи, обговори в класі. Який вислів найбільше сподобався? Чому?

1.2. Робота в зошиті.

- Обери із запропонованих висловів кілька і запиши в зошит. Чим зумовлений твій вибір?

Як нема без зірок небосводу,

Як блакиті без сонця нема,

Так і мови нема без народу,

І народу без мови нема.

Володимир Забаштанський

- Чи погоджуєшся із твердженням поета В. Забаштанського, що «мови нема без народу, і народу без мови нема»? Обґрунтуй свою позицію.

В мові — воля героїв,

Вияв вільного духу.

Дмитро Білоус

- Прочитай і прокоментуй вислів Д. Білоуса. Чи погоджуєшся із думкою автора? Які образи й асоціації у тебе виникають, коли розмірковуєш над його художнім змістом. Виділи ключове слово, яке є спільним для всіх висловів.
- Який із виписаних висловів використовуєш у своїх творчих роботах?

1.3. Працюймо в парі. Уважно дослідіть хмаринку слів. Запишіть у зошит вислови, попередньо прокоментуйте їх. Визначте жанр закодovаних у хмаринці висловлювань. Чому їх часто називають скарбницею народної мудрості?

Усно змодельуйте діалог про роль мови у вашому житті, використовуючи виписані вирази.

- Чому народ у своїй творчості надає важливого значення мові?

II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

2.1. Перегляд відеоролика і прослуховування пісні «Українська мова» за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=ZFcbJEVmk4g>

2.2. Обмін враженнями від прослуховування і перегляду.

2.3. Цілевизначення.

Поміркуй, про що ми будемо говорити на уроці!

Продовж речення:

- ◆ Протягом уроку ми доведемо....
- ◆ На уроці я / ми дізнаємося....
- ◆ Ми будемо дискутувати....
- ◆ Ми з'ясуємо і переконаємося

Протягом уроку ми доведемо необхідність вільного володіння державною мовою, подискутуємо про мовні обов'язки громадянина держави, з'ясуємо різницю між поняттями «державна мова» і «рідна мова».

III. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

3.1. Вправа «Критичне читання». Прочитай текст.

ПІЗНАЄМО СВІТ У СЛОВІ

Першим до нас приходить слово. З колисковою материнською піснею, тихою казкою, доброю ласкою. «Мама, тато, баба, льоля, киця, жижа», — лепече дитина. Які дивні перші двоскладові слова! А потім знання із словесності поширюються. Дитина спинається на ноги, пізнає за день десятки нових слів, звучних та красивих: сонечко, квітка, казка, пісня, хліб, сіль, вода, трава. З

кожним словом світ ширшає, розкриває свої принадні обрії... Світ — мов казка. І пізнаємо ми його за допомогою слова...

У школі за допомогою слова відкриваємо таємничість і складність інших наук: історії, географії, біології, фізики, математики та інших. Отже, словесність — початок усіх наук (За І. Цюпою).

- Чи можна вважати текстом це висловлення? Обґрунтуй свою думку.
- Як ти вважаєш, з якою метою було написано цей текст? Ким і для кого?
- Як, на думку автора, читач має реагувати на цей текст?
- Чи погоджуєшся ти із авторським твердженням?
- Перекажи цей текст своїми словами.
- У тексті йдеться про державну чи рідну мову? Наведи аргументи.
- Сформулюй основну думку тексту. Які життєві потреби задовольняє дитина від народження, вивчаючи мову батьків?
- Яку роль у нашому житті відіграє мова? Обґрунтуй свою думку.

СКАРБИ МОВИ

Словесність 1. *заст.* Художня література та фольклор. 2. Назва філологічних дисциплін у сучасній школі.

Філологія (від. грец. *phileo* + ...логія — любов до вчених занять) — гуманітарна наука, що вивчає мову й літературу якогось народу; мова й література.

- Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. доктора філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2011.
- Добери до слова «словесність» синоніми. Побудуй речення.

3.2. Працюймо із інформацією. Прочитай подані тексти. Визнач, які із них містять факти, а які судження? З'ясуй за тлумачним словником, яка різниця між фактом і судженням!

СКАРБИ МОВИ

ФАКТ — це твердження, правдивість якого доведена.
СУДЖЕННЯ — це особиста думка людини, яку можна підтвердити або спростувати.

1. *Стаття 10.* Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом (*Конституція України*).

2. Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову (*Ліна Костенко*).

3. Мова — найголовніший організатор духовного життя, єдності й розвитку народу. Там, де їй загрожує смерть, настає хворобливий розлад нації; де мова гине, помирає народ (*Дмитро Павличко*).

3.3. Проблемний діалог. Скориставшись поданими нижче мовними зворотами, сформулюй власні версії чи гіпотези щодо змісту понять «*рідна мова*», «*національна мова*», «*державна мова*».

Коли ми хочемо висловити власну думку, використовуємо такі фрази:

Я думаю, що... Я вважаю, що.....На мою думку.....Я стверджую, що... Я переконаний / переконана, що....., Я упевнений / упевнена, що.... Мені здається, що... Я передбачаю, що.....

Скориставшись висловами, запропонуй власні версії чи гіпотези щодо змісту понять «*рідна мова*», «*національна мова*», «*державна мова*».

▪ Дай відповідь на запитання:

- Поміркуй, яку роль у твоєму житті, у житті народу в цілому, держави відіграє мова?
- Чи може жити, функціонувати мова, коли вона не використовується у мовленні, коли нею не спілкуються і не пишуть?
- Чи може існувати держава, коли її народ не має своєї мови?

▪ Пригадай усе сказане тобою та твоїми співбесідниками. Узагальни та систематизуй ваш діалог у таблицю-пам'ятку «Мовні обов'язки громадянина України».

3.4. Формуємо медіаграмотність. Ознайомся з медіафайлами за покликаннями (або QR-кодами):

<https://is.gd/prS6lP> та <https://is.gd/Bkwt0y>

- Що нового ти дізнався / дізналася?
- На основі отриманої інформації склади

рекламний слоган про українську мову.

**СКАРБИ
МОВИ**

Реклама (від фр. *reclame* — вигукую, кличу). 1. Інформація про властивості товарів, різні види послуг з метою їх реалізації, створення попиту на них за допомогою преси, радіо, телебачення, плакатів, світлових стендів, оголошень тощо. 2. *перен.* Поширення відомостей про когось або про щось з метою популяризації.

Слоган 1. Гасло, девіз. 2. Рекламна формула.

Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. доктора філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2011.

3.5. Робота із таблицею. Ознайомся з цікавими фактами про українську мову, уміщеними в таблиці.

- *Доповни таблицю цікавим фактом, який запам'ятався тобі з уроків початкової школи.*

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

1.	Сучасна українська мова містить приблизно 256 тисяч слів .
2.	Перша відома згадка про сучасні українські слова: у 448 р. візантійський історик Пріск Панійський, перебуваючи у таборі гунського володаря Аттіли на теренах сучасної України, почув і записав слова «мед» і «страва».
3.	Назви дитинчат тварин в українській мові належать до середнього роду .
4.	В українській мові найбільша кількість слів починається на літеру «П» .
5.	Найменш уживаною літерою українського алфавіту є літера «Ф» .
6.	В українській мові безліч синонімів . Так, слово «горизонт» має 12 синонімів: <i>обрій, небозвід, небосхил, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, виднокруг, видноколо, виднокрай, небокрай, овид</i> .
7.	Українську мову в різні історичні періоди називали по-різному: прóста, руська, русинська, козацька тощо. Історично найуживанішою назвою української мови до середини ХІХ ст. була назва «руська мова» .
8.	За лексичним запасом найближчою до української мови є білоруська — 84 % спільної лексики, потім — польська та сербська мови (70 % і 68 % відповідно).
9.	Українська мова багата на зменшувальні форми . Зменшувальну форму має навіть слово «вороги» — «вороженьки».
10.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

4.1. Обговорення проблеми в колі.

- Яке значення української мови в житті нашого суспільства?
- Як розуміте роль української мови як державної в Україні?

4.2. Діалогічна ситуація. Робота в парі.

- Склади діалог про спілкування з друзями, рідними, учителями та іншими співрозмовниками.
- Якою мовою ти спілкуєшся вдома, у школі, магазині, бібліотеці, театрі тощо?
- Чому тиобираєш саме цю мову?

4.3. Мовленнєвий практикум.

Говори правильно! Склади із словами речення і запиши його в зошит

ПРИМУСИТИ — зробити щось.

ЗАСТАВИТИ — кімнату, приміщення чимось.

V. Рефлексія.

5.1. Самооцінювання.

- Запрошуємо оцінити. Продовж речення.

«Тепер я знаю...»

«Тепер я впевнений / впевнена...»

«Тепер я буду частіше ...»

«Мої припущення щодо роботи на уроці...»

VI. Оцінювання учнів.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання. Працюймо із медіатекстом. Нижче подана стаття з Вікіпедії «Мови в Україні». Прочитай її. Застосуй техніку «Читання з маркуванням». Читаючи уважно, роби на берегах сторінки олівцем такі позначення:

+ — я це вже знаю;

– — це суперечить моїм знанням;

! — це для мене нове і абсолютно неочікуване;

? — це для мене незрозуміле, тому я хочу дізнатися більше.

МОВИ В УКРАЇНІ

Мови України — мови, що використовуються населенням України. Найбільш розповсюдженими мовами України є українська та російська. В окремих регіонах та місцях компактного проживання національних громад розповсюджені білоруська, румунська (молдовська), угорська, болгарська, польська, кримськотатарська, єврейські мови, циганська, гагаузька, грецька, словацька та інші. Широко розповсюджені діалекти та змішані мови, що виникли з української із залученням слів мов інших національних громад. Серед населення, що контактує з іншими країнами, розповсюджено знання іноземних мов, зокрема, англійської.

Законодавство України визнає: державну мову — українську та мови національних меншин України. Згідно зі ст. 10, р. 1 Конституції України «державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших

мов національних меншин України». Згідно зі Всеукраїнським переписом населення 2001 р. українську мову вважають рідною 67,5 % населення України, російську — 29,6 %. На 2011 рік українською мовою спілкувалось 53,8 % громадян України, російською — 44,5 %, хоча існують й інші цифри. Треба зазначити, що точніша інформація відсутня, оскільки в соціопитуваннях мова йде про чисту літературну українську / російську мови: не враховується «фактор суржику» (тобто людина розмовляє суржи́ком, але вказує українську чи російську), часто виникає плутанина і з конкретикою терміну «рідна мова» (це етнічна мова, що асоціюється з корінним етносом держави, мова, якою людина думає і найчастіше спілкується, або мова дитинства).

Українська мова переважає на Заході, Центрі та Північному Сході, російська — на Донбасі, Криму та Півдні. В Україні, особливо в етнічно змішаних районах (Закарпаття, Донбас, Одеська область, Крим) поширені явища білінгвізму (двомовності) та полілінгвізму (багатомовності) (*За вікіпедією*).

• *Поміркуй над запитаннями і дай усну відповідь.*

- Визнач тему тексту.
- Що нового ти дізнався / дізналася зі змісту?
 - Назви і розтлумач ключові поняття тексту: державна мова, рідна мова, етнічна мова, літературна мова, білінгвізм (двомовність), полілінгвізм (багатомовність).
 - Які гарантії щодо функціонування мов забезпечує держава Україна?
 - Яка мова об'єднує всіх мовців, що проживають на території України?
 - Чому, на твою думку, важливо знати та використовувати українську мову?

**СКАРБИ
МОВИ**

УРОК 2

Тема уроку. Мова в житті людини

Мовна змістова лінія: Мова в житті людини (захист державних кордонів; вираження емоцій і почуттів засобами мови; збереження української культури, втіленої в українському слові; формування моральної та мовленнєвої культури засобами мови; спілкування й обмін інформацією засобами мови (1 год).

Соціокультурна змістова лінія: Українська мова як чинник національної та громадянської ідентичності.

Мовленнєва змістова лінія: Текст. Тема, підтема. Спостереження за найголовнішими ознаками художніх, науково-популярних текстів.

Очікувані результати: Учень / учениця пов'язує, зіставляє почуте із життєвим досвідом, обстоює власну позицію щодо обговорюваних питань, формулює тему, підтему тексту, виокремлює головні ознаки художніх, науково-популярних текстів, складає есе на тему уроку.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця обговорює роль української мови в житті українців, висловлює власну думку щодо важливості мови в житті людини, сприймає й аналізує текст, що містить нову інформацію, складає зв'язне висловлювання на пропонувані теми: «Які можливості дає мені мова», «Яким був би світ без мови»

Тип уроку: Формування знань, умінь і навичок (формування мовленнєвої компетенції)

Обладнання: мультимедійна презентація, роздатковий дидактичний матеріал.

Епіграф уроку:

Оживить живеє слово
Рідну Україну.
Пантелеймон Куліш

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями знань і навичок, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Підсумок уроку.
- VII. Оголошення та коментар домашнє завдання.

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1.1. Евристична бесіда за статтею «Мови в Україні» із вікіпедії.

▪ Поміркуй над запитаннями і дай усну відповідь.

▪ Визнач тему тексту.

▪ Що нового ти дізнався зі змісту?

▪ Назви і розтлумач ключові поняття тексту: *державна мова, рідна мова, етнічна мова, літературна мова, білінгвізм (двомовність), полілінгвізм (багатомовність).*

▪ Які гарантії щодо функціонування мов забезпечує держава Україна?

▪ Яка мова об'єднує всіх мовців, що проживають на території України?

▪ Чому, на твою думку, важливо знати та використовувати

українську мову?

СКАРБИ МОВИ

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Робота із мовною картою.

▪ На мовній карті познач, які мови набули більшого поширення у певних регіонах України. Чому говорять, що «мова кордони береже», що **держава без мови — вже не держава, а територія!**

III. Оголошення теми та мети уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Робота із епіграфом.

Прочитай епіграф до уроку. Запиши у робочий зошит. Прокоментуй слова українського письменника.

▪ Як ви вважаєте, чи актуальні ці слова для нас із вами і наших співвітчизників?

▪ Чому активізувався рух за утвердження української мови в Україні?

3.2. Цілевизначення.

Виходячи зі сказаного, поміркуй, над чим ми будемо працювати на уроці. Окресли цілі.

Продовж речення:

- Протягом уроку ми доведемо....
- На уроці я / ми дізнаємося....
- Ми будемо дискутувати....

Ми з'ясуємо і переконаємося....

Протягом уроку ми обговоримо роль української мови в житті українців, висловимо власну думку щодо важливості мови в житті людини, попрацюємо над текстами про мову, пригадаємо ознаки художніх, наукових, науково-популярних текстів, складемо есе на запропоновані теми.

IV. Конструювання учнями знань і навичок, формування власного ставлення до теми.

4.1. Робота із текстом. Критичне читання. Прочитай уважно текст, добери до нього заголовок.

Край наш рідний, наша земля, на якій живемо, — це Україна. А тому й ми називаємося українці. От як у Франції-землі живуть французи, у Німеччині — німці, а Польщі — поляки.

Всякий народ по своїй землі прозивається. Правда, коли правили петербурзькі царі, то вони, бажаючи всіх поклонити під одне ярмо, веліли усім прозиватися «русскімі». Але ми не «русскіє», і не «хахли», і не «малороси», а тільки українці, а рідний край наш — Україна. І чи ти маленький, чи ти великий — з гордістю маєш називати себе своїм іменем. З гордістю тому, що твій народ боровся за свою свободу так, як ніякий інший народ у світі (*Гнат Хоткевич*).

4.2. Мінідискусія.

- Чи погоджуєшся ти із думками автора твору?
- Чи доводилося тобі чути образливі висловлювання, про які говорить автор?
- Випиши речення, у якому, на твою думку, виражається основна думка.
- Поміркуй, чи можна це висловлення вважати текстом. Обґрунтуй свою думку, скориставшись інформацією із рубрики «Запам'ятаймо!»

Запам'ятаймо!

Текст — це висловлювання з кількох або багатьох речень, об'єднаних спільною думкою (темою).

Тема — те, про що розповідається в тексті.

Ознаки тексту:

1) цілісність;	3) структурна організованість;
2) зв'язність;	4) завершеність.

Основна думка розгорнутого висловлювання — це головне, що автор хоче сказати.

Розвиваючи тему, автор переходить від однієї думки до іншої.

Частину однієї загальної теми називають **мікротемою**.

Частину тексту, об'єднану мікротемою, називають абзацом.

Абзац — це відступ управо в рядку, яким розпочинається

висвітлення нової думки. Кожен абзац починається із нового рядка.

Текст — це група речень, об'єднаних між собою темою, основною думкою та граматично.

Ознаки тексту:

- наявність теми й основної думки
- наявність двох і більше речень
- пов'язаність речень за змістом
- послідовність та завершеність викладу
- граматичний зв'язок між реченнями

MyShared

4.3. Займи позицію. Послухай пісню «Я з України» у виконанні Віктора Винника і дітей за покликанням <https://is.gd/QxX2c2> (або QR-кодом).

- Яке враження на тебе справив відеокліп і пісня?
- Яку позицію виражають автор пісні і діти?
- А яку позицію займаєш ти щодо утвердження української мови як державної в Україні?
- Які перешкоди доводиться долати українцям, доводячи своє право на спілкування в Україні рідною мовою в усіх сферах життя?
- Наведи приклади із життя, телепередач, коли українцям відмовляли послуговатися державною мовою.

4.4. Інтерактивна вправа «Творче моделювання». Утвори прислів'я, устав пропущені літери, м'який знак чи апостроф. Запиши в зошит. Поміркуй і дай відповіді на запитання.

1 Б..з в..рби й кал..ни	А її за вітром не ро..ві..ш.
2 Рідна мова — не полова:	Б а люд..ну по мові.
3 Хто мови своєї цураєт..ся,	В а чужа країна, як домов..на.
4 Свій край, як рай,	Г хай сам с..бе ст..даєт..ся.
5 Пт..цю п..знати по пір..ю,	Д н..ма України.

- Чого навчають ці прислів'я?
- Які види діяльності збагачують наше мовлення?
- Чому мову називають знаряддям мислення?

4.5. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Склади зі словами речення та запиши їх у зошит.

НАПОЛЯГАТИ — на своєму.

НАСТОЮВАТИ — готувати настоянку на травах, ягодах, фруктах.

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. «Мозковий штурм». «Які можливості дає мені мова?»

Учні пропонують ідеї на задану тему. На першому етапі записують усі ідеї на дошку. Потім їх можна класифікувати чи погрупувати, щоб систематизувати і проаналізувати.

5.2. Робота із епіграфом

Прочитайте слова Пантелеймона Куліша: *Оживить живеє слово / Рідну Україну.*

- Як зрозуміли образний вислів «живе слово»? Як інакше можна передати думку автора? Прокоментуй.
- Чи погоджуєшся із його твердженням?

5.3. Рефлексія.

Самооцінювання.

- Запрошуємо оцінити. Продовж речення.
«Тепер я знаю...»
«Тепер я впевнений / впевнена....»
«Тепер я буду частіше ...»
«Мої припущення щодо роботи на уроці.....»

VI. Оцінювання учнів.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

- Виконай завдання на вибір.

А) Доведи або спростуй твердження: «Прислів'я та приказки шліфувалися століттями й передавалися від покоління до покоління, з уст в уста. Вони є своєрідним підсумком життєвого досвіду, відтворенням усього, чого сповнене людське буття».

Б) Дай відповіді на запитання й склади усну розповідь на тему «Мови в моєму житті».

1. Які мови ти вже знаєш? 2. Які мови вивчаєш зараз? 3. Яке значення кожної із цих мов у твоєму житті зараз? 4. Як ти вважаєш яку роль відіграють вивчені тобою мови в майбутньому житті? 5. Чому потрібно бездоганно знати державну мову?

УРОК 3

Тема уроку. Українська мова в житті українців

Мовна змістова лінія: Ціннісне ставлення до мови.

Соціокультурна змістова лінія: Українська мова як вища цінність для українського народу.

Мовленнєва змістова лінія: Текст. Тема, підтема. Спостереження за найголовнішими ознаками ділових текстів (Конституція. Ст. 10). Інформація. Види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео) тощо.

Очікувані результати: Учень / учениця розрізняє відому й нову, головну й важливу другорядну інформацію, факти та судження. Учень / учениця формулює тему, підтему, визначає найголовніші ознаки ділових текстів, складає есе на тему уроку.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця сприймає й аналізує ділові тексти, визначає головну та другорядну інформацію, ознаки ділових текстів, формулює тему, підтему, виокремлює особливості текстової, графічної, числової, звукової, відео інформації. Учень / учениця створює колаж на тему «Ціннісне ставлення до мови», складає есе на тему «Що означає дорожити мовою».

Тип уроку: Засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку:

Житло, речі, одяг —
усе це гине, гниє, горить,
а мова — невмируща,
це безсмертя народу,
якщо вона з ним!

Сергій Плачинда

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Вправа «Дві зірки й побажання» (взаємооцінювання).

- Послухайте роботи (твори-есе) своїх однокласників. Поставте оцінки, які б вказували на два позитивні моменти — «дві зірки» — і на один момент, який потребує доопрацювання — «побажання».

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Вправа «Вірю — не вірю».

- Чи вірите ви, що мова — найважливіший засіб спілкування? (+)
- Чи вірите ви, що українська мова — найпоширеніша мова у світі? (–, *входить у другий десяток*).
- Чи вірите ви, що за лексичним запасом найбільш близькою до української мови є білоруська? (+).
- Чи вірите ви, що за мелодійністю з українською може конкурувати лише іспанська і японська мови? (–, італійська, французька)
- Чи вірите ви, що **перший український «Буквар»** видав у 1574 році у Львові першодрукар Іван Федоров? (+)
- Чи вірите ви, що натепер згідно зі словником Національної академії наук України — в українській мові понад 100 тисяч слів? (–, понад 256 тисяч)
- Чи вірите ви, що 9 листопада в Україні відзначають День української писемності та мови? (+)

2.2. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

- Поміркуйте, чим відрізняються слова писемність та письменність. Що означають ці слова?
- Складіть із поданими словами речення.

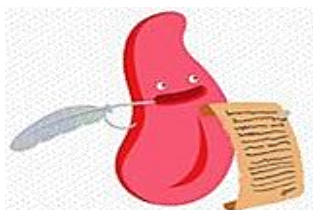
ПИСЕ́МНІСТЬ

слов'янська писемність

латинська писемність

виникнення писемності

пам'ятки давньої
писемності

ПИСЬМЕ́ННІСТЬ

суцільна письменність

рівень письменності

показник письменності

письменність народу

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Слухання вірша Олеся Лупія «Говоріть»

- Послухайте вірш Олеся Лупія «Говоріть». Про що, на вашу думку, хотів сказати автор?

Говоріть

Говоріть, як колись вас навчала матуся,
Говоріть, як навчав у дитинстві татусь,
Легко так, вільно так, щоб слова були в русі,
Не тримайте слова, віддавайте комусь.
Як воліла б відкритися ваша душа,
Може, хочеться їй у словах політати,
Привітати когось, або дати відкоша.
Слів у мові мільйон, вибирайте найкращі,
Кожне з них, лиш торкни, як струна, виграва,
Зрозумілі, вагомі, й усі вони наші —
Мелодійні, дзвінки, українські слова.
Обминайте чужинні слова кострубаті,
Що до нашої мови зухвало повзуть.
Говоріть, почувайтеся, наче на святі,
І натхненні слова радість вам принесуть.
Говоріть про любов і про віру у щастя,
Уникайте мовчання, нудьги і ниття,
Говоріть, хай в розмові слова веселяться,
Говоріть і продовжуйте мові життя.

3.2. Цілевизначення.

Сьогодні ми продовжимо нашу розмову про мову, про її роль у житті людей, визначимо особливості української мови.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Робота в парах.

- *Читання з передбаченням.* Прочитайте уважно текст, Позначте важливу, на вашу думку, інформацію.

РІДНА МОВА

Прислухайтесь: зранку й до вечора навколо звучить мовлення. Ось у сусідній кімнаті з кимось розмовляє мама, віддалік чується голос диктора, з вулиці долітають голоси людей. Ми всі так звикли до цього, що майже не помічаємо звучання мовлення.

Ми чуємо його лише тоді, коли воно звернене до нас безпосередньо. Не одразу мови різних народів стали такими, якими вони є сьогодні. Змінювались уявлення людей про навколишній світ, змінювались і слова у мовах різних народів.

Скільки мов на землі? Вважають, що приблизно п'ять тисяч.

Українською мовою розмовляють приблизно 45 мільйонів осіб.

Ми з вами одержали в спадок сучасну українську літературну мову — багату, розвинену, гнучку.

Нею можна висловити все: від найскладніших і найновіших наукових відкриттів до найвеселіших віршів, пісень і оповідань. Проте наша мова, як і кожна, легко, без зусиль сама до рук не дається.

Постає мова перед нами в усій своїй красі й принадності в піснях і віршах, казках і оповіданнях майстрів. А от коли доводиться самому щось переказати або розповісти, то інколи виходить дещо схоже на невправну гру на роялі— звуки, а мелодії немає.

Щоб вільно, невимушено, красиво розмовляти, необхідно вчитися.

Вчитися довго й наполегливо: вивчати правила, бо це закони мови, запам'ятовувати нові слова й цілі речення (прислів'я та приказки), бо це збагачує вашу мову, вивчати вірші, адже це розвиває пам'ять.

І тоді, послухавши нас, хтось скаже: «Як прекрасно звучить українська мова! Недарма її порівнюють зі співучою італійською мовою!»

(А чи завжди нагадує співучу мову наша відповідь на уроках?)

Не шкодуйте часу й зусиль для вивчення мови.

Мова — наш вірний друг і помічник протягом усього життя (*Алла Коваль*).

▪ **Робота з таблицею.** Поміркуй і доповни таблицю за зразком

Функції мови	У чому проявляється
Комунікативна	<i>Спілкування, обмін інформацією</i>
Номінативна (називна)	<i>Називаємо предмети, поняття, явища</i>
Пізнавальна	<i>Завдяки мові людина пізнає світ, дізнається про те, що було у минулому, переймає досвід інших людей, поколінь</i>
Мислетвірна	<i>Людина формує та виражає думку за допомогою слова</i>
Об'єднувальна	<i>Завдяки мові люди відчують себе єдиним народом, об'єднуються в певну спільноту.</i>

4.2. Дослідження-аналіз з елементами творчої роботи.

▪ Прочитайте акровірш. Розгадайте його таємницю.

Мудра, щедра, багата, розкішна,

Осяйна, вогняна, дивовижна,

Веселкова, барвиста і ніжна...

Але будь, рідна мово, й престижна! (*В. Федоренко*)

▪ Які образні слова дібрав автор, щоб показати красу рідної мови? Пригадайте ситуації з власного життя, які засвідчили б ваше шанобливе ставлення до української мови.

- Що хвилює автора поетичних рядків? Що означає слово *престижна*? (Робота із тлумачним словником)

ПРЕСТІЖ (фр. prestige — авторитет, повага) — громадська оцінка суспільної вагомості індивіда, соціальної групи, професії, організації, певної норми тощо. Практично тісно переплітається з авторитетом, повагою і впливом, має значний вплив на мотиви поведінки людей, на їхні рішення і дії (За матеріалами вікіпедії).

- Що потрібно, аби українська мова стала престижною?

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Складання есе на тему «Що означає дорожити мовою».

Кожна людина часто стоїть перед вибором. Але вона ніколи не проміняє те, що для неї найдорожче. А що ж означає дорожити мовою?

Запишіть коротко (5–7 речень) свої думки, склавши есе на цю тему: «Що означає дорожити мовою».

5.2. Заслуховування творів.

VI. Рефлексія. Вправа «Лінійка успіху»

Побудуй на берегах свого зошита шкалу від 1 до 10. Познач на лінійці своє місце.

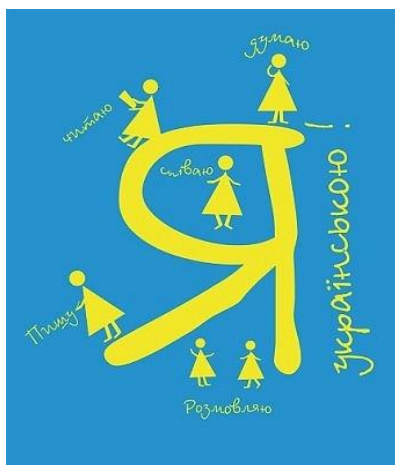
VII. Оголошення та інструктаж домашнього завдання.

Об'єднатися у невеликі групи (3–5 осіб). Створити колаж на тему «Ціннісне ставлення до мови»

Колаж — (наклеювання на якусь основу різних за фактурою і кольорами матеріалів) це вільна творчість.

- З якого ж матеріалу створюють колажі?!

Створюючи колажі, використовують вирізки із газет і журналів: світлини, написи, окремі літери; власні малюнки та витинанки; графічні ескізи; схеми; кольоровий папір, коректор тощо.

Наша мова — калінова,
солов'їна, наукова,
юридична і сленгова,
і музична, і пресова,
поетична, побутова,
політична, ютубова,
і дитяча, й бізнесова,

МИЛА
 НИЖНА БАРВИСТА ЗАПАШНА
 ВЛУЧНА РОСЯНИСТА ДОТІПНА КРАСНА
 КАЛИНОВА ВЕСЕЛКОВА ПИШНА ВЕЛИЧНА
 ВИШУКАНА ОСЯЙНА ГОМІНЛИВА КРИЛАТА СОНЯЧНА
 ДЗВІНКА НЕПОВТОРНА СОЛОВ'ІНА ІСКРОМЕТНА ЛАСКАВА
 ГРАЙЛИВА НЕЗНИЩЕННА СВІТАНКОВА ВИШНЕВА
ЯКА НАША МОВА ДЖЕРЕЛЬНА
 ДЗВІНКОГОЛОСА РІДНА **ШАНУЙ** МИЛОЗВУЧНА ГНУЧКА
 ЛАГІДНА КРИШТАЛЕВО-ДЗВІНКА ШИПІДАЙНА ЩИРА
 М'ЯКА РОЗМАЇТА ЯСНА ЖАРТІВЛИВА МЕЛОДІЙНА БАРВІНКОВА
 ПРАДАВНЯ ПРАВДИВА СОНЦЕСЯЙНА ЩЕБЕТЛИВА
 СПІВУЧА РАДІСНА ПРОМІНИСТА СОКОВИТА
 ЧИСТА ВИРАЗНА ЩЕТЛИВА МУДРА
 ЩЕТКА ЩЕДРА ЯСКРАВА ЛЮБА БАГАТА
 ЖИВА ГАРНА ДОБРОЗИЧЛИВА

УРОК 4

Тема уроку. Повторення вивченого в 1–4класах. Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова

Мовна змістова лінія: Повторення вивченого в 1–4класах. Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова.

Соціокультурна змістова лінія: Рідна мова як чинник етнокультурної ідентичності.

Мовленнєва змістова лінія: Цілі й завдання спілкування.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; виокремлює та розрізняє значення багатозначних слів, вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця тлумачить лексичне значення слова різними способами; збагачує власний активний словник новою лексикою; веде словничок незнайомих слів; робить усне висловлення з використанням нових слів на тему «Рідна мова як чинник етнокультурної ідентичності»; формулює й обстоює власну думку, оцінює життєві явища, висловлює щодо них власне ставлення; читає текст; коментує основні думки тексту; аналізує певні лексичні одиниці; редагує текст; складає власне висловлення згідно цілей і завдань.

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація, відеоролик до пісні.

Епіграф уроку:

Мова — це наша національна ознака,
в мові — наша культура, сутність
нашої свідомості

Іван Огієнко

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.

- Окремі учні зачитають есе «Що означає дорожити мовою?».
- Представлення і захист колажу «Ціннісне ставлення до мови».

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Робота із медіатекстом. Послухайте «Гімн українській мові» у виконанні тріо «Крайня хата» за покликанням <https://www.youtube.com/watch?v=LphefHS5j8Q>

- Яке враження справила пісня? Поділися.
- Як ти вважаєш, чому пісня має таку назву?
- Сформулюй основну думку пісні.
- У відео були представлені державні символи України. Назви їх. Що означає кольорова гама на прапорі, як прочитаєш тризуб-герб.
- А рідну мову ти відносиш до державних символів?

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Робота із епіграфом. Обговорення проблеми у колі.

Прочитайте слова Івана Огієнка, запишіть їх у зошит.

Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, сутність нашої свідомості (Іван Огієнко).

- Як ви зрозуміли слова? Чи погоджуєтеся із думкою автора?

Протягом уроку ми спробуємо довести, що рідна мова — важливий чинник етнокультурної ідентичності.

- Як ви розумієте вислів — етнокультурна ідентичність!

СКАРБИ МОВИ

- Прочитай текст. Зроби, якщо потрібно, на берегах сторінки позначки (!, ?, +, -).
- Підкресли слова, терміни, які для тебе нові та, можливо, не зрозумілі. З'ясуй їхнє значення за словником або запитай у товаришів.

Етнос — спільнота, у яку люди об'єднані уявленнями про спільне походження та наявністю культурної спільності — мови, звичаїв, міфів, епосу.

Етнос (від дав.-гр. ἔθνος — народ) — стійке соціальне угруповання людей, що виникло впродовж тривалого історичного розвитку на певній території, де люди мають власну біологічну складову (раса, спільне походження), мову, культуру, усвідомлення власної єдності та відмінності від інших.

Важливі умови формування етносу — спільність мови та території (батьківщини). Але й територіально роз'єднані групи одного етносу можуть тривалий час зберігати свою національну самобутність, яка виражається у

звичаях, народному мистецтві, релігії, нормах поведінки, обрядах, специфічних нормах господарського життя тощо.

Ідентичність — термін має кілька значень. Громадянська ідентичність — це невід’ємна характеристика людини, що виявляється у визнанні своєї унікальності, з одного боку, і відчутті належності до певної спільноти — з іншого.

Етнокультурна ідентичність — це усвідомлення своєї належності до певної етнічної спільноти, усвідомлення себе представником певного етносу.

Сучасна українська мова налічує, згідно зі словником Національної академії наук України, близько 256 тисяч слів і належить до мов, які сьогодні успішно розвиваються. Українська мова — одна з найрозвиненіших серед понад трьох тисяч мов світу (*За словниковими статтями Вікіпедії та Сучасного тлумачного словника української мови / за заг. ред. доктора філол. наук, проф. В. В. Дубічинського*).

3.2. Вправа «Асоціативний куц»

- Які асоціації у вас викликає слово Україна?

- У кожного із вас виникали різні слова-асоціації під час виконання вправи Як ви думаєте, чому? Прокоментуйте.
- Чи всі ці слова і поняття об'єднують нас у націю, народ?

Важливу роль для національної самоідентичності відіграє рідна мова, мова батьків, мова, з якою кожен із нас зростав і пізнавав світ.

3.4. Цілевизначення.

- Чому ми присвятимо наш урок, виходячи із вже опрацьованого і прослуханого матеріалу?
- Продовжіть речення:
- Протягом уроку ми доведемо... .

- На уроці я / ми дізнаємося... .
- Ми будемо дискутувати... .
- Ми з'ясуємо і переконаємося... .

Протягом уроку ми доведемо, що рідна мова є одним із чинників етнокультурної ідентичності, допомагає усвідомити себе частиною народу, носієм його духовної і матеріальної культури... .

Сучасна українська мова налічує згідно зі словником Національної академії наук України близько 256 тисяч слів і включена до списку мов, які успішно розвиваються натеper. Українська мова є однією із найрозвиненіших серед понад трьох тисяч мов світу.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Робота зі схемою.

Ознайомся з опорною схемою «Лексика».

- Які ключові поняття ти для себе виокремив / виокремила?
- Що тобі вже відомо із цієї інформації, а що — нове?

4.2. Коментар учителя.

У лексикології слово називають лексемою. Лексема (слово) — це одиниця мови, яка служить для найменування предметів, дій, процесів, властивостей тощо.

Слово може мати одне або кілька значень. Властивість слова вживатися у різних значеннях називають багатозначністю (полісемією). В українській мові більшість слів багатозначні. Наприклад: прикметник *добрий* має 9 значень, а іменник *крило* — 10.

4.3. Вправа «Творче моделювання». Розподіли подані слова у два стовпчики таблиці. Із виділеними словами склади словосполучення так, щоб показати можливі лексичні значення.

Однозначні слова	Багатозначні слова

Рукав, **гострий**, префікс, голуб, світлий, крило, довгий, сонце, абетка, **золотий**, земля, весело, диктант, **корінь**, трактор, **м'який**.

4.4. Робота із текстом. Прочитай вірш. Яке лексичне явище в українській мові згадує автор?

Як говориш, будь обачним:
є слова багатозначні.
Ось вам відповідь жива:
Що то значить голова.

Має голову людина,
і тварина, і пташина.
Голова — це керівник,
дуже цінний працівник

Д. Білоус

4.5. Гра «Пазл». Прочитай групи поданих слів. Чи можна їх вважати реченнями? Склади із цих слів речення і запиши їх. Підкресли багатозначні слова. Обґрунтуй свій вибір за зразком.

Зразок: солодкий — чай, сон, поцілунок.

1. Слово, гроші, за, старше.
 2. Солодких, від, гірко, буває, і, слів.
 3. Гарних, язик, від, облізе, не, слів.
 4. Мало, де, слів, багато, там, мудрості.
 5. До, мова, слово, зложиться, слова.
 6. Не, знай, говори, що, знаєш, а, говориш, що (*Народна творчість*)
- Визнач тематику прислів'їв та приказок.

- Чи погоджуєшся ти з твердженням, що прислів'я та приказки ввібрали в себе народну мудрість? Чому?
- Який вислів тобі найбільше імпонує? Чи будеш ти керуватися ним у своєму житті?

4.6. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Склади із словами речення і запиши їх в зошит.

ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ друзі, однокласники.

ТРАПЛЯЮТЬСЯ факти, помилки, недоліки.

СТИКАЮТЬСЯ атоми, космічні об'єкти.

4.7. Вправа «Запитай у автора». Прочитай висловлювання. Постав запитання авторам.

1. Рідна мова — то неоціненне **духовне** багатство, в якому народ живе, передає із покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Кожне слово рідної мови має своє обличчя, як у квітки, у нього свій неповторний аромат і відтінок барви, — а цих відтінків кожна барва має тисячі (*Василь Сухомлинський*).

2. Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, **гаптована** співом місяця, зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом... Вона із голосу тура, мисливських **сурем**, скрипу дерев'яного **рала**, стогону вола в борозні, рокоту комбайна — вся із колосся, осмаленого війнами і торкнутого «мирною» радіацією. Вона з блиску козацької шаблі і весла невольницького човна, як напнуті паруси волі, — вся змочена удовиною сльозою, повита дівочою тугою на ясирних та окупантських торгах. Вона з першого радісного щебету немовлят і тихих похоронних плачів..., з потаємного шепоту і зітхань закоханих... Вона вся з тучі й грому, як з води й роси, — така українська мова. Ніжна й тендітна, а міцніша броньованої броні, бо єднає дух і тіло, бо в її основі — **непорочність, цнота, чистота...** (*Борис Харчук*).

- Випиши із тлумачного словника лексичне значення виділених слів. Склади з ними словосполучення. Визнач, до яких слів вони належать — до багатозначних чи однозначних

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Обговорення проблеми в колі.

- Чи погоджуєтесь із висловом? Чи правильним буде твердження, що мова — це лише засіб спілкування?

Мова — це наша національна ознака, в мові — наша культура, сутність нашої свідомості (*Іван Огієнко*).

VI. Рефлексія.

6.1. Самооцінювання. Відомий філософ Вольтер стверджував, що чужу мову можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя.

▪ Продовж речення.

1. Вивчаючи рідну мову, я дізнаюся про.....
2. Вивчаючи рідну мову, я розширюю ...
3. Вивчаючи рідну мову, я збачую....

VII. Оцінювання учнів.

VIII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Уважно досліди карту. У якому регіоні України ти живеш? Чи є в тебе друзі чи родичі в інших регіонах? Що нас усіх об'єднує? Чим відрізняємося ми між собою?

Напиши есе на тему «Рідна мова як чинник етнокультурної ідентичності».

За потреби, користуйся матеріалом із рубрики «Скарби мови» (див. завдання 1 цього уроку).

ВІЛЬНЕ ЕСЕ — це літературний жанр прозового твору невеликого обсягу й вільної композиції.

Вільне есе відрізняється від міркування. Міркування розпочинається з твердження, яке доводять чи пояснюють. Наприкінці міркування роблять висновок.

У вільному есе висловлюють лише думки, міркування тощо. Висновок у ньому не

УРОК 5

Тема уроку. Тлумачний словник: призначення, будова, використання

Мовна змістова лінія: Тлумачний словник.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання як засіб самовдосконалення.

Мовленнєва змістова лінія: Інформація. Види інформації (текстова, графічна, числова, звукова, відео).

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; уживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; визначає різні види інформації; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; користується тлумачним словником; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних мовних норм

Види навчальної діяльності: *Пізнавальна діяльність* вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; виконує вправи і завдання, що передбачають використання тлумачного словника; збагачує власне мовлення, використовуючи тлумачні словники. *Мовленнєва діяльність.* Учень / учениця робить усне висловлення з використанням нових слів на тему «Навчання як засіб самовдосконалення», формулює й обстоює власну думку

Тип уроку: Формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції.

Обладнання уроку: Тлумачні словники, медіаінформація

Епіграф уроку:

Не бійтесь заглядати у словник:

Це пишний яр, а не сумне провалля...

М. Рильський

План уроку

- I. Актуалізація опорних знань.
- II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- III. Удосконалення учнями предметної компетентності, формування умінь і навичок з теми
- IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- V. Рефлексія.
- VI. Оцінювання.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1.1. Вступне слово вчителя /вчительки.

— Український письменник, фольклорист, мовознавець Максим Тадейович Рильський присвятив мові чимало поезій. Захоплює вірш «Мова». Підготовлений учень або вчитель / учителька читає вірш.

МОВА

«Треба доглядати наш сад»

Вольтер

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.
Прислухайтесь, як океан співає —
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово — це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядати свій сад.

1.2. Аналіз поезії.

- До кого звертається поет?
- Яку інформацію ви отримали щойно (звукову, числову, текстову, графічну, відео)?
- Як ви можете прокоментувати зміст епіграфа?
- З якою метою звертаються люди до словників?

II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності

2.1. Цілевизначення

- На вашу думку, якій темі ми присвятимо урок? Продовжіть речення:
Протягом уроку ми будемо говорити про...
На уроці ми навчимося користуватись...
Слово вчителя / вчительки.
— Протягом уроку ми будемо говорити про тлумачні словники (призначення, будову, використання), про навчання як засобу самовдосконалення. А ще ми дізнаємося про те, що людина щоденно, щогодинно отримує безліч інформації. Якої? На це питання ви дасте відповідь у кінці уроку.

III. Конструювання учнями предметної компетентності, формування умінь і навичок з теми.

3.1. Працюємо з інформацією. Прочитайте текст. Прокоментуйте основні думки тексту. До якого виду належить ця інформація (звукова, числова, текстова, графічна, відео)? Які слова вам незрозумілі? Що допоможе дізнатись про лексичне значення слова?

Суспільство XXI століття потребує фахівців, які прагнуть до активного сприйняття всього нового, спроможних до безперервного самовдосконалення. Саме тому сучасна освіта не лише передбачає якісну професійну підготовку, а й спрямована на всебічний розвиток здобувача вищої освіти.

Тема самовдосконалення, саморозвитку та самовиховання стала головною на відеотренінгу, який провела фахівець відділу виховної, соціальної роботи та дозвілля Інна Булгакова з курсантами 1–4 курсів — учасниками вокальної студії «Колорит».

(За матеріалами (<https://www.naiiu.kiev.ua/news/samovdoskonalennya-yak-zasib-formuvannya-osobistosti.html>))

3.2. Робота в парах. У тлумачному словнику знайдіть пояснення слова «самовдосконалення». Запишіть у зошити.

Покликання: <https://slovnyk.me/dict/vts/>

(Удосконалення самого себе (моральне та інше), своєї фахової майстерності тощо.).

3.3. Вправа «Творче моделювання». Складаємо узагальнювальну таблицю. Ознайомтесь із вступною статтею тлумачного словника. Заповніть таблицю на тему «Тлумачний словник».

Тлумачний словник

<i>Призначення</i>	<i>Будова</i>	<i>Використання</i>

На основі отриманої інформації підготуйте розповідь про тлумачні словники.

3.4. Працюємо з медіа. Знайдіть у тлумачному словнику слово «інформація», уважно прочитайте статтю. Чи змінилось ваше уявлення про це слово? Заповніть таблицю «Види інформації»: у вільні рядки стисло впишіть характерні ознаки окремого виду інформації.

Види інформації

<i>Текстова</i>	<i>Графічна</i>	<i>Числова</i>	<i>Звукова</i>	<i>Відео</i>

3.5. Вправа «Творче моделювання». Складіть числову інформацію про будь-який словник української мови, відповівши на запитання (можна використати матеріали інтернету).

- А) У якому році видано словник?
- Б) Скільки томів складає словник?
- В) Скільки зареєстровано слів у словнику?
- Г) Скільки сторінок має книга?

3.6. Вправа «Працюємо із медіаінформацією». Розіграйте діалог (робота в парах) за змістом. Висловіть своє ставлення до інформації. Покликання: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiJhr6h1J3yAhUUAxAIHSuBBCYQFnoECAyQAw&url=https%3A%2F%2Fuk.veryday-psychology.com%2F10-sovetov-dlya-samosovershenstvovaniya-news-836683&usg=AOvVaw37xMJPZM39LdXXBoqj6GGw>

(Якщо немає змоги перегляду відеоінформації, використайте поданий текст).

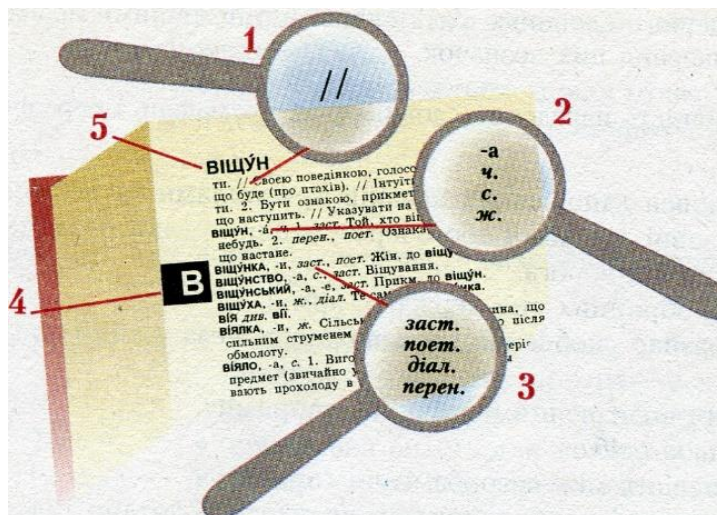
Людина, яка свідомо шукає шляхи для правильного розвитку себе, має великі шанси на успіх. Процес самовдосконалення — це, безумовно, тривалий. Поради допоможуть зробити процес вашого самовдосконалення захоплюючим і продуктивним.

1. Обов'язково займайтеся плануванням. На перше місце ставте найскладніші справи. Намагайтеся комбінувати різні види діяльності, не зациклюйтеся на одному.
2. Дивіться мотивуючі фільми. Мотивація — це двигун успіху. Відсутність мотивації призводить до ослаблення життєвого тону і зниження продуктивності.
3. Практикуйте спілкування з різними людьми. У житті нам доводиться тримати зв'язки з різними типами людей, які нерідко зовсім відрізняються від нас самих.
4. Вам набрид одноманітний розклад? Змініть його!
5. Створіть список ваших головних цілей. Передусім, це потрібно для того, щоб постійно нагадувати собі про це.
6. Читайте книги. Книги допомагають поповнити словниковий запас, розвивають мислення, тренують концентрацію уваги.
7. Не зупиняйтеся на досягнутому. Тільки це допоможе вам.

3.7. Дай відповіді на запитання.

1. Від якого слова походить назва тлумачного словника?
2. Кого в Україні в давнину називали *тлумачами*?
3. Чи є в тебе знайомі, яких жартома називають тлумачами? Хто це?
4. За малюнком і коментарями до нього поясни будову тлумачного словника.

- 1 — Умовна позначка іншого варіанта тлумачення.
- 2 — Умовні позначки граматичного значення.
- 3 — Умовні позначки стилістичного забарвлення та лексичного значення.
- 4 — Літера-позначка, яка допомагає знайти слово на відповідну букву алфавіту.
- 5 — Колонтитул — напис у верхньому лівому чи правому кутку сторінки, що вказує на слово, з якого починається тлумачення на сторінці.

3.8. Гра «Знайди “зайве” слово».

1. Говорить, розмовляє, регоче, базікає, мимрить, гомонить.
2. Цікавий, інтересний, допитливий, непохитний.
3. Дорога, шлях, путь, траса, шосе, діброва.
4. Славнозвісний, знаменитий, бундючний, відомий, видатний.
5. Безмірний, гарний, прекрасний, хороший, красивий, чудовий, чарівний.
6. Небосхил, небозвід, горизонт, пуща, крайнебо.
7. Зарозумілий, гордовитий, пихатий, гонористий, тихий, бундючний, високодумний.
8. Гарно, чудесно, марно, прекрасно, добре.

3.9. Завдання творчого характеру (на вибір).

- А. Уяви, що ти познайомився з однолітком із далекого зарубіжжя. Уклади словничок із найнеобхідніших слів, які насамперед потрібно знати твоєму новому другові.
- Б. Склади текстову інформацію на тему «Синонімічне багатство української мови». Доведи думку, що синоніми допомагають уникнути повторення однакових чи спільнокореневих слів.
- В. *Робота в парі*. Побудуйте діалог, який би розкривав значення прислів'я «Слово до слова — зложиться мова».

3.10. Інтерактивна вправа «Смс-повідомлення».

Склади антонімічні пари, відправ учителю / учительці (за відсутності можливостей виконай завдання у зошиті).

Жвавий — ... , більше — ... , веселий — ... , весна — ... , вечірній — ... , густий — ... , добрий — ... , корисний — ... , людяність —

3.11. У тлумачному словнику опрацюй статтю до слова «унікальний».
Запиши одним реченням тлумачення цього слова.

3.12. Створи хмаринку слів на тему «Словники».

IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

4.1. Обговорення проблеми в колі. Дайте відповіді на запитання.

- Які бувають словники?
- Чим різняться тлумачні словники від інших?
- Який вид інформації міститься в тлумачних словниках?
- Чи сприяють самовдосконаленню тлумачні словники, обґрунтуйте свою думку.

V. Рефлексія.

5.1. Вправа «Хвилинка-цікавинка». Слухання. Декламація вірша Дмитра Білоуса попередньо підготовленим учнем.

КЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК

Тарасик набігавсь,
примчав із двору.
Уже й за уроки
сідати пора.

Ось віршика вивчив,
задачі зробив.
В щоденник заглянув
тривогу забив.

Гласить неодмінний
шкільний записник:
«Принести до школи
клумачний словник».

Завдання у класі
він сам записав.
А що за словник то —
і досі не взнав.

Прибіг до бабусі,
що прала рушник:
— А що таке, — каже,
клумачний словник?

— Клумачний? — бабуся
на те хлопчаку. —
Та, мабуть, щоносять
його в клумаку!

Сестричка сміється,
швидка на язик:
— Сам, — каже, — доклумай,
який це словник!

Та це вам не шахи,
це вам не лото:
кого не питає —
не знає ніхто.

Спитав у сусіда —
вже дещо нове:
— В нас, — каже, — в будинку
письменник живе.

По радіо мову
веде про слова.
Слова — це перлини,
це дивні дива!

Піди ти до нього —
у нього книжки.
Він знає й розкаже
про всі словники.

Ну що ж, як розради
немає ніде,
в квартиру поета
Тарасик іде.

Ось дзвонить, заходить:
— Будь ласка, — гука, —
клумачного дайте
мені словника!

Поет усміхнувся:
— Ти просиш дарма:
клумачного, — каже,
в природі нема.

Клумачний... То, мабуть,
почулось... Пробач,
бо той, хто тлумачить,
той зветься — тлумач.

Буває, що слово
відоме давно,
а знає не кожен,
що значить воно.

І тут у пригоді
стає визначник
скарбів наших мовних —
тлумачний словник.

Тарасику, світла
твоя голова,
Ану, зустрівач ти,
наприклад, слова:

красуля, красоля?
Словник розгорни —
і зразу побачиш,
що значать вони:

красуля — красуня,
красоля — цвіток.
І тут же: краснуха —
хвороба діток.

Оце ж і тлумачний
словник! Зрозумів?
А є словники ще —
походження слів.

Любити життя —
звідси йде життєлюб.
А шлюб — від слюбитися
слюб — отже й шлюб!

Вивчатимеш мову:
слова — в голові,
любов до них — в серці,
в самому естві.

— Слова в голові? —
розсміявся хлопчак. —
То, значить, для слів
не потрібний клумак!

Радіє письменник
з тямкого дружка:
— Як любиш, наука
тобі не важка.

Ціннюща в людини
до знань ненасить.
І їх за плечима,
тих знань, не носить.

— Спасибі! — Тарасик
додому побіг.
І ледве, зраділий,
ступив за поріг:

— Доклумав! — гукає
сестричці своїй.
А потім біжить
до бабусі мерщій.

Примчавши на кухню,
червоний, як мак:
— Бабусю, — кричить, —
не підходить клумак!

Ціннюща в людини
до знань ненасить.
І знань за плечима, —
гука, — не носить!

Дмитро Білоус

5.2. Бліцспілкування: Чи відповідає епіграф змісту нашого уроку і чому? Що доцільно робити задля самовдосконалення?

VI. Оцінювання

6.1. Самооцінка. Заповніть таблицю. Одним реченням прокоментуйте.

Самооцінка

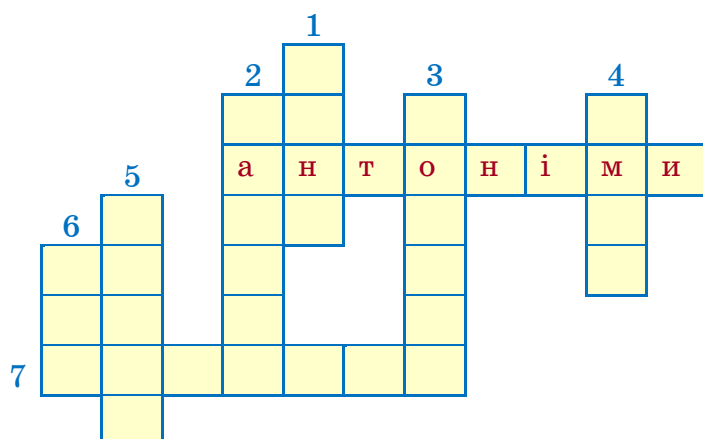
Я працював / працювала на уроці...	
Тепер я знаю...	
Тепер я можу...	
Моя оцінка	

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

7.1. Виконайте одне (на вибір учня) завдання:

А. Складіть 5–7 речень із будь-якими словами-антонімами.

Б. Розгадай кросворд «Антоніми». Склади з пар слів-антонімів речення. Запиши їх.

За вертикаллю.

1. Зневага —
2. Близько —
3. Білий —
4. Плач —
5. Ненависть —
6. Радість —

За горизонталлю.

7. Старий —

Б. Складіть і запишіть монолог (6–8 речень) на тему «Навчання — засіб самовдосконалення».

Зверніть увагу: Монолог — тривала мова особи, звернена до самої себе, до інших осіб, або до глядачів. У діалозі не може бути лише один учасник, щоб він відбувся, потрібно як мінімум двоє. Що стосується монологу, то для нього потрібен всього один учасник і відповіді речення не вимагає.

В. Робота в парі. Складіть і розіграйте діалог між братом і сестрою, що обговорюють тему самовдосконалення

Г. Напишіть твір-роздум «Навчання як засіб самовдосконалення».

УРОК 6

Тема уроку. Групи слів за значенням: синоніми.

Мовна змістова лінія: Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Організаційні вміння: мотивування, цілевизначення, планування, досягнення цілей, рефлексія.

Мовленнєва змістова лінія: Текст-опис.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за вивченими ознаками; виокремлює та розрізняє значення синонімів, антонімів, омонімів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; створює тексти-описи з використанням синонімів, антонімів, омонімів.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця визначає у тексті синоніми, тлумачить їх лексичне значення; наводить приклади синонімів уводить їх у власні усні й письмові тексти-описи; обґрунтовано редагує тексти.

Ціннісні орієнтири: необхідність вільного володіння державною мовою.

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку:

Багатство синонімів —
одна з питомих ознак
багатства мови.
Максим Рильський

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Заслуховування есе та діалогів складених вдома.

II. Актуалізація опорних знань.

Вправа «Чому?»

Запитайте однокласників, використовуючи слово «Чому». Запитання формулюйте, спираючись на знання, набуті на попередніх уроках.

Наприклад. Чому укладають тлумачні словники?

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Цілевизначення.

Сьогодні на уроці ми продовжимо ознайомлення з лексичним складом української мови, зокрема з синонімами, навчимося їх визначати, добирати та правильно вживати у мовленні.

3.2. Прийом «Мікрофон»

Діти, що ви очікуєте від уроку?

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Читання з маркуванням.

Прочитайте текст. Позначте інформацію: «+» — відомо, «-» — невідомо, «!?» — цікаво, дивує.

З розвитком кожної мови її словниковий склад поповнюється, збільшується. Отже, лексика весь час збагачується. А поряд із кількісним значенням постійно відбувається якісне вдосконалення лексичного складу. Це створює можливість відбору кращих, найдоцільніших слів, які найповніше передають думки і почуття при спілкуванні між людьми.

Такі зв'язки між словами прийнято називати **синонімічними**, а об'єднані ними слова — **синонімами**.

Наявність великої системи синонімів є одним із показників багатства мови.

Отже, **синоніми** — слова різні за звучанням і написанням, але близькі або однакові за лексичним значенням.

Наприклад, сміливий, хоробрий, відважний, безстрашний, доблесний, героїчний різні за звучанням, проте об'єднані спільним значенням — «небоязкий».

Яка ж роль синонімів у нашій мові? Синоніми допомагають:

- ✓ точніше висловити думку
- ✓ уникнути повторів
- ✓ поєднати речення в тексті
- ✓ зробити мовлення виразним, образним.

За своїм спільним лексичним значенням синоніми об'єднуються в **синонімічні ряди**. У синонімічному ряді є **ключове** слово (тобто слово стилістично не забарвлене).

Наприклад: говорити, казати, мовити, розмовляти, гомоніти, балакати, бурмотіти, мурмотати, бубоніти, белькотати, шептати, шамкати, цвенькати, базікати, бовкати, теревенити, торочити, натякати, варнякати...

Це синонімічний ряд.

Усі слова означають «говорити».

Отже, ключове слово — «говорити», його можна використати в різних стилях мовлення.

4.2. Тестова перевірка отриманої інформації. Оберіть правильну відповідь до запитань.

1. Слова різні за звучанням і написанням, але близькі або однакові за лексичним значенням — це

А синоніми

Б антоніми

В омоніми

2. За своїм спільним лексичним значенням синоніми об'єднують у

А синонімічні групи

Б синонімічні пари

В синонімічні ряди

3. У синонімічному ряді стилістично незабарвлене слово називають

А заключним

Б ключовим

В ключним

4. Ключове слово — це слово стилістично

А забарвлене

Б не забарвлене

В найбільше

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Робота з віршем.

Прочитайте вірш Олександра Підсухи «Мова». Визначте синоніми. Обґрунтуйте свій вибір.

Мова

Ой, яка чудова українська мова!

Де береться все це, звідкіля і як?

Є в ній ліс-лісок-лісочок,

Пуца, гай, діброва, бір, перелісок, чорноліс.

Є у ній хурделиця, віхола, завія,

Завірюха, хуртовина, хуга, заметіль...

Та не в тому справа що така багата.

Помагало слово нам у боротьбі,

Кликало на битву проти супостата,
То звучало сміхом на полях плаката...
І за все це, мово, дякуем тобі.

Олександр Підсуха

5.2. Робота в парах. Записати синонімічні ряди та визначити ключове слово.

Доповнити ці ряди одним-двома синонімами.

Голосити, ридати, тужити, плакати, рюмсати, хлипати (*скімлити, пхикати, ревіти, заводити*).

Радісний, веселий, бадьорий, нежурливий (*жартівливий, потішний, дотепний*).

Балакучий, говіркий, лепетливий, гомінливий (*цокотливий, язикатий, щебетливий*).

Скаржитися, рюмсати, нарікати, жалітися (*ремствувати, нити, бідкатися, нудити*).

5.3. Робота в групах.

На онлайн-сервісі LearningApps пройдіть за покликанням для вашої групи та виконайте запропоновані завдання.

Нагадую! Дотримуйте правил роботи в групі.

- ◆ Поважайте думку кожного.
- ◆ Не перебивайте один одного.
- ◆ Вислуховуйте товариша

1) Тренувальна вправа на визначення синонімічного ряду.

<https://learningapps.org/display?v=pg2k22rct20>

2) Тренувальна вправа на визначення синонімів

<https://learningapps.org/4376127>

Логін (на всяк випадок): [pidru4nik5klas](#)

Адреса пошти: pidru4nik5klas@gmail.com

Пароль: 1A2b3c4d5E

5.4. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

- Уживайте правильно подані нижче слова.
- Назвіть синоніми.
- Складіть речення, щоб у ньому були використані зазначені слова.

Хитавиця, гойданина,
хитанина на морі

Качка

VI. Рефлексія.

6.1. Вправа «Мікрофон»

Чи здійснилися очікування, про які ви висловлювалися на початку уроку?

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Виконай на вибір.

1. З дужок добери влучне слово, щоб слова у вірші римувалися.
Відредагований текст запиши в зошити.

МРІЯ

Як виросту — збудую (дім, будинок, хату),
На хаті колесо (приладнаю, приб'ю, прикріплю).
А там я поселю (крилату, летючу, літаючу),
Лелечу, клекітну (родину, сім'ю, пару).
Нехай розводиться (селиться, гніздиться)
По всіх деревах і (будинках, хатах, оселях),
Нехай мені щоночі (здається, сниться, ввижається)
Що я літаю, наче (пташка, птиця, птах).

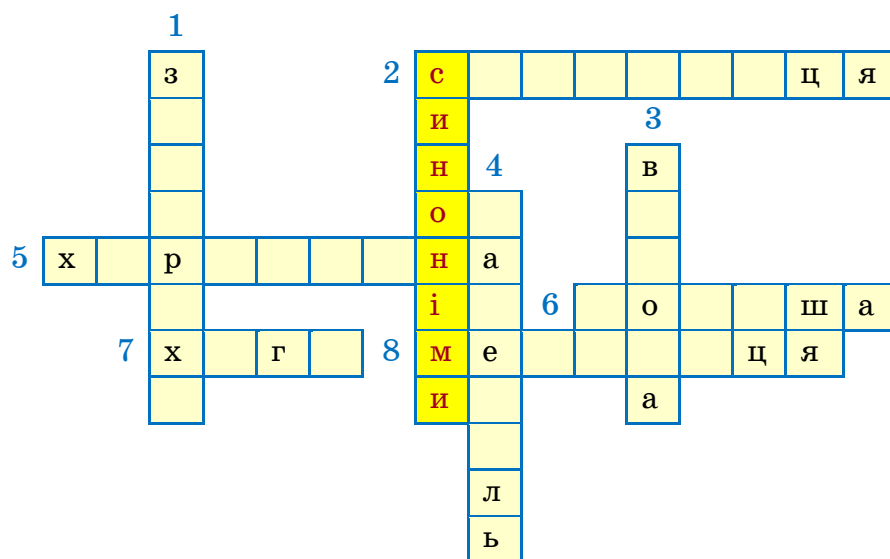
2. Розгадай ребус і виконай завдання.

(Синоніми прикрашають мову).

- Склади текстову інформацію на тему «Синонімічне багатство української мови». Доведи, що синоніми допомагають уникнути повторення однакових чи спільнокорених слів.

3. Розгадай кросворд «Синоніми». Усі слова-відгадки в ньому є синонімами. Ці слова так чи інакше пов'язані зі снігом, із зимовою погодою.

За вертикаллю.

Усі слова: 1, 3 та 4 означають «сильний вітер зі снігом».

За горизонталлю. 2. Те саме, що сніг.

5, 7 — це «сильний вітер зі снігом; заметіль».

6. Пухкий сніг, переважно перший або який щойно випав.

8. Сильний вітер із снігом; заметіль, хуртовина.

Щоправда, це слово означає ще й народний танок (*український, білоруський, російський*), який виконують у швидкому темпі, з частими змінами фігур і обертаннями.

(За вертикаллю: 1. Завірюха. 3. Віхола. 4. Заметіль. За горизонталлю: 2. Сніговиця. 5. Хуртовина. 6. Пороша. 7. Хуга. 8. Метелиця.)

УРОК 7

Тема уроку. Групи слів за значенням: антоніми

Мовна змістова лінія: Групи слів за значенням: антоніми.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Діяльнісні вміння: мотивування, цілевизначення, планування, досягнення цілей.

Мовленнєва змістова лінія: Текст-опис предмета.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за вивченими ознаками; виокремлює та розрізняє значення синонімів, антонімів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; створює тексти-описи з використанням синонімів, антонімів.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця визначає у тексті синоніми, антоніми, тлумачить лексичне значення їх; наводить приклади синонімів, антонімів, вводить їх у власні усні та письмові тексти-описи.

Тип уроку: Формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції.

Обладнання уроку: відеоролик, ілюстрації, тексти.

Епіграф уроку: Учїтьсѧ, брати мої, думайте, читайте.
Тарас Шевченко

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування умінь і навичок з теми
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія. Самооцінка.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

Учні читають тексти-описи «Погода» (3–4 учні), визначають вдалі роботи; презентує домашню роботу група учнів, які виконували друге завдання. Інший варіант перевірки домашньої роботи — взаємоперевірка.

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Займи позицію. Прочитайте текст. Визначте ключові слова і головну думку тексту.

Освіта на всіх вікових етапах життя людини є необхідністю, вона визначає його якість, безпосередньо впливає на збереження і зміцнення здоров'я людини, збільшення тривалості життя.

Подальший розвиток незалежної України як демократичної європейської держави, вимагає високоосвіченого суспільства.

Людина змушена навчатися впродовж усього життя. Це вимога нашого часу. Система освіти має надавати їй такі можливості. Знання є основою поведінки та професійної діяльності. І якщо ми хочемо створити сучасну державу, то суспільство України повинно вчитися. Старші покоління мають удосконалюватися, а молодші — формуватися в окресленій і затребуваній суспільством ролі.

- Чи згодні ви із змістом прочитаної інформації чи ні і чому?
- Чим зацікавила вас стаття?
- В останньому реченні визначте слова з протилежним значенням.

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності

3.1. Цілевизначення. Бліцбесіда.

- Про що ми будемо говорити на уроці?
- Чого очікуєте від уроку?

Слово вчителя / учительки:

— Темою нашого уроку є «Групи слів за значенням: антоніми». Ми навчимося визначати антоніми, вводити їх у тексти. А слова Тараса Шевченка «Учіться, брати мої, думайте, читайте» надихатимуть нас на велику пізнавальну роботу.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування умінь і навичок з теми

4.1. Працюємо з медіа і текстовою інформацією. Робота в парі.

Перегляньте відеоролик про антоніми за покликанням: <https://is.gd/qjJQEx> (або QR-кодом). Якщо інтернет-мережа недоступна, працюйте з поданим текстом.

Антоніми — це пари слів із протилежним значенням. Наприклад: день — ніч, довгий — короткий, багато — мало, підніматись — падати. Антоніми завжди є словами однієї частини мови: мир — війна (іменник); широкий — вузький (прикметник); тепло — холодно (прислівники); мовчати — говорити (дієслова).

Не є антонімічною парою слова, у яких одне заперечує за допомогою частки чи префікса: приїхав — не приїхав; широкий — неширокий. Не є антонімами слова чоловічого та жіночого роду на позначення осіб, тварин, птахів: чоловік — жінка; качур — качка; гусак — гуска; півень — курка; цап — коза.

Антонімічні пари можуть складатися за допомогою префіксів, що мають протилежне значення: надія — безнадія; порядок — безпорядок; увійти — вийти; залетіти — вилетіти.

Антоніми використовуються для чіткого розрізнення поняття, предметів, явищ, ознак, дій. За допомогою антонімів висловлюють протилежність думок, дають змогу загострити увагу на окремих явищах, ознаках, діях.

Антоніми широко використовують в розмовному, художньому, публіцистичному стилях. Правильно вживати антоніми допоможуть словники антонімів.

4.2. Вправа

Слово вчителі / учительки:

- На основі прочитаної чи переглянутої інформації заповніть узагальнювальну таблицю.

Антоніми

<i>Питання, поняття</i>	<i>Визначення, пояснення</i>	<i>Приклади</i>
Антоніми		
Не є антонімами		
Використання (стилі мовлення, з якою метою)		
Роль антонімів		

4.3. Вправа «Творче моделювання». На основі складеної таблиці підготуйте усне повідомлення про антоніми.

4.4. Вправа «Критичне читання». Дослідження художніх текстів (поетичних рядків В. Симоненка). Робота в малих групах. Визначте антонімічні пари, якими частинами мови вони виражені.

I група

Вслухайтесь, земле і небо,
У рокіт страждань моїх...

І припала така година,
Дуже радісна й трохи сумна.

І я іду, і падаю, і знову
Спішу вперед або плетусь назад.
Там, у степу, схрестилися дороги,
Немов у герці дикому мечі,
І час неспинний, стиснувши остроги,
Над ними чвалить вранці і вночі.

II група

Може, ти зі мною надто строга,
Та й чого б ти ніжною була.
Я не цього бажаю, не папуга,
Щоб віддаватись цьому ремеслу.
Я хочу правді бути вічним другом
І ворогом одвічним зла
На світі безліч таких, як я.
Та я, їй-богу, один.

III група

О жорстока! Щастя хоч краплину
В душу мою змучену згуби —
Полюби і зрадь через хвилину,
Та хоч на хвилину полюби!
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві і злі.
Хай в маленьких очах відбивається світ
Од маленьких ромашок до стартів великих...

4.5. Інтерактивна вправа «Творче конструювання». Утворіть прислів'я, вставте пропущені літери, запишіть у зошит, підкресліть антонімічні пари.

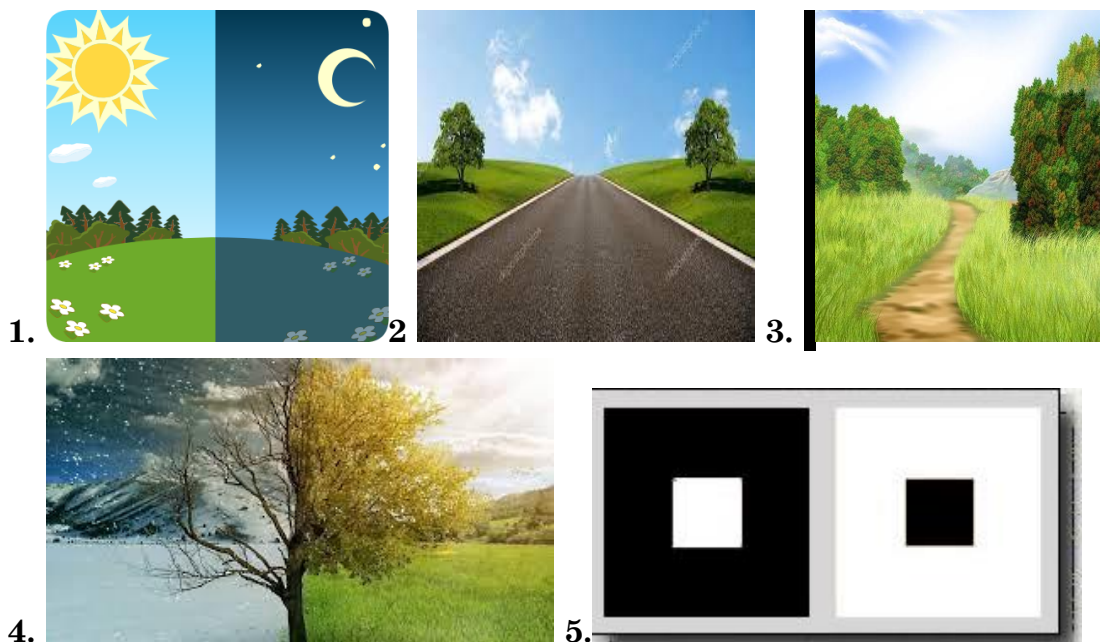
1 Гарна кн..га науч..ть,	А а не чуж..м.
2 Ж..ви своїм розумом,	Б ніж з дурн..м у н..бі.
3 Кор..нь навчан..я г..ркий,	В пр..годит..ся на старість.
4 Ліпше з розумн..м в п..клі,	Г а п..гана намучить.
5 Учись змолоду —	Г' а пл..д його с..л..дкий.

4.6. Гра «Художник». Уявіть себе художником. Створіть малюнки, комікси на основі поданих світлин на тему «Антоніми».

Складіть опис дороги (Друга світлина. Ознайомтесь із структурою опису, дайте відповіді на питання: Якого кольору дорога? Що виділяють білі смуги? Де вони нанесені? Що розташоване праворуч і ліворуч? Уведіть антоніми в текст. Яке враження справляє зображений предмет на світлині?)

Структура твору-опису предмета

1. Вступ. Які емоції викликає світлина?
2. Основна частина. Опис предмета: колір, форма, розмір, складові частини.
3. Висновок. Мої відчуття від побаченого предмета

4.7. Вправа «Займи позицію». Робота в парі. Ознайомтесь із учнівськими описами предметів. Який з них сподобався більше? Чому?

ЧАРІВНИЙ ШИПШИНОВИЙ КУЩ

Восени шипшиновий кущ рясніє червоними, яскравими плодами. Ці плоди гніздяться на розлогих колючих гілках. Шипшина щедро віддає свої чудесні плоди. Та всім відомо, що ці терпкі диво-ягоди корисні, цілющі, смачні.

Схилив важкі віти осінній шипшиновий кущ, і сняться йому ніжні рожеві квіти, які подарує йому весна.

ОЛІВЕЦЬ

Олівець — це предмет першої необхідності. Він призначений для писання, малювання, креслення. Складається олівець із графітного стрижня, вміщеного у дерев'яну оправу. Олівець легенький, тоненький, зручний для користування. Оправа зроблена з м'якого дерева, вона має форму циліндра діаметром до семи міліметрів, а пофарбована у рожевий колір. Олівець з одного кінця гостро заструганий, а з іншого має невеличку гумку. Зверху вибито позолочений напис «Промінь. 2М».

Це назва виробничого об'єднання, яке виготовило олівець, і твердість графіту.

Я дуже люблю малювати різнокольоровими олівцями.

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Вправа «Мінідискусія».

- Чому вислів Тараса Шевченка з епіграфа актуальний?
- Які слова називають антонімами?
- Які пари слів не можуть бути антонімами?
- У яких стилях мовлення найчастіше вживаються антоніми?
- Яку роль виконують антоніми в мовленні?
- Які основні ознаки опису предмета?

VI. Рефлексія

6.1. Самооцінка. Поміркуй, як тобі працювалося протягом уроку? Оціни себе. Заповни таблицю.

САМООЦІНКА

Я працював на уроці...	
Тепер я знаю...	
Тепер я можу...	
Тепер я буду частіше...	

6.2. Бліцспілкування: Чи відповідає епіграф змісту нашого уроку і чому? Поміркуйте, чим ви можете бути корисними для України? Що слід робити нам, щоб бути корисними рідній державі!

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

7.1. Виконай одне (на вибір) завдання:

- Використавши матеріал уроку, склади усне висловлення на тему «Антоніми в нашому мовленні».
- Прочитай українську народну казку «Правда і кривда», випиш антоніми.
- Прочитай текст «Мій наплічник». До якого стилю мовлення він належить і чому?

МІЙ НАПЛІЧНИК

Зимовий ранок. Сонечко зазирає до кімнати, усміхається до мене. Пухнасті сніжинки легко вальсують у повітрі.

— Доню, прокидайся. Час до школи.

— Доброго ранку, мамо,. Уже збираюся.

...Ось і наплічник чекає на мене. Який він чудовий, хоч картину малюй. На великій кишеньці зображено маленьку фею, одягнену в рожеву сукню. А далі... Не портфель, а чарівний замок... Зазирнеш до першої кімнати — там завжди мешкають підручники. Живуть дружно, душа в душу. Усі охайні, у вишуканих сукнях та костюмах.

В іншій кімнатці мешкають братики-зошити. Вони теж не брудні — охайні. Поруч з ними дядечка Щоденник. Такий горловитий, задирає носа догори, пишається оцінками!

У невеличкій кімнатці завжди знаходиться дідусь Пенал. Він у мене старенький, але поводить як молодий. Темні і світлі, білі і чорні олівці, м'які і тверді гумки знайшли своє місце у цій кімнаті.

Розповідати можна багато, та вже час іти до школи. Підхоплюю свій наплічник і вибігаю на вулицю (*Тетяна Стоян, 5 клас*).

- Складіть усно або письмово опис вашого улюбленого шкільного предмета у художньому стилі, увівши в текст антонімічні пари.

УРОК 8

Тема уроку. Групи слів за значенням: омоніми

Мовна змістова лінія: Групи слів за значенням: синоніми, антоніми, омоніми.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Організаційно-діяльнісні вміння: мотивування, цілевизначення, планування, досягнення цілей, рефлексія.

Мовленнєва змістова лінія: Текст-опис.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за вивченими ознаками; виокремлює та розрізняє значення синонімів, антонімів, омонімів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; створює тексти-описи з використанням синонімів, антонімів, омонімів.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця визначає у тексті синоніми, антоніми, омоніми, тлумачить лексичне значення їх; наводить приклади синонімів, антонімів, омонімів, уводить їх у власні усні та письмові тексти-описи; обґрунтовано редагує тексти.

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку: Хто говорить або пише, той сіє,
хто слухає або читає, той збирає
Народна мудрість

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

- Об'єднайтеся у групи, враховуючи, яке завдання ви виконували вдома (усне висловлювання, антоніми з казки «Правда і кривда», опис, есе).

- Оберіть спікера (науковця), який повинен визначити найкращу роботу, обґрунтувавши свою думку.

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Бліцопитування.

- Що таке лексика?
- Що таке лексикологія?
- Які слова називають однозначними?
- Які слова називають багатозначними?
- Яке значення слова називають прямим?
- Коли слова вживаються у переносному значенні?
- Чи всі частини мови мають лексичне значення?
- Слова, різні за значенням, — це...
- Слова, близькі або однакові за значенням, — це...
- Кілька синонімів утворюють ...
- Назвіть прислів'я, де є антоніми.

2.2. Робота з епіграфом до уроку.

- Прочитайте епіграф до уроку. Поясніть, як ви розумієте народну мудрість.
- Спишіть вислів. Підкресліть слова, що, на вашу думку, є антонімами. Поясніть свій вибір.

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Постановка та вирішення проблеми.

- Назвіть, що ви бачите на малюнках?
- Як ці слова пишемо? (*однаково*)

- Як ці слова вимовляємо? (*однаково*)
- Чи однакове лексичне значення слів? (*абсолютно різне*)
- Який словник допомагає нам визначити лексичне значення слова? (*тлумачний*)
- До якої групи слів за значенням можна віднести ці слова?

3.2. Цілевизначення.

Ці слова — омоніми. Вони однаково пишуться або вимовляються, але мають різне лексичне значення. Омоніми — це не зовсім слова-близнюки, це — слова-тезки.

Сьогодні на уроці ознайомимось з цією групою слів. Поглибимо знання про омоніми. Навчимося точно, правильно й доречно добирати слова. Дізнаємось, що омоніми є лексичні, граматичні та фонетичні (омографи, омофони, омоформи).

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Розгляд теоретичного матеріалу з «Скарбів мови»

Омоніми — слова, які за своїм звуковим складом однакові, але мають різне лексичне значення.

Доцільно розрізняти омоніми та багатозначні слова. У багатозначних словах значення пов'язані між собою. Омоніми — різні слова.

Омоніми поділяють на три види — омографи, омофони, омоформи.

Аналіз омографів

Уважно розгляньте малюнки і прочитайте слова, що їх називають. Що ви зауважили?

(Очікувані відповіді: слова пишуться однаково, але вимовляються по-різному)

зам**о**к

за**а**мок

а**т**лас

ат**л**ас

— Отже, такі слова називають омографами.

Омографи (від [дав.-гр.](#) *ὁμός* — «однаковий» + *γράφω* — «пишу»)

— Спробуйте дати визначення омографам.

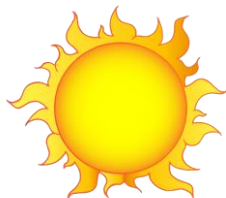
(Слова, однакові за написанням, але різні за вимовою.)

Омографи — це слова, що мають однакове написання, але різне звучання та значення.

- Складіть з поданими словами речення.

Аналіз омофонів

Зверніть увагу на написання слів. Прочитайте ці пари слів уголос. Зверніть увагу на те, як ці слова вимовляють і як пишуть.

Сонце

сон — це ...

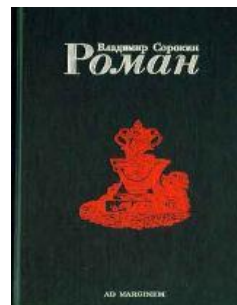
Гончар (прізвище)

гончар (професія)

Роман (ім'я)

роман (твір)

Омофони (грец. ὁμός — «однаковий» + φωνή — «звук») — слова, однакові за вимовою, але різні за написанням та значенням.

Отже, написання омофонів важливо співвідносити із значенням слова.

Аналіз омоформів

- Прочитайте каламбури Ігоря Січовика.
- До якої частини мови належить кожне з виділених слів?
- Що відбудеться, якщо змінити форму слів?

Їжачиха сину *шила*
 Чобітки без голки й *шила*.
 Не ховайся, Бровко, у *буду*,
 Я тебе сварить не *буду*.

Лева кинули *за ґрати*,
 Хочуть Лева *закувати*.
 Просить Вовка він *заґрати*,
 А Зозулю — *закувати*.

(Очікувані відповіді: слова належать до різних частин мови. Якщо змінити форму слова, то слова перестають бути омонімами)

Омоформи — слова, що однаково пишуться лише в одній або кількох формах.

Це слова з різних частин мови, які збігаються за звучанням і написанням лише в деяких граматичних формах.

4.2. Робота з віршем. Прочитайте вірш. Випишіть слова, схожі за звучанням і написанням (омоніми). Поясніть їх значення. Назвіть, до якої групи омонімів потрібно віднести ці слова. Доведіть свою думку.

ЗУХВАЛИЙ ПОТІК
Навесні малий потік
Стрімголов униз потік.
— Ось пройду, — шумить, —
Між гір я, —
Затоплю усе міжгір'я.
Через поле і долину
До людських осель долину!..
Але тут усе розтало,
І зухвальця вмить не стало.

Василь Плахотников

4.3. Вправа «Знайди місце». Подані слова запишіть у таблицю відповідно до назви групи.

Уранці — у ранці; музика — музика; світило (у вічі) — світило (небесне); мати (ненька) — мати (автомобіль); став (великий) — став (біля парти); дорога — дорога; задачею — за дачею; обід — обід; наніс — на ніс; мене — мене.

Омографи	Омоформи	Омофони

4.4. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

ПЕРЕВОДИТИ ГРОШІ (хліб, їжу, папір тощо) — марно, нераціонально витратити.

ПЕРЕКАЗУВАТИ ГРОШІ — пересилати...

- Прочитайте запропонований матеріал. Зверніть увагу на правильність уживання у своєму мовленні слів *переводити* та *переказувати*.
- Чи можуть бути ці слова омонімами? Обґрунтуйте свою відповідь.
- Складіть речення із цими словами у різних лексичних значеннях.

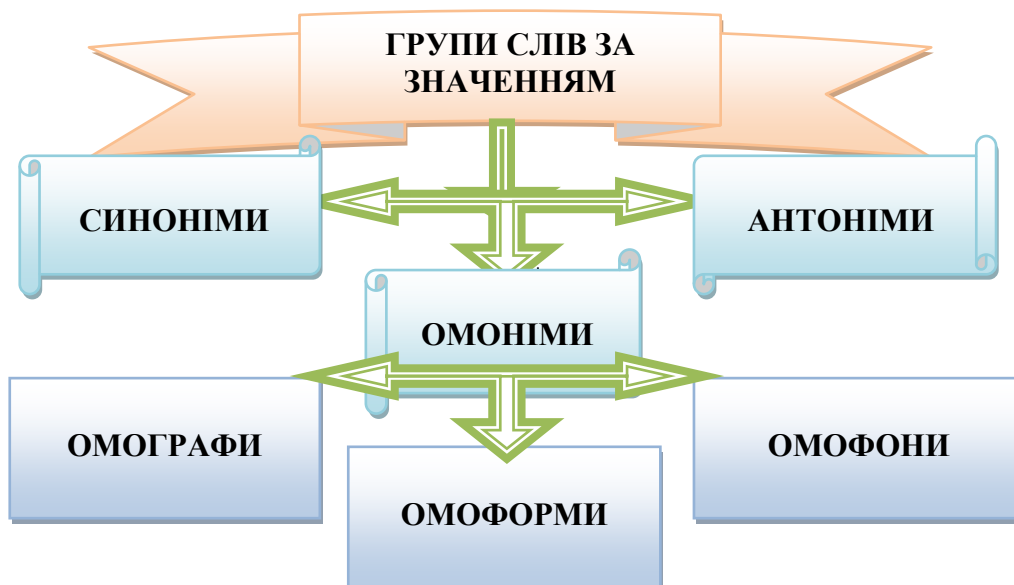
V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Гра «Кмітливий». Відгадайте загадки-запитання. Доведіть, що відповіді є словами-омонімами:

- Яку частину слова можна у землі знайти? (*Корінь.*)
- Яке крило ніколи не літає? (*Крило в будівлі.*)
- Яке місто літає? (*Орел.*)
- Яка мушка ніколи не літає? (*Мушка рушниці.*)
- З якого крана води не набереш? (*Із підйомного.*)
- Яким ключем не можна відімкнути замок? (*Журавлиним.*)

5.2. Робота в парах. Складання схеми «Групи слів за значенням».

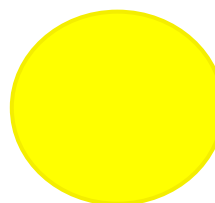
- Які групи слів за значенням вам уже відомі?
- Заповніть схему «Групи слів за значенням».

VI. Рефлексія.

Вправа «Смайлик враження».

На жовтому кружечку намалюй емоцію, що відповідає твоєму враженню від уроку.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

1. Повторити теоретичний матеріал.

2. Виконати на вибір:

- А) Скласти текст, де будуть використані омоніми: *люлька, вівсянка, шишка.*
- Б) Підібрати 5–6 прислів'їв (приказок) зі словами-омонімами.

УРОК 9

Тема уроку. Пароніми

Мовна змістова лінія: Пароніми.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Раціональний розподіл часу. Боротьба з відкладанням на потім.

Мовленнєва змістова лінія: Текст-опис.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за вивченими ознаками; виокремлює та розрізняє значення паронімів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; визначає окремі деталі, що сприяють або заважають комунікації.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця виокремлює у тексті, спілкуванні пароніми, уміло будує тексти із паронімами; пояснює лексичне значення слів-паронімів; знаходить у тексті слова різних лексичних груп; складає тексти-описи, вживаючи слова різних лексичних груп

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної і мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація, схеми.

Епіграф уроку:

Ніде не купиш,
На вагах не зважиш,
Сам здобуваєш,
У комору складаєш.
Що це? (*Знання*).
Народна загадка

План уроку

- I. Актуалізація опорних знань.
- II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- III. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- V. Рефлексія.
- VI. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Актуалізація опорних знань.

1.1. Емоційне налаштування на урок.

Всі мерщій сідайте, діти.
Домовляймося не шуміти,

На уроці не дрімати,
Руки вчасно піднімати,
І щоб не було мороки.
Всі готові до уроку?
Тож гаразд, часу не гаєм
І урок розпочинаєм.

1.2. Бліцопитування.

- Що вивчає лексикологія?
- Що таке лексика?
- Пригадайте, які слова називаються багатозначними (*Слова, що мають кілька лексичних значень, називаються багатозначними. Наприклад, слово рукав за тлумачним словником має три значення: 1. Частина одягу, що покриває руку. 2. Відгалуження ріки. 3. Пристрій у вигляді труби для передачі рідин, газів, сипких речовин*).
- Наведіть приклади однозначних слів (*Слова, що мають одне лексичне значення, називаються однозначними. Наприклад: пекарня (підприємство для випікання хліба, булок тощо); сірник (тонка дерев'яна паличка з головкою з легкозаймистої речовини, що загоряється від тертя)*).
- Які значення можуть мати багатозначні слова?
- Що таке пряме значення слова? Наведіть приклади.
- Що таке переносне значення слова? Наведіть приклади.
- У текстах яких стилів мовлення найчастіше вживаються слова із прямим, переносним значенням?

1.3. Мініпроект. Робота в групах.

Уявіть, що ви мандруєте містом *Лексикологія*. Накресліть план-схему цього міста, доберіть відповідні слова.

Наприклад: 1 — об'єкт «Музей застарілих слів», 2 — об'єкт «Школа неологізмів» і т. д.

1.4. Робота в групах. Завдання для 5 груп, по 2 речення кожній. «Лексичне дослідження». Прочитайте речення. Знайдіть помилкові словосполучення. Усно поясніть, чому помилкові слова мають невласливі для них лексичні значення. Допоможуть це зробити словники (тлумачний, омонімів, паронімів). Запишіть правильний варіант словосполучень.

Зразок. Молоко дуже корисливе для дитячого організму.

Молоко не може бути корисливим, воно — корисне. Про це свідчать лексичні значення слів: корисливий — який прагне до власної вигоди, наживи; корисний — який дає добрі наслідки, приносить користь. Отже, правильно — корисне молоко.

1. Я рахую, що контрольну з української мови я напишу добре. 2. Вірні відповіді на всі тести забезпечили перемогу. 3. На уроці нам задали складне запитання. 4. Бібліотекарка запевнила нас, що час, проведений за книжкою, дуже ефектно вплине на нашу мову. 5. Усяка вихована та порядна людина має поважати книгу. 6. Олег не мав жодної уяви про те, що сталося на перерві. 7. Українці називають свої гроші гривнами. 8. Виконуючи домашнє завдання, я мимохіть згадав про літній відпочинок. 9. Іринка купила для своєї бабусі сердешні ліки. 10. Нещодавно в нашому місці відкрилась музикальна крамниця. 11. Родина мала намір побути в селі дві неділі.

▪ Поміркуй, що необхідно робити, щоб у мовленні не допускати подібних помилкових словосполучень?

II. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

2.1. Робота із епіграфом.

Прочитайте загадку й відгадайте її. Чи погоджуєтесь ви із основною думкою загадки? Прокоментуйте. Про яку комору йдеться у загадці? Як ви вважаєте, чи достатньо освіченій людині знати якомога більше слів, чи важливо їх розрізняти, розпізнавати, аби правильно будувати висловлювання?

2.2. Цілевизначення.

Друзі, лексика української мови дуже багата. Сучасна українська мова має близько 256 тисяч слів. Для кожного, хто вивчає українську мову, надзвичайно важливо знати про пароніми. У нашому мовленні та мові художніх творів вони трапляються часто. Саме вони часто спричиняють каламбури у нашому мовленні і помилки у написанні творів. Пропонуємо з'ясувати про них більше!

III. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

3.1. Спостереження. Подивися уважно на добірку ілюстрацій, ознайомся зі змістом, перейшовши за покликанням.

<https://ukr-mova.in.ua/library/paronimu/> Можна вивести на презентацію, можна роздрукувати і роздати учням.

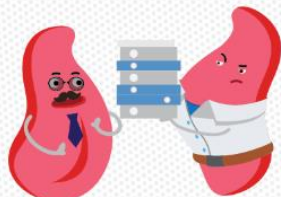
ЗАДАЧА

Математична, логічна, геометрична; з хімії, з фізики; записати, проаналізувати, розв'язати

ЗАВДАННЯ

Відповідальне, політичне, секретне, стратегічне; вчителя, керівника; дати, поставити, виконати

Сніговий

баба, буря, вода, гірка, завірюха, замети, людина, хмара; барс, кальвіль, чайка

Сніжний

день, зима, полотно, рік, скатертина; вершини, земля, поле

Туристичний

Організація, бюро, клуб, секція, похід, мандрівка, спорт, сезон, довідник

Туристський

Автобус, намет, група, база, велосипед, костюм, відпочинок, маршрут, пісня

Я грала роль Попелюшки в театрі, і це відіграло роль у моєму житті.

ВИГОЛОШУВАТИ

тост, промову, доповідь, погрозу, слова

ОГОЛОШУВАТИ

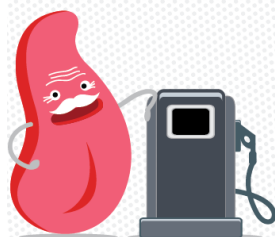
наказ, вирок, рішення, тему уроку, порядок денний; зрадником, шпигуном; війну, збори відкритими

ПРОГОЛОШУВАТИ

демократію, незалежність, рівність, свободу слова

Пальне

Високоякісне пальне, дизельне пальне, заправити бак паливом

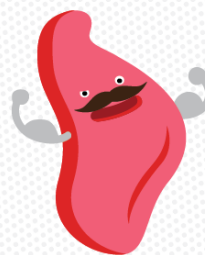
Паливо

Природне паливо, ракетне паливо, економія палива, назбирати в лісі палива

БОГАТИР

Людина надзвичайної сили та відваги

БАГАТИР

Заможний чоловік, багатий

- Поміркуй, чи можна приклади пар слів, поданих на ілюстраціях, віднести до синонімів, омонімів, антонімів, багатозначних слів! Чому?
- Прочитай уважно пари слів і скажи, що їх поєднує?
- Чи треба ці слова розрізняти під час використання їх в усному чи писемному мовленні? Чому?

3.2. Працюймо із медіатекстом. Ознайомся з медіафайлом «Пароніми на EdEra. Курс “Українська мова”», перейшовши за покликанням <https://is.gd/cbR2HP> (або QR-кодом).

- Що нового ти дізнався / дізналася із відео?

▪ Які слова називаємо паронімами? (**Пароніми** — це слова, що мають подібність у морфологічній будові (близькі за фонетичним складом), але розрізняються за значенням:

- *уява* (здатність уявляти — *плід уяви*) — *уявлення* (знання, розуміння чогось — *помилкове уявлення*);
- *гривня* (грошова одиниця) — *гривна* (металева шийна прикраса у вигляді обруча);
- *кампанія* (сукупність заходів, спрямованих на виконання певного завдання) — *компанія* (група осіб, пов'язаних певними інтересами або торговельне чи промислове товариство).

Пароніми близькі до омонімів, але не тотожні з ними.

Між паронімами можуть встановлюватися синонімічні (*блискучий* — *лискучий*, *блукати* — *блудити*, *повноваження* — *уповноваження*, *особистий* — *особовий*), антонімічні (*прогресивний* — *регресивний*, *густо* — *пусто*, *іммігрант* — *емігрант*) відношення.

Як і омоніми, пароніми є широко вживаними в різних стилях, а також вживаються у мовленні для створення каламбурів.

3.3. Вправа «Творче моделювання». До поданих паронімів добери слова так, щоб утворилися словосполучення. Перевір себе за словником.

Виголошувати (рішення, незалежність, промову).

Оголошувати (доповідь, вирок, закон).

Проголошувати (братерство, прогнози, попередження).

Помітка (цікава, інформаційна, олівцем).

Примітка (змістовна, коротка, фарбою).

Замітка (в газеті, чорнилами).

3.4. Працюймо зі словником. Дізнайся з тлумачного словника лексичне значення пар слів-паронімів і склади із ними речення.

1. Будівельник — будівник.
2. Дружний — дружній.
3. Гривна — гривня.
4. Книжковий — книжний.
5. Корисливий — корисний.
6. Людний — людяний.
7. Талан — талант.
8. Свідоцтво — свідчення.
9. Посмішка — усмішка.
10. Пам'ятка — пам'ятник.

3.5. Гра «Знайди зайве». Прочитай слова. У кожному рядку закресли «зайве» слово. Обґрунтуй свій вибір.

Ефективний, ефектний, ефірний.
Адреса, адресант, адресат.
Гривня, гривна, грива
Сусідній, сусідський, сусід.
Освідчений, освічений, світло.

IV. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

4.1. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Склади із словами речення і запиши їх у зошит.

УЯВА — багата, розбурхана, палка.

УЯВЛЕННЯ — розуміння чого-небудь, знання.

СЕРДІШНИЙ — який, викликає співчуття, нещасний.

СЕРДІЧНИЙ — доброзичливий, чуйний, щирий.

СЕРЦЕВИЙ — який, стосується серця; пов'язаний з хворобами серця.

4.2. Вправа «Юний блогер». Прочитай текст, добираючи із дужок потрібне слово. Роби на берегах сторінки, за потреби, позначки (!, ?, +, – тощо).

НЕ ВІДКЛАДАЙ НА ЗАВТРА ТЕ, ЩО МОЖНА ЗРОБИТИ СЬОГОДНІ

Кожен з нас хоча б раз у своєму житті відкладав на потім виконання певної справи. Напевно, найбільше це проявляється в шкільні та студентські роки, коли людина (*здобуває, набуває*) освіту. Нам здається, що для виконання завдання є ще безліч часу, а в кінцевому результаті — виконуємо все в останню хвилину, нехтуючи якістю (*робочих, робітничих*) зусиль.

Виявляється, що це не є особливістю характеру тої чи іншої людини, а це явище можна назвати психологічним захворюванням. Воно не залежить від (*освіченості, досвідченості*), і що швидше ми про нього дізнаємося, то легше буде вилікуватися.

За даними психологічних досліджень, стійкий вияв цього лиха проявляється у понад 90 % населення планети. Частка «хронічних» хворих становить приблизно 25 %.

Цю хворобу називають *прокрастинацією*. Це слово походить з англійської мови й означає *зволікання, відкладання, гаяння часу*.

Термін «прокрастинатор» складний для запам'ятовування, тому українські відповідники для розмовної мови ти можеш спробувати створити самотужки. А чому б і ні?

Серед наших пращурів траплялися люди, що хворіли на зволікання дій. Про це свідчать прислів'я та приказки, зокрема: «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні».

**СКАРБИ
МОВИ**

Чи є ліки від цієї хвороби? — Звичайно, вони (*стандартні, стандартизовані*) і напрочуд (*ефектні, ефективні*). Ось деякі з них.

1. Усвідом причину виникнення бажання відкладати.
2. Щодня виконуй те, що тобі не подобається (хоча б частково).
3. Плануй свій час.

4. Зрозумій, що саме ти відповідаєш за своє майбутнє. Адже виконана сьогодні робота наблизить тебе до заповітної мрії (*За матеріалами газети «Високий замок»*).

- Чи можна це висловлення вважати текстом?
- Яка основна думка цього висловлення?
- Як ти розумієш прислів'я «Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні». Як ти ставишся до людей, які не вміють раціонально розподіляти час і свої ресурси?
- Якими порадами психолога ти скористаєшся для досягнення життєвих цілей?

4.3. Розглянь малюнки-комікси. Чи загрожує героєві хвороба, про яку ти дізнався з тексту попередньої вправи? Обґрунтуй свою думку.

Склади і запиши кілька власних жартівливих реплік від імені героя. Введи в речення пароніми (на вибір):

гривна — гривня, досвідчений — освічений, кит — кіт, кріль — кроль, ніготь — кіготь, самба — самбо, корисливий — корисний.

V. Рефлексія. Запрошуємо оцінити. Продовж речення.

«Тепер я впевнена / впевнений...»

«Тепер я буду...»

VI. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Напиши твір-опис «Портрет сучасної успішної людини», уведи в текст пароніми на власний вибір. За потреби, скористайся *Довідкою*, у якій подано деякі пароніми.

Довідка.

вдача — удача

вид — вигляд

добродій — добродійник

нагода — пригода

нескінчений — нескінченний

професійний — професіональний

психічний — психологічний

слабий — слабкий

туристичний — туристський

численний — чисельний

Внутрішня мотивація, креативність, емоційний інтелект, стійкість до стресів, критичне мислення — це навички, якими потрібно оволодіти всім підліткам, які мріють про успіх.

Пригадай, що текст опису складається зі *вступу, основної частини, кінцівки*.

Описувати — означає називати характерні ознаки того, що ти описуєш. Опис може бути емоційним, образним, тобто не лише передавати певні відомості, а й збуджувати уяву, фантазію. У цьому разі опис буде художнім.

А бувають описи, які містять точне визначення предмета (явища, людини), їхні характеристики, перелік його суттєвих ознак. Це описи наукові.

Структура твору-опису предмета, явища, людини

<i>Частини</i>	<i>Про що пишемо (на вибір)</i>
Вступ	Загальне враження від предмета, явища, людини тощо.
Основна частина	Опис: колір, форма, розмір, матеріал тощо; особливості зовнішності та внутрішні якості.
Кінцівка	Моє ставлення і перспективи.

УРОК 10

Тема уроку. Словники антонімів, синонімів, омонімів, паронімів

Мовна змістова лінія: Словники антонімів, синонімів, омонімів, паронімів.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Досягнення цілей.

Мовленнєва змістова лінія: Джерела інформації.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за вивченими ознаками; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; користується різними видами словників; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних мовних норм.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; виконує вправи і завдання, що передбачають використання різних словників; збагачує власне мовлення, використовуючи словники; робить усне висловлення з використанням нових слів на тему «Навчання впродовж життя», формулює й обстоює власну думку, оцінює життєві явища, висловлює щодо них власне ставлення; визначає різні види інформації; коментує основні думки тексту; аналізує певні лексичні одиниці; редагує текст; створює власну інформацію на тему «Як я досягаю мети».

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної і мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація, словники.

Епіграф уроку: Словник — це Всесвіт,
розташований у алфавітному порядку.
Анатоль Франс

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання

Учні, за бажанням, прочитають написані вдома есе «Портрет сучасної успішної людини»

- Назвіть слова — пароніми, які були введені у текст есе. Доведіть, що це пароніми.

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Робота в парі. Дослідження й аналіз інформації. Прочитайте вірші, визначте, яке лексичне явище покладено у їхню основу.

Роздати учням роздруковані вислови.

1. Клаптик ситцю я покраю,
Хусточок з нього нашію.
Помережу їх по краю,
Пов'язу лялькам на шию.
Мама скаже: «Глянуть любо
На твою роботу, Любо».
2. Поїхав на море Роман й
На пляжі читав там роман.
А час повертатись настав —
Утік з того моря на став (*За А. Корчинським*).
3. Чоловік у Тель-Авів
Продавати теля вів (*А. Корчинський*).
4. Під парканом бачать діти
Цуценятко ледь живе,
Що робити з ним? Де діти?
Каже Гриць: «Хай в нас живе,
Я зроблю для нього буду
Й доглядати його буду».
5. Ой, бешкетник наш Андрійко
— З поведінки в нього трійка.
Він не раз, буває, вранці
В клас kota приносить в ранці (*Василь Плахотников*).
6. Знітився і геть кудись дів очі,
Як побачив очі ті дівочі (*А. Корчинський*).
7. У стоніжок по сто ніжок,
Всі сто милися, всі стомилися (*Нар. тв.*).
8. Хоч і старий вже дід Наум,
Але не скаржиться на ум (*М. Тищенко*).
9. Колись, було, це звалище
Квітучим лугом звали ще.
10. Поки мийка авто мила,
Ти співала, моя мила,
І усі ми коло мийки
Теж співали коломийки (*А. Корчинський*).
11. Хитру сороку спіймала морока,
А на сорок сорок — сорок морок (*Нар. тв.*).

- Яку роль у нашому мовленні відіграють антоніми, синоніми, омоніми, пароніми?
- У текстах яких стилів мовлення ви найчастіше їх зустрічали?
Поміркуйте і пригадайте.

2.2. Вправа «Творче моделювання». Робота в парі. Складіть із поданих слів синонімічні ряди. Запишіть їх. Перевірте себе за словником.

Небокрий, дружити, сучасний, горизонт, дотеперішній, приятелювати, минулий, попередній, виднокруг, колишній, товаришувати, нинішній, сьогоднішній, тодішній, крайнебо, ладити, брататися, небосхил, пережитий, модерний, обрій, найновітніший, теперішній.

2.3. «Працюймо зі словником». До поданих слів добери антоніми. Перевір себе за словником антонімів.

Альтруїзм, наступ, обмежений, битися, боязкий, святковий, будувати, веселий, вигадка, зрячий, звинувачувати, вірність, усюди, гладкий, абсолютизм, свійський, добровільний, батьківщина, байдужий, забувати, загальний, благословення, замерзати, розкидати, звеличувати, хворий, зовні, індивідуальний, керівник, шкідливо, абстрактний, крутий, аромат, культурний, суворий, мажорний, мить, мовчати, наявний, нишком, песиміст, ощадливий, легально, прибуток, скромний, твердий, худнути, шити.

- Як ти вважаєш, чому слова у словниках розташовані за алфавітом?
- Які види словників ти вже знаєш?
- Із яким словником тобі зручніше працювати — із паперовим чи онлайн-словниками?

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Робота із епіграфом.

Прочитайте епіграф до нашого уроку. Перепишіть у зошит. Прокоментуйте.

- Чому автор словники назвав Всесвітом?
- Як ви розумієте слово Всесвіт?
 - Перейдіть за покликанням і введіть слово Всесвіт.

<http://sum.in.ua/s/> Прочитай. Зверни увагу на побудову словникової статті.

**СКАРБИ
МОВИ**

ВСЕСВІТ (УСЕСВІТ), у, чол.

1. Сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; уся система світобудови.
2. Земна куля з усім, що на ній є.

3.2. Вправа «Передбачування»

- Прочитайте тему уроку. Визначте ключові слова.
- Сформулюйте цілі уроку.

— Протягом уроку ми спробуємо довести, чому мислитель назвав словники Всесвітом у алфавітному порядку. Яку роль у нашому навчанні і самоутвердженні відіграють словники.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Пояснення вчителя.

На попередніх уроках ми читали пораду Максима Рильського: «Не бійтесь заглядати у словник...». А коли ми звертаємося до словника?

Словник потрібен, коли не знаєш, як пишеться те чи інше слово чи що воно означає. Але це не головне. Словники — це не лише довідники, але й елемент національної культури: адже в слові втілено багато граней народного життя. Усе багатство та різноманіття лексичних запасів мови зібрано в словниках. Створення словників — завдання особливої галузі лінгвістичної науки — лексикографії. Словників багато, і вони різноманітні. Енциклопедичні словники описують світ, пояснюють поняття, дають біографічні довідки про відомих людей, відомості про країни та міста, про видатні події (війни, революції, відкриття). Філологічні словники описують слово, його лексичне значення, походження, спосіб творення, написання, вимову тощо.

Складання словників — праця кропітка і тривала. Сучасна лексикографія є цілою індустрією, яка, задовольняючи потребу в найрізноманітніших видах інформації про слово, активно використовує можливості сучасної комп'ютерної техніки. Ми повинні вміти користуватися онлайн-словниками, оскільки маємо доступ до них зі свого гаджета. Онлайн-словник — це електронний словник, розміщений в інтернеті.

4.2. Колективна робота над схемою.

- Із усього різноманіття оберіть словники, які важливі для нас на уроці?
- Згадайте, який розділ мовознавчої науки ми вивчаємо?
- За яким принципом розташовані слова у словниках? Чому?

Ознайомлення зі словниками (роздати учням на парти словники, чи вивести на мультимедійну дошку)

4.3. Вправа «Критичне читання». Прочитайте вірш. Чому виділені слова можна об'єднати в одну пару?

ОЧІ

Різні очі дано людині,
Та не в тому різниця —
чорні чи сині.
А в чому ж?
А в тому,
як світ вони бачать,
З чого радіють,
за чим вони **плачуть.**
Одним усе видиться
чорним, потворним,
А другим —
гарним та неповторним,
А третім
усе на світі байдуже.
Найдужче оцих
стережися, мій друже.

І. Муратов

- Яке враження справила на тебе поезія? Чи погоджуєшся із застереженням автора?

- Чи можна розпізнати людину за її очима?

Це цікаво! У словниках до слова «очі» подано найбільше означень, що називають почуття, психічний стан людини. Це ті самі означення, що й до слова «людина». Справді, не випадково кажуть: очі — дзеркало душі людини.

- Знайди у вірші ще одну пару слів із протилежним значенням. Запиши їх.

**СКАРБИ
МОВИ**

- До кожного з них добери по два синоніми. Чи можуть ці слова характеризувати людину? Як саме?
- Перевір за словником антонімів правильність свого вибору. Перейди за покликанням <https://is.gd/O78aCq> (або QR-кодом) і знайди потрібне слово (зверни увагу: треба набирати початкову форму слова).

ген, попіл лісом, тихо плине, / Це в сні напшому дерева, зілля, квіти, / Це на ланах пшениця золотоко-
са, / Це той, що віє з піль, пахучий
теплій вітер, / Це на левадах ско-
шена трава в покосах, / Це наші
всі пісні і молитви щоденні, / Це
рідна мова — скарб, якого ти не
згубиш, / Це небо, синє вдень, а
серед ночі темне, / Це, моя Олю,
все, що ти так широко любиш!»
(Б. -І. Антонич). Люблю Вітчизну
я... Якби / Ми всі любили! (І. Світ-
личний).

2. **БАТЬКІВЩИНА** (місце зарод-
ження, походження або вишкнення
чого-небудь), КОЛІЙСКА. Коліска
демократії — давня Греція. Бать-
ківщина чаю.

1. **БАТЬКО** (чоловік стосовно
рідних дітей), ТАТО, БАТЯ розм.,
ТАТУСЬ нест., ТАТКО. — Чуєш,
батьку? Кризь товщу літ озовися до
мене (В. Калашник). Привчав мене
батько трудитися до поту, а мати —
любити пісні! (П. Воронько). Та-
тусю, розкажи казку! Тольчику, в
тебе батько просто чудо! (Ю. Бед-
лик). Колиш мій батько за столом.
/ Коли ми їли хліб гуртом, Казав:
/ «Збирайте крихти!» / Подумав я
тоді: «Невже / схотів мій батеньку
уже / Розбагатіть на них?» / А час
минув, і всяку мить / У мене на
столі лежить / святиню хлібина.
/ І зрозумів я: / саме з них, / З
тих батьківських маленьких крих,
/ І виріє я, Людigna. (В. Бичко). І
шляхами журавлиними під осінні
зорі / Пісня батька мого линула
над земним простором. / Коли ся-
ють ночі айстрами, я співаю сину:
/ Не забуду пісню батьківську, /
пісню старовинну (Б. Мельнико-
ва). Спасибі за оті стежини, тату,
/ Які мене веди кризь терня часу,
/ Хоча у хаті — пам'яті моєї — /
Вже деякі сховалися між мрій. / Та

я знайду найменшу стежку вашу...
/ А може, властєся й більшу про-
топтати (М. Кравців). Татусю мій
рідний, / татусю мій млий, /
Спасибі за те, що ти в мене є. /
Живи ти рідний сто років на світі,
/ Трєсю любов'ю ми будем зіртіти.
/ Спасибі за ласку, за сонячну каз-
ку. / За те, що пклуєшся завжди
про нас. / Уклін тобі, рідний, / ти
так нам потрібний, / Нехай тобі
радість сміється весь час (Б. Стель-
мах).

2. **БАТЬКО** (уживається при
шанобливому зверненні до людини
похилого віку), БАТЯ. Батьки наші,
ветерани, низький Вам уклін (з га-
зети).

3. **БАТЬКО** перен. (той, хто за-
початкував учення, галузь науки,
мистецтва і т. ін.), ЗАСНОВНИК,
ОСНОВОПОЛОЖНИК, ФУНДА-
ТОР. Він [Нестор] прийшов до
Киево-Печерської лаври сімнад-
цятилітнім юнаком і назавжди за-
лишився там, щоб стати не тільки
монахом-чорноризцем, а й батьком
української історії (М. Слабошпи-
цький). Основоположник вчення.
Т. Шевченко — фундатор українсь-
кої літературної мови. Майже со-
рок років не сходив з кону батько
українського театру Марко Кро-
пивницький, виховавши театральні
кадри для всієї України; чарівник,
який за кілька років збудував на-
ціональний театр високої правди і
краси (з посібника).

БАЧИТИ (сприймати зором),
ЛИЦЕЗРІТИ. [Олекса Платоно-
вич] Уваляв себе на горішній пло-
щадці, де монтувався висотний
його дім, і враз із безмежної, па-
хучої просторості неба, з далеких
полів, з гримкотливого обширу рід-
ного міста на нього пеначе нако-
чувалося відчуття такої крилатості,
брав душу такий щем горловитого

4.4. Тренуймося працювати зі словником антонімів, синонімів. Користуючись відповідними словниками, добери:

а) антоніми до поданих іменників і запиши утворені пари;

Добро, багатство, наполегливість, працювати, упевненість, дружба, життя, любов, радість, сміх, успіх, щастя.

б) синоніми до запропонованих слів і запиши їх.

Барвистий, працювати, розмовляти.

▪ Ознайомся, як укладена стаття у словнику синонімів.

Перейди за покликанням у онлайн-словник синонімів.

<https://ukrainskamova.com/search/?q=%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8+&t=0>

4.5. Вправа «Знайди зайве». Прочитай слова. У кожному рядку знайди «зайве слово». Обґрунтуй свою думку. Перевір свій вибір за словником синонімів.

1. Сильний, мужній, сміливий, хоробрий.
2. Яскраво, бездоганно, чудово, прекрасно.
3. Бажати, прагнути, хотіти, досягнути.
4. Сподіватися, очікувати, дождатися, мати надію, перейматися.
5. Розум, глузд, інтелект, розсуд, мозок.

4.6. Гра «Редактор». Відредагуй речення, замінивши однокореневі слова їх синонімами. Поясни, чому використання повторів слів недоречне.

Ледар усе життя ледарює. Тільки нероба нічого не робить. Школярі прийшли до школи навчатися. Учні навчилися швидко і уважно читати. Батьки навчають нас любити батьківський дім.

4.7. Гра «Кмітливий». Згадайся, про що йдеться.

1. Сільськогосподарське знаряддя. Заплетене волосся (коса)
2. Музичний інструмент. Ковальська піч.(горн)
3. Музичний інструмент. Грошова одиниця. (ліра)
4. Знаряддя, яким укочують дорогу. Пестлива назва кота. (коток)

Якщо у вас виникли труднощі, то перейдіть за покликанням і знайдіть відповідь
СЛОВНИК ОМОНІМІВ

Ознайомся, як побудована стаття у словнику омонімів. Прокоментуй.

БЛОК

Блок 1 — вантажопідйомний пристрій: колесо з жолобом, що обертається навколо своєї осі і через яке перекинутий канат, ланцюг: підняти за допомогою блока.

Блок 2 — частина пристрою, що виконує окреме завдання: блок циліндрів;

— кілька приміщень, що мають спільне призначення: харчоблок;

— сукупність однорідних предметів, явищ: блок реклами;

— плита, яку використовують для будівництва чи облицювання: віконний блок.

Блок 3 — об'єднання партій, держав для спільних дій: передвиборний блок.

Блок 4 — упаковка цигарок, що складається переважно з 10 пачок: блок цигарок.

Блок 5 — у деяких видах спорту прийом захисту від удару: поставити блок.

БОВТАНКА

Бовтанка 1 — рідка їжа, юшка: сьорбати бовтанку;

— яечня з яєць, збовтаних із молоком: приготувати бовтанку.

Бовтанка 2 — хитання літака: літак потрапив у бовтанку.

**СКАРБИ
МОВИ**

4.8. Критичне читання. Каламбури.

КАЛАМБУР — це дотеп, у якому використовують різні значення якогось одного слова або кількох різних слів, схожих звучанням; каламбур це, за своєю суттю, — гра слів.

У каламбурі використовують *омоніми, пароніми, багатозначні слова*, що часто створює *комічний і сатиричний ефект*.

▪ Прочитай каламбури. Яке лексичне явище автор поклав в основу кожної строфи? Який настрій викликали у тебе поезії? Чому?

Здібність

Досягнення чужих умів

За власні видавати умів

А. Гарматюк

Дитяча цікавість

— Скажіть, цю іграшечку з вати
Коровою чи вовком звати!

А. Гарматюк

Сонце

Вночі прийшов до мене... слон?
Сказала мати: «Сон це».
Я повторяв: «Це сон, це сон,
Це сон, це сон, це сон, це сон...»
Який це сон!? Це ж сонце!

Б. Стельмах

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД НАН УКРАЇНИ

“Словники України” online

<https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

4.9. Гра «Знайди пару». Поєднай іменники та прикметники-пароніми лівої колонки із іменниками (колонка праворуч), узгодивши їх у роді, числі та відмінку.

1 сусідній (-я, -є)	А віршів (одного автора)
2 сусідський (-а, -є)	Б диктантів (різних авторів)
3 музикальний (-а, -є)	В магазин
4 музичний (-а, -є)	Г сад
5 збірка	Ґ клас
6 збірник	Д погляд
7 дружний (-а, -є)	Е вулиця
8 дружній (-я, -є)	Є народ
9 освітлений (-а, -є)	Ж слух
10 освічений (-а, -є)	З супровід

За потреби звернися до словників, зокрема за покликанням <https://is.gd/1PY9rI> (або QR-кодом).

4.10. Гра «Уважний». Із поданих слів склади синонімічні місці пропусків встав потрібні букви. Поясни.

С...л...ний, журл...вий, задуш...вний, дуж...й, п...чал...ний, щ...рий, ро...лий,
в...ликий, потужн...й, сумний, в...сокий, говор...ти, балакати, чуйний, казати,
н...втішний, ро...мовляти, міцний, с...рдечний.

4.11. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Склади із словами речення і запиши в зошит.

ТИРАЖ лотереї.

НАКЛАД книжки, видання, журналу.

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Робота з епіграфом. Розв'язання проблемного запитання.

Чому філософ Вольтер назвав словники Всесвітом у алфавітному порядку? Яку роль у нашому навчанні і самоутвердженні відіграють словники?

5.2. Мінідискусія.

Доведіть правильність чи хибність думки, що саме словники містять науково правильну інформацію, тому за потребою важливо насамперед звертатися до словників, а не шукати інформацію в інтернеті, яка часто буває неточною, недостовірною.

VI. Рефлексія.

Інтерактивна вправа «Незакінчене речення»

- З уроку я зробив(-ла) такий висновок:
- Новим для мене на уроці
- Я переконався / переконалася, що словники...
- Найбільше мене вразив факт

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

7.1. Прочитай есе Марії Петрової «Словники в моєму житті». Дай усно відповіді на запитання.

СЛОВНИКИ В МОЄМУ ЖИТТІ

Рівень освіченості та кругозору людини багато в чому залежить від лексичного запасу, вміння правильно, доцільно використовувати ті чи інші слова та вислови. Сучасне життя диктує свої правила. Кожного дня з'являються нові терміни та поняття, усі значення яких не може знати навіть дуже розумна людина.

У моєму житті та в житті кожного, хто бажає бути ерудованим, уміти підтримати розмову з представником будь-якої сфери діяльності та професії, важливу роль відіграють словники. Словники — це величезні скрині, у яких сховані знання, накопичені людством протягом багатьох століть.

Моє перше тісне знайомство з тлумачним словником відбулося у бабусі, у селі. Довкола лунали незнайомі, як мені тоді здалось, застарілі слова. Захотілося про них дізнатися більше. І на допомогу прийшов словник. Виявилось, що це насправді цікаво — ознайомлюватися з новими словами та їхнім значенням.

Звісно, важливу роль у житті кожної людини відіграють не лише тлумачні, але й орфографічні, етимологічні та інші словники. Необхідність словників була

зрозуміла ще за часів Руси–України. У 1073 році для чернігівського князя Святослава створили перший «Ізборник». Ця визначна пам'ятка давньоруського книжкового мистецтва містила тлумачення слів, факти з історії та літератури.

Сьогодні, у час, коли необхідність словників очевидна, є безліч чудових наукових видань — як друкованих, так і електронних. Кожен охочий може й мусить користуватися цим надбанням.

Працюючи з різними словниками, можна легко орієнтуватися в спеціальних термінах і поняттях, почуватися впевнено в будь-якому колі спілкування, бути цікавим співрозмовником. Пам'ятаймо, що без поповнення словникового запасу мова збіднюється, професійна компетентність людини потроху зникає, а її коло спілкування звужується.

- Чи погоджуєшся ти із думками авторки есе? Що тобі найбільш сподобалося у її життєвій позиції? Із чим ти не погоджуєшся і які запитання в тебе постали до неї?
- Що нового для себе ти зауважив у тексті?
- Як ти розумієш словосполучення «професійна компетентність»? Чи можуть словники допомогти у виборі професії, плануванні майбутнього життя?
- Напиши есе на тему: «Як я досягаю мети».

УРОК 11

Тема уроку. Групи слів за походженням: власне українські та запозичені слова (слова іншомовного походження)

Мовна змістова лінія: Групи слів за походженням: власне українські та запозичені (іншомовного походження) слова. Словник іншомовних слів.

Соціокультурна змістова лінія: Іноземні мови як ефективний засіб розширення картини світу; набуття читацького досвіду.

Мовленнєва змістова лінія: Добір і пошук інформації.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за походженням; виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; користується словниками іншомовних слів; розрізняє відому і частково нову для себе інформацію.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця дає тлумачення лексичного значення іншомовного слова; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за походженням; виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; виконує вправи і завдання, що передбачають використання словників іншомовних слів; складає усне та письмове висловлення на тему «Іноземні мови як ефективний засіб розширення картини світу».

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку:

Яке прекрасне рідне слово!
Воно — не світ, а всі світи.
Володимир Сосюра

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1.1. Колективне обговорення запитань за текстом домашнього завдання — есе Марії Петрової «Словники в моєму житті».

- Чи погоджуєтеся ти із думками автора есе? Що найбільше сподобалося у такій життєвій позиції!
- Із чим не погоджуєтеся і які запитання виникли до автора?
- Що нового для себе ви відкрили у тексті?
- Як ви розумієте вислови «мовна деградація», «професійна некомпетентність»?
- Як ви вважаєте, чи можуть словники допомогти у виборі професії, плануванні майбутнього життя?

1.2. Зачитування (за бажанням) есе на тему: «Як я досягаю мети».

- Чи потрібно, на ваш погляд, планувати своє життя?
- Які кроки необхідно робити, щоб реалізувати задумані плани, мету?
- Яку роль для досягнення життєвих цілей кожної людини відіграє її словниковий запас?
- Чи важливо, на вашу думку, удосконалювати своє мовлення?

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Гра «Так – ні»

- 1) Слова, різні за звучанням і написанням, але однакові або близькі за лексичним значенням називають синонімами.
- 2) За спільним лексичним значенням синоніми об'єднують у синонімічні ряди
- 3) Слова, протилежні за значенням, називають омонімами.
- 4) У поданих словосполученнях: водопровідний кран — підйомний кран, слово кран є омонімом.
- 5) Пароніми — це слова близькі за звуковим складом і вимовою, але різні за значенням.
- 6) Слова музичний та музикальний — це синоніми.
- 7) Уживання слів у невластивому їм значенні, зайвих чи схожих слів, а також поєднання слів, які не сполучуються, вважається лексичною помилкою.
- 8) У слова відношення до людей та вірна відповідь НЕ допущено лексичної помилки.
- 9) Багатозначними називають слова, які мають кілька лексичних значень.
- 10) Слово *поле* є багатозначним.

2.2. Робота з епіграфом

- Прочитайте епіграф до уроку. Як ви розумієте слова поета?

- З чим порівнює автор рідне слово? Як ви думаєте, чому?
- Спишіть епіграф до уроку. Доберіть до слова «прекрасне»:
 - I варіант — синоніми; II варіант — антоніми.

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Вправа «Інтерв'ю»

- Чи задумувалися ви: чи всі слова, які ми вживаємо у мовленні є українськими?

(За походженням слова поділяють на дві групи: власне українську лексику та запозичені слова. Запозичені слова становлять приблизно десять відсотків словникового складу української мови. Знайти їх можна у словнику іншомовних слів).

3.2. Цілевизначення. Визначення теми та завдань уроку п'ятикласниками.

- Що ми маємо з'ясувати на уроці?
- Що зможемо робити практично?
- Навіщо треба знати групи української лексики за її походженням?

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Опрацювання теоретичного матеріалу «Лексика української мови за походженням».

Робота в парах. Стратегія взаємних запитань.

Прочитайте теоретичний матеріал. Поставте один одному запитання по змісту прочитаного.

Власне українська лексика — це слова, що властиві лише українській мові: *багаття, баритися, гарний, загальний, кмітливий, лелека, людина, мрія, хитроці* тощо.

Про походження слів дізнаємося з *етимологічного словника*, який містить інформацію про історію слів, тобто про зміни, які з ними відбувалися.

Власне, слово *етимологія* — грецьке і в перекладі означає «первісне значення слова».

Іншомовні слова — це лексика, яка прийшла в українську мову з інших мов. Вона усвідомлюється як чужорідна і зберігає ознаки свого походження: *олімпіада, екскурсія, козак, отара, журі, менеджер* та інші. Часто ідентифікувати іншомовне слово можна за особливостями звучання або за значенням.

Наприклад: звук [f] та літера **ф** не властиві українській мові, тому всі слова, які починаються з цього звуку, є іншомовними: *фізика, фігура, фокус*.

У словах тюркського походження наявні кілька літер **а**: *сарай, барабан, байбак, баклажан*.

Слова грецького походження містять буквсполучення **пс**, **кс**: *ксерокопія*, *психологія*.

Тільки іншомовні слова мають на початку слова літеру **а**: *аудиторія*, *автор*, *анемія*.

Слова французького походження зазвичай мають наголос на останньому складі: *бульйон*, *кашнє*, *кютюр'є*.

Слова німецького походження містять сполучення кількох приголосних, зокрема, і на початку слова: *ранг*, *шнапс*, *ландшафт*.

Англійські слова здебільшого пов'язані зі сферою політики, суспільства, спорту: *футбол*, *менеджер*, *лобі*, *спонсор*.

4.2. Вправа «Два полюси».

- Запишіть слова у дві колонки. Обґрунтуйте свій вибір.

Футбол, лелека, вокзал, пальто, свита, нива, газета, батько.

Власне українські слова

лелека

свита

нива

батько

Запозичені слова

футбол (англ.)

вокзал (англ.)

пальто (франц.)

газета (італ.)

4.3. Робота зі словником

- Знайомство зі словником іншомовних слів

Розігрування діалогу «Правила роботи зі словником».

- Вправа «Дослідник»

Користуючись словником іншомовних слів, зокрема за покликанням <https://is.gd/QMa41a> (або QR-кодом), з'ясуй походження та лексичне значення поданих слів.

Із двома-трьома словами іншомовного походження складіть речення.

Лозунг — (з нім. заклик)

Фортуна — (з лат. удача, успіх)

Імунітет — (з лат. свобода)

Чипси — (з англ. луска, тріска)

Маклер — (з пол. посередник)

Авантюра — (з фр., букв. — пригода)

Шайба — (з нім. кільце, диск)

Ода — (з гр. пісня)

Імперія — (з лат. влада, панування)

Азимут — (з араб. шлях)

Баласт — (з голанд. зайвий вантаж)

Дисонанс — (з франц. різноголосий)

Шлягер — (з нім. модна пісенька)

Абонемент — (з фр. документ, що посвідчує право користування)

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Лексична п'ятихвилинка.

- Дібрати до слів іншомовного походження українські відповідники.

Унікальний, аудієнція, стимул, дистанція, раціональний, посе, радикальний

Довідка: рідкісний, прийом, поштовх, відстань, розумний, брук, корінний.

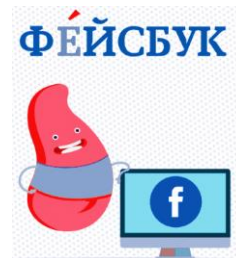
5.2. Гра «Пінг-понг»

- До слів іншомовного походження (запозичених) потрібно назвати українські відповідники.

Візит — *відвідини*; вілла — *садиба, маєток*; аргумент — *доказ*; нік — *прізвисько*; лаконічно — *стисло*; лайк — *вподобайка*; консенсус — *згода*.

5.3. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

- Прочитайте правильно подані слова.
- Доведіть, що це слова іншомовного походження.
- Із однокласником / однокласницею складіть діалог, використовуючи слова *жалюзі, фартух, фейсбук*.

VI. Рефлексія.

- Вправа «Рюкзак, м'ясорубка, кошик».

На мить заплющіть очі та пригадайте все, чим був наповнений урок. Далі виберіть той предмет, який ви використаєте, коли вийдете на перерву з класу. Якщо ...

Усе зрозуміло.

Треба допрацювати, уточнити.

Не зрозуміло, не потрібно.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

7.1. Повторити теоретичний матеріал.

7.2. Виконати на вибір:

- 1) Скласти висловлення на тему «Іноземні мови як ефективний засіб розширення картини світу».

- 2) Прочитати вірш «У кафе». Виписати слова іншомовного походження. Визначити походження та лексичне значення цих слів, користуючись, зокрема за покликанням <https://is.gd/QMa41a> (або QR-кодом),

У КАФЕ

Гукаю собі у кафе офіціанта:

— Борщ український, будь ласка, подайте,

Склянку узвару й вареники з м'ясом.

— Пане, ну що ви... кафе в нас сучасне!

Стейк є в нас, гамбургер, чізбургер, піца,

(Що то він каже? І як воно їсться?)

«Фанта», «Міринда» є «Спрайт», «Кока-кола»,

Пийте «Бонакву». А ось «Пепсі-кола».

Ще є солодоші — тільки для вас:

«Ківі», «Пікнік», «Помаранч», «Снікерс», «Марс»...

(Може він лається!)

— Прошу, сідайте!

(Хто його знає, чим він нагодую...)

— Дякую. Вибачте, завтра зайду я.

За Віолеттою Дворецькою

3) Уявіть себе директором ресторану. Складіть меню, у якому зазначте страви винятково української кухні.

7.3. Розглянути плакат. Дати відповіді на запитання.

- Лексичне значення яких слів відоме?
- З'ясувати значення невідомих слів. Скласти з ними речення.

УРОК 12

Тема уроку. Написання слів іншомовного походження

Мовна змістова лінія: Написання слів іншомовного походження.

Соціокультурна змістова лінія: Іноземні мови як ефективний засіб розширення картини світу; набуття читацького досвіду.

Мовленнєва змістова лінія: Добір і пошук інформації.

Очікувані результати: Учень / учениця виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; обґрунтовує написання слів іншомовного походження; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; користується словниками іншомовних слів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; розрізняє відому і частково нову для себе інформацію; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних норм написання слів іншомовного походження.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця формулює очікувані результати своєї діяльності, чітко складає завдання; виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; засвоює правила написання слів іншомовного походження; у текстах знаходить вивчені орфограми й обґрунтовує написання слів іншомовного походження; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; користується словниками іншомовних слів; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних норм написання слів іншомовного походження.

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку:

Слово — зброя. Як усяку зброю,
його треба чистити та доглядати

Максим Рильський

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

- Що потрібно робити людям, щоб слова були «чистими, доглянутими»
(знати і використовувати правила правопису слів)

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Цілевизначення.

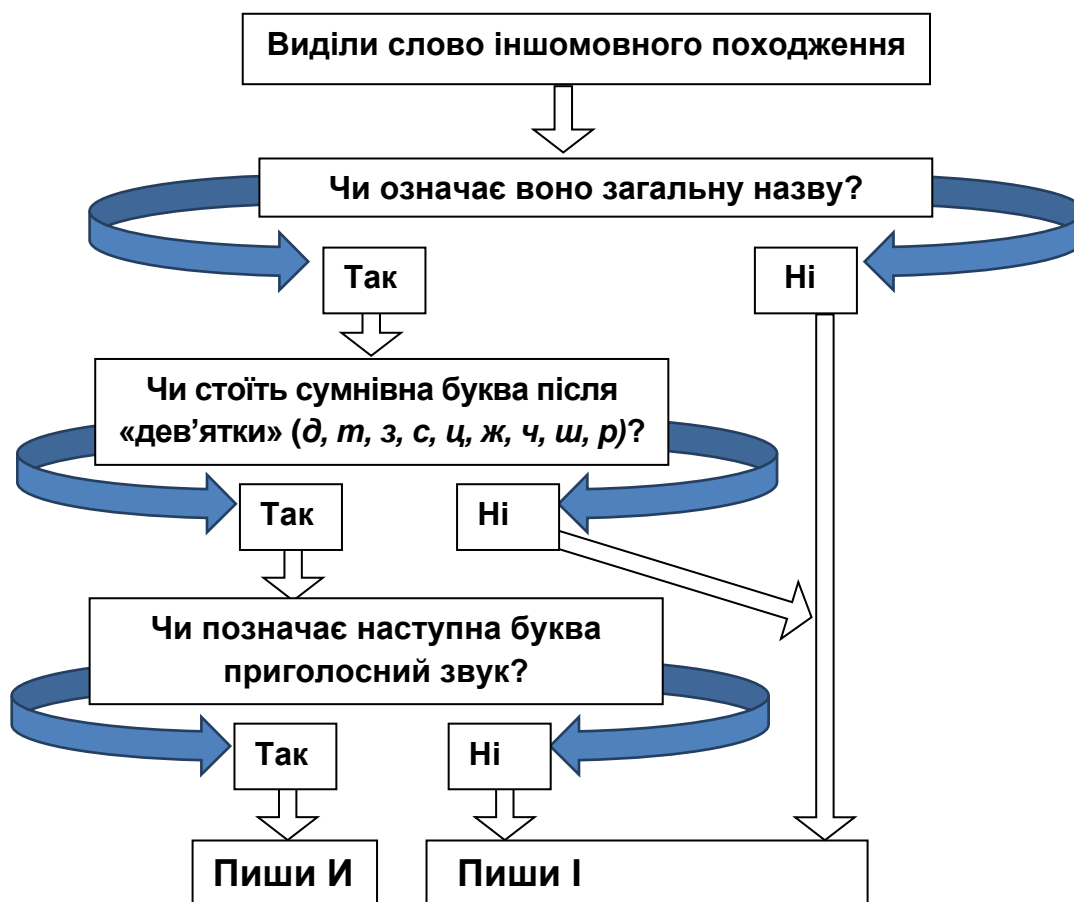
Сьогодні на уроці ми зробимо ще один крок до чистоти української мови — дізнаємося про деякі особливості (правила) написання слів іншомовного походження. Удосконалимо навички вживання цих слів у мовленні, навчимося писати їх правильно, розширимо свій словниковий запас. Словами іншомовного походження важливо користуватися, водночас не цураємось і власне українських.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Опрацювання алгоритму «Написання и, і в словах іншомовного походження».

В основах загальних назв іншомовного походження після дев'яти букв *д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р* (де ти з'ї-си цю ча-шу жи-ру) перед наступним приголосним (крім *й*) пишеться *и*: *диск, тир, цирк, шифр, ритм*.

В інших випадках пишеться *і*.

У кінці слова іншомовне *-ia* передаємо зазвичай через *-ія*: *артерія, індустрія, матерія; Галлія, Гарсія, Італія*.

Після приголосних у кінці слова пишемо *-і*: *візаві, віскі, жури, колібрі, мерсі, парі, попурі, суші, таксі, харакірі, шасі*.

За усталеною традицією в низці слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після *б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н* пишемо *и*: *башкір, вімпел, ехідна, імбір, калмік, кипаріс, кисет, лимон, міля, мирт, нірка, спирт, химера* та ін.

Власні назви, що перейшли в категорію загальних назв, пишемо за правилами правопису загальних назв іншомовного походження з *и*: *дізель* (від прізвища *Рудульфа Дізеля*), *силует* (від прізвища *Етьєна де Сілуєтта*).

Пишемо *и*:

а) за традицією в деяких географічних назвах після приголосних *д, т* перед наступним приголосним (крім *[j]*): *Ватикан, Единбург, Кордильєри, Медіна, Палестина, Сардинія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *ватиканський, единбурзький, скандинавський* тощо.

б) у ряді інших географічних назв за традицією: *Бразилія, Вифлеєм, Єрусалим, Китай, Пакистан, Сиракузи, Сирія, Сицилія* та в похідних від них: *єгипетський, сирієць* тощо.

За традицією з *и* пишемо також слова грецького походження, що усталилися в церковному вжитку: *диякон, єпископ, митрополит, християнство* тощо.

У словах іншомовного походження пишемо літеру *ї* після голосного: *егоїст, мозаїка, наївний, руїна, Каїр, «Енеїда»* тощо.

Але: у складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишемо букву *і*: *староіндійський, давньоіранський*. Так само після префікса, що закінчується на голосний, пишемо *і*: *доісторичний, поінформувати* тощо.

У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих *ж, ш* та в слові *парфуми* пишемо українську букву *у*: *брошура, жури, парашут*.

4.2. Вправа «Розумне перо». Письмо з коментуванням (поясненням).

Д..алект, тр..умф, Корс..ка, К..пр, Т..бет, ауд..енція, ст..мул, тр..умф, покур.., ..нст..тут, ц..стерна, реж..м, ц..фра, ш..рма, з..гзаг, Кр..т, Австр..я, С..р..я, Л..сабон, Сан-Франц..ско, Д..зель, Алж..р, Сард..н..я, С..ц..л..я, с..луєт, ав..ац..я.

4.3. Самостійна робота з наступною взаємоперевіркою.

- Запишіть слова, вставте на місці пропусків *и* або *і*.

Інж..р, д..скета, пенс..онер, поні.., жур.., с..луєт, б..знес, к..лограм, ч..пси, ..нструмент, ..нспектор, м..т..нг, ф..олетовий, електр..ка, велос..пед.

(*Інжир, дискета, пенсіонер, поні, жури, силует, бізнес, кілограм, чипси, інструмент, інспектор, мітинг, фіолетовий, електрика, велосипед.*)

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Швидкий тест.

- 1 Іншомовні слова — це слова, які ...
 - А прийшли з інших мов;
 - Б протилежні за значенням;
 - В давно забуті, а зараз відновлені.
- 2 Значення слів пояснюють у ...
 - А тлумачному словнику;
 - Б перекладному словнику;
 - В словнику іншомовних слів.
- 3 Речення з іншомовним словом є в рядку
 - А Батьки прийшли позиватися до Соломона.
 - Б Правдою світиться нам людина.
 - В Колібрі вважається найменшою пташкою на планеті.
- 4 Слово іншомовного походження, яке означає розповідь про життєвий шлях людини — це ...
 - А життєпис
 - Б біографія
 - В літопис
- 5 Слово, у якому на місці пропуску пишемо літеру «і», подано в рядку
 - А фонет..ка
 - Б през..дія
 - В в..зит
- 6 Слово, у якому на місці пропуску пишемо літеру «и», подано в рядку
 - А ..терес
 - Б пон..
 - В д..скета
- 7 Усі слова записані правильно в рядку
 - А інтелект, жури;
 - Б пенальті, финанси;
 - В інстинкт, інструмент.
- 8 Помилка є у слові, поданому в рядку
 - А література, нація;
 - Б велосипед, ідея;
 - В кілограм, інтонація.

Ключ до тесту.

1А; 2А; 3В; 4Б; 5В; 6В; 7В; 8А.

5.2. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Прочитайте подані слова.

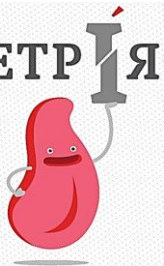
Звертайте увагу на наголошування.

- Доведіть, що це слова іншомовного походження.
- Склади речення з поданими словами.

АСИМЕТРІЯ

Але:

металургія, піцерія,
кулінарія, індустрія,
агрономія

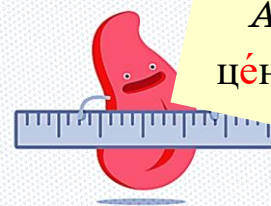

МІЛІМЕТР САНТИМЕТР

КІЛОМЕТР

Але:

центнер

VI. Рефлексія.

5.1. Вправа «Закінчіть речення».

«Найцікавішим для мене на уроці було ...»

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

1. Повторити теоретичний матеріал.
2. Виконати на вибір.

7.1. Прочитати текст. Дати йому заголовок. Визначити в тексті іншомовні слова, пояснити їхнє значення. Виписати ці слова у зошит.

Газети та журнали, телебачення й інтернет належать до засобів масової інформації (ЗМІ), які ще називають англійським словом масмедіа.

Видання, що виходять через певні проміжки часу, називають періодикою. Саме до періодичних видань належать газети, журнали, дайджести.

Наука про засоби масової інформації називається журналістикою.

Основними жанрами (видами) журналістики є замітка, стаття, репортаж, інтерв'ю, огляд, звіт, коментар.

Замітка — жанр інформаційний, тобто пізнавальний. У лаконічній формі (обсяг — від десяти до ста рядків) у замітці повідомляється про важливі, суспільно значущі, цікаві читачам факти.

Замітка не тільки несе певну інформацію, вона змушує читачів замислитись, часом збуджує цікавість до певних суспільних явищ. Замітка, зміст якої, крім обов'язкових питань що? де? коли?, відповідає ще й на питання чому?, є ще цікавішою та кориснішою: вона пробуджує ініціативу людей, виховує.

Важливе значення мають заголовки газетних і журнальних публікацій. Вони мають привертати увагу читачів, запам'ятовуватися.

7.2. Списати речення, вставляючи пропущені букви.

В Асканію завезли б..зонів, майже цілком винищених за півстоліття на амер..канському конт..ненті (*Олесь Гончар*). Про ск..фів добре згадував Есх..л. Щоб перейняти дещо з мед..ц..ни, сам Г..ппократ у Ск..фії бував (*Ліна Костенко*). Там, де ти колись ішла, тиха стежка зацвіла вечоровою мат..олою (*Борис Олійник*). Як же гарно! Глянь ти... Краплі падають з весла, наче д..аманти (*Володимир Сосюра*).

7.3. Користуючись словником іншомовних слів, дібрати дев'ять слів іншомовного походження.

УРОК 13

Тема уроку. Написання слів іншомовного походження (продовження)

Мовна змістова лінія: Написання слів іншомовного походження.

Соціокультурна змістова лінія: Іноземні мови як ефективний засіб розширення картини світу; набуття читацького досвіду.

Мовленнєва змістова лінія: Добір і пошук інформації.

Очікувані результати: Учень / учениця виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; обґрунтовує написання слів іншомовного походження; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; користується словниками іншомовних слів; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; розрізняє відому і частково нову для себе інформацію; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних норм написання слів іншомовного походження.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця формулює очікувані результати своєї діяльності, чітко складає завдання; виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; засвоює правила написання слів іншомовного походження; у текстах знаходить вивчені орфограми й обґрунтовує написання слів іншомовного походження; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; користується словниками іншомовних слів; виявляє і виправляє помилки, допущені в тексті з урахуванням засвоєних норм написання слів іншомовного походження.

Тип уроку: засвоєння знань (формування мовної та мовленнєвознавчої компетенції).

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку: Тисячі шляхів ведуть до помилки,
до істини — тільки один.
Жан-Жак Руссо

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

- Які слова іншомовного походження ви виписали із тексту? Як ви пояснили їхнє значення?
- Зачитайте речення. Які літери ви вставили у словах? Обґрунтуйте свою відповідь.
- Які слова іншомовного походження ви підібрали?

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Робота з епіграфом до уроку.

- Прочитайте епіграф. Поясніть, як ви його розумієте?
- Що потрібно робити, щоб віднайти цей єдиний істинний шлях? (*вивчати правила правопису*)
- Спишіть епіграф. Підкресліть слова, які є антонімами. Доведіть свою думку.

2.2. Вправа «Найкращий майстер».

«Відремонтуйте» слова, вставивши, де потрібно, пропущені букви «и» або «і».

Брат..слава, ..мбир, сп..рт, жур.., с..нтаксис, ц..стерна, тр..о, колор..т, пол..кл..н..ка, ш..рма, транз..т, Аргент..на, ген..альний, К..тай.

(*Братислава, імбир, спирт, журі, синтаксис, цистерна, тріо, колорит, поліклініка, ширма, транзит, Аргентина, геніальний, Китай.*)

- Що допомогло вам правильно та швидко «відремонтувати» слова?

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Цілевизначення.

— Сьогодні ми продовжимо пошук істинного шляху, що веде нас до грамоти — опануємо ще деякі секрети правопису іншомовних слів.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

Правопис м'якого знака і апострофа

4.1. Самостійне опрацювання матеріалу «Скарбів мови»

У словах іншомовного походження **м'який знак пишемо:**

- ✓ **після м'яких Д, Т, З, С, Л, Н**
- ✓ **перед Я, Ю, Є, Ї**, які читаються як [йа], [йу], [йе], [йі]: *конферансьє, монпансьє, віньєтка, ательє;*
- ✓ **перед ЙО**: *бульйон, каньйон;*
- ✓ **у кінці слів** відповідно до вимови: *кабель, автомобіль, каніфоль.*

✓ після **Л** перед буквами на позначення приголосних відповідно до вимови:
кавалькада, калькулятор, калька, кальмар.

М'який знак не пишемо:

✓ перед **Я, Ю**, коли вони позначають сполучення **пом'якшеного приголосного з [а], [у]**: *люк, ілюмінатор, глясе, лярд.*

У словах іншомовного походження **апостроф пишемо:**

➤ перед **Я, Ю, Є, Ї**

➤ після приголосних **Б, П, В, М, Ф, Г, К, Х, Ж, Ч, Ш, Р**: *комп'ютер, інтерв'ю, торф'яний, миш'як, кар'єр;*

➤ після кінцевого приголосного префікса: *ад'ютант, ін'єкція.*

➤ після скорочених компонентів прізвищ та імен: *Жанна д'Арк, д'Артаньян, Д'Аламбер, О'Кейсі, О'Коннор* (але *О. Генрі*, бо це псевдонім письменника).

Апостроф не пишемо:

➤ перед **ЙО**: *курйоз, серйозний;*

➤ коли **Я, Ю позначають пом'якшення** попереднього приголосного перед **[а], [у]**: *бюджет, бюро, пюітр, фюзеляж, кювет, рюкзак.*

4.2. Бесіда за змістом матеріалу «Скарбів мови»

- Після яких приголосних у словах іншомовного походження ставимо м'який знак?
- Чи збігаються ці приголосні з приголосними правила написання м'якого знака для українських слів? (немає ц)
- Чи ставимо м'який знак перед я, ю, є, ї, йо в словах іншомовного походження? А в українських?
- Коли м'який знак не пишемо в словах іншомовного походження?
- Назвіть букви, після яких ставимо апостроф у словах іншомовного походження,
- Чи збігаються ці букви з буквами правила написання апострофа для українських слів? (додаються Г, К, Х, Ж, Ч, Ш (шиплячі та задньоязикові))
- Чи ставимо апостроф після префікса в словах іншомовного походження?
- У яких випадках апостроф не ставимо в словах іншомовного походження?

4.3. Швидкий тест (виконується фронтально з поясненням).

1. М'який знак пишемо в іншомовному слові, яке подано в рядку

А об..єкт

Б комп..ютер

В кон..як

Г бар..єр

2. Апостроф пишемо в іншомовному слові, яке подано в рядку

А ател..є

Б біл..ярд

В порт..єра

- Г кур..ер
3. М'який знак пишемо у власній назві, яку подано в рядку
- А Н..ю-Йорк
- Б Х..юстон
- В В..етнам
- Г Амудар..я
4. Слово, у якому не пишемо ні м'який знак, ні апостроф, подано в рядку
- А конференс..є
- Б борд..юр
- В п..едестал
- Г інтерв..ю

Ключ до тесту 1В; 2Г; 3А; 4Б.

**Подвоєння та подовження приголосних
у словах іншомовного походження.**

4.4. Опрацювання матеріалу «Скарбів мови» разом з учителем.

У загальних назвах іншомовного походження **приголосні зазвичай не подвоюються**: *грип, група, гун (гуни), сума, фін (фіни)*.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

- Подвоєння зберігається в загальних назвах **слів-винятків**: *аннали, бонна, брутто, нетто, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), мотто, панна, пенні, тонна, білль, булла, вілла, мулла, дурра, мірра*.
- У разі збігу однакових **приголосних префікса та кореня** подвоєний приголосний маємо, якщо в мові вживається **слово без префікса**: *імміграція (міграція), інновація (новація), ірраціональний (раціональний)*.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

- Якщо **непрефіксальне слово** значно відрізняється від **префіксального** (*нотація — анотація, конотація*), **приголосний не подвоюється** на письмі.
- Подвоєння **кк** зберігаємо у власних назвах кельтського походження, де формант **Мас, Мс** поєднується з основою, що починається на [к], коли це одне слово: *Маккбртні, Маккйнзі, Маккйнна, Маккннлі*, а також у загальних назвах, утворених від таких власних назв: *маккартизм* тощо
- Подвоєні приголосні зберігаються в **географічних, особових та власних** назвах: *Голландія, Марокко, Міссурі, Яффа; Джонні, Шиллер*.

ЗВЕРНИ УВАГУ!

- Такі слова, як *Дікенс, Дікінсон*, де в оригіналі є сполучення **ск** на позначення звуку [К], тепер пишемо з одним **К**.
- Подвоєні приголосні зберігаються й у **всіх похідних словах**: *андорський (Андорра), марокканець (Марокко), яффський (Яффа)*.

- **Відрізняймо написання омофонів:** *біль* (страждання) — *білля* (законопроект), *була* (дієслово «бути», жін. рід, мин. час — *булла* (грамота Папи Римського з печаткою), *Ватт* (прізвище) — *ват* (одиниця вимірювання), *гамма* (літера грецького алфавіту) — *гама* (ряд кольорів чи звуків), *Жаккард* (прізвище) — *жакард* (тканина), *Максвелл* (прізвище) — *максвел* (одиниця вимірювання), *мана* (привид) — *манна* (легендарна їжа).

4.5. Гра «Так, ні» (Перевірка сприйняття учнями теоретичного матеріалу за допомогою питань).

- 1) У загальних назвах іншомовного походження приголосні зазвичай не подвоюються. **(Так)**
- 2) Подвоєння **не зберігається** в загальних назвах слів-винятків: *нето, вана, віла* тощо. **(Ні)**
- 3) При збігу однакових приголосних префікса та кореня подвоєний приголосний маємо, якщо в мові вживається слово без префікса. **(Так)**
- 4) Подвоєні приголосні **не зберігаються** в похідних словах. **(Ні)**
- 5) У словах Дікенс, Дікінсон, де в оригіналі є сполучення *sk* на позначення звука [К], пишемо дві літери К. **(Ні)**
- 6) Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та власних назвах. **(Так)**

4.6. Пояснювальний диктант.

Асортимент, маса, каса, нетто, аббревіатура, інтелігент, сума, тонна, територіальний, ілюзія, ілюстративний, хобі, інноваційний, колона, анотація, ралі, група, алея, бароко, інтермецо, конгрес, ванна, масаж, колекція, вілла, імунітет, коректор, Дікенс, Ренесанс, Рима, Шиллер, Іполит.

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Робота в групах.

- Користуючись словником іншомовних слів, запишіть у таблицю по 4 слова на вивчені правила правопису слів іншомовного походження (*представники кожної групи заповнюють таблицю розміщену на дошці*)

И, і	Подвоєні букви	Апостроф	М'який знак

5.2. Мовленнєвий практикум. Говори правильно!

КОРЕКТОР (*Фахівець, який перевіряє орфографію і пунктуацію в текстах газет, журналів, книг. Його завдання — виправлення різних помилок*)

- Що означає слово «коректор»?
- Чому пляшечку з білою фарбою називають коректором!
- До якої групи лексикології відносять слово «коректор»? Чому?

- Прочитайте запропоновані словосполучення. виправте допущені неточності у слововживанні:
 ПИСАТИ КОРЕКТНО (*правильно*)
 ПОВОДИТИСЬ КОРЕКТНО (*правильно, виховано*)
 РОБИТИ КОРЕКТИВИ (+)
 ВИПРАВЛЯТИ КОРЕКТИВИ (*помилки*)
- Попрацюйте в ролі коректора — виправте помилки. Запишіть слова правильно.
 Кар'єра, пєса, бїльїард, пїюре, премєра, бульон, дисциплїна, идея, призидїя.

VI. Рефлексія.

Вправа «Фразеологізм або прислів'я».

- Доберіть вираз, відповідний вашому сприйняттю уроку:
 - ✓ чув краєм вуха;
 - ✓ ворушив мізками;
 - ✓ рахував ворон;
 - ✓ натхненно слухав.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

1. Повторити теоретичний матеріал зі «Скарбів мови».
2. Підготувати 2–3 запитання до опанованої теми (усно).
3. Виконати на вибір.
 - а) Підібрати слова для словникового диктанту (по 5 слів на кожен орфограму).
 - б) Об'єднай у пари слова іншомовного походження та його українські відповідники.

1	аграрний	А	воротар
2	активний	Б	людянїсть
3	аргумент	В	доказ
4	голкипер	Г	негайний, спішний
5	гуманність	Ґ	відшкодування
6	концентрація	Д	нехтувати
7	компенсація	Е	образ
8	екстремний	Є	земельний
9	ігнорувати	Ж	мовознавець
10	їмїдж	З	діяльний
11		И	зосередженість

УРОК 14

Тема уроку. Узагальнення за темою «Лексикологія»

Мовна змістова лінія: Узагальнення та систематизація набутої мовної та мовленнєвознавчої компетентності з теми «Лексикологія».

Підготовка до діагностувальної роботи № 1.

Соціокультурна змістова лінія: Навчання впродовж життя. Організаційні вміння: мотивування, цілевизначення, планування, досягнення цілей, рефлексія.

Очікувані результати: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; порівнює та зіставляє слова, що належать до певних груп за походженням; виокремлює та розрізняє слова іншомовного походження та власне українські; усвідомлює роль іноземних мов як ефективного засобу розширення картини світу; вживає слова відповідно до їхнього лексичного значення; збагачує власне мовлення, використовуючи різні джерела; користується словниками іншомовних слів; розрізняє відому та частково нову для себе інформацію.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця вирізняє лексичні явища у своєму та чужому мовленні, пояснює їхню суть; виконує вправи і завдання, що передбачають використання різних типів словників; збагачує власне мовлення, використовуючи словники; робить усне висловлення з використанням нових слів; набуття читацького досвіду. формулює й обстоює власну думку, оцінює життєві явища, висловлює щодо них власне ставлення; визначає різні види інформації. коментує основні думки тексту; редагує текст; створює власну інформацію на тему «Якими джерелами інформації я користуюсь».

Тип уроку: узагальнення та систематизація набутої мовної та мовленнєвознавчої компетенції.

Обладнання уроку: роздатковий матеріал, презентація.

Епіграф уроку: Мисли самостійно. Будь гравцем
у шахи, а не фігурою.
Ральф Чарелл

План уроку

- I. Перевірка домашнього завдання.
- II. Актуалізація опорних знань.
- III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.
- IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.
- V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.
- VI. Рефлексія.
- VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Перебіг уроку

I. Перевірка домашнього завдання.

1.1. Гра «Ти мені, я тобі»

Удома учням пропонувалося підготувати 2–3 запитання до опанованої теми (усно). Постав запитання однокласникам.

1.2. Взаємоперевірка підібраних слів для словникового диктанту за вивченими орфограмами (по 5 слів на кожну орфограму).

II. Актуалізація опорних знань.

2.1. Гра «Так чи Ні». Дай короткі відповіді на поставлені запитання.

- Лексика — це наука, яка вивчає словниковий склад мови (*Ні*).
- Лексикологія — це наука, яка вивчає словниковий склад мови (*Так*).
- Лексика — це сукупність слів мови, її словниковий склад (*Так*).
- Лексичне значення слова — це його зміст, те, що воно означає (*Так*).
- Однозначні слова — це омоніми (*Ні*).
- Багатозначні слова — це синоніми (*Ні*).
- Слова за значенням поділяють на групи — синоніми, омоніми, антоніми, пароніми (*Так*).
- Слово з прямим значенням указує прямо на предмет, ознаку, дію і т. д. (*Так*).
- Лексичне значення мають слова, що належать до самостійних і службових частин мови (*Ні*).
- Лексичне значення слова можна з'ясувати за допомогою тлумачних словників (*Так*).
- Онлайн-словникам довіряти не можна, як і інформації із інтернету (*Ні*).
- Мовленнєва діяльність — говоріння, слухання, читання, письмо — розвивають культуру мовлення (*Так*).

III. Оголошення теми, очікуваних результатів уроку, мотивація навчальної діяльності.

3.1. Оголошення теми уроку, мети.

3.2. Мотивація навчальної діяльності. Робота із епіграфом.

Мисли самостійно.

Будь гравцем у шахи, а не фігурою

Ральф Чарелл

Прочитай епіграф до уроку, запиши у зошит.

- Чи погоджуєтеся ви із автором вислову, що в житті краще мислити самостійно, самостійно приймати рішення.

- Що означає вислів «будь гравцем у шахи, а не фігурою»? Протягом уроку спробуємо довести, що важливо життєві рішення приймати самостійно, а не сподіватися, що хтось за вас це зробить краще.

3.3. Вправа «Передбачування»

- Прочитайте тему уроку. Визначте ключові слова.
- Сформулюйте цілі уроку.

IV. Конструювання учнями предметної компетентності, формування власного ставлення до теми.

4.1. Гра «Кмітливий». Прочитай уважно. Знайди рядок, у якому всі слова вжиті у прямому значенні. Поясни, як ти визначаєш слова із прямим значенням, а як — із переносним?

1. Сумує ліс, сумує мати, сумує небо.
2. Золота ложка, золота людина, золоті руки.
3. Схлипує дитина, схлипує джерельце, схлипує вітер.
4. Срібний голос, срібний ніж, срібне волосся.
5. Весела дівчина, веселе кіно, веселі друзі.

4.2. Вправа «Розумне перо». Запиши слова з прямим значенням в колонку ліворуч, а слова із переносним значенням — у ту, що праворуч. Склади речення зі словами з правої колонки.

Рух поїзда, золота осінь, синє море, рух за справедливість, море квітів, золота обручка, вовчий апетит, ластівка летить, дитина іде, вовчий слід, час летить, підняти настрої.

4.3. Критичне читання. Уважно прочитай народні прислів'я, прокоментуй, яка в них закладена мудрість. Яке лексичне явище покладено в основу висловів?

1. Зима спитає, де літо було.
2. Ластівка день починає, а соловей кінчає.
3. Як напише один дурень, то сто розумних не розберуть.
4. Рання пташка дзьобик чистить, а пізня очиці жмурить.
5. Доброго тримайся, поганого цурайся.
6. Брехня стоїть на одній нозі, а правда на двох.
7. Багато диму, мало тепла.
8. Вдень від спеки ховається, а ввечері від комарів.
9. Щастя і нещастя на одному коні їздять.
10. Знайшов — не скач, загубив — не плач.

4.4. Гра «Кмітливий». Прочитай загадки і відгадай їх. На якому лексичному явищі вони побудовані? Підкресли слова, які ілюструють це.

Що у тиші, завмирає, а на вітрі оживає? (*Вітряк*)

Вдень сліпа, а вночі зряча. (*Сова*)

Вечір чим кінчається, а ранок починається? (*Літерою «р»*)

Літом одягається, а взимку роздягається. (*Листяне дерево*)

Влітку живе, на зиму замирає. (*Муха*)

4.5. Робота в парі. Доберіть синонімічні ряди до поданих слів. Скористайтеся словником синонімів.

Азбука (абетка, алфавіт)

Акуратний (старанний ретельний)

Безділля (неробство, байдикування, бездіяльність)

Біда (халепа, лихо, лиха година, нещастя, горе)

Вірний (незрадливий, відданий)

Ганьбити (плямувати, плямити, неславити, безчестити, паплюжити)

Дитина (дитя, немовля, маля, малюк, чадо)

Домівка (дім, хата, господа, оселя)

Запашний (пахучий, ароматний, духмяний)

Зображати (показувати, змальовувати, відтворювати)

Крислатий (розложистий, розлогий, гіллястий)

Ледар (нероба, ледащо, лежень, лежебока, гультай)

Ліс (бір, діброва, пуца, праліс)

4.6. Робота у групах. «Зайва пара». Знайдіть зайву пару. Обґрунтуйте свою думку. Поміркуйте, чому важливо під час прийняття важливого рішення відстоювати свою позицію?

I група: 1) Лапки, — лапки.

Мука — мука.

Замок — замок.

Гріє (сонце) — гріє (ласкаве слово)

2) Аромат — запах.

Анфас — профіль.

Бутафорний — справжній.

Діалог — монолог.

II група: 1) Мандарин — мандарин.

Тепла їжа — тепле слово.

Ясний ранок — ясний погляд.

Співає душа — співає дитина.

2) Їжа — страва.

Крислатий — розлогий.

Огорожа — частокіл

Інтелектуал — невіглас.

4.7. Мовленнєвий практикум. Замість крапок упиши потрібне слово з дужок.

Чому важливо правильно вживати слова під час мовлення?

Найвища ... Карпат (Точка, крапка)

Моя ... пісня (Любима, улюблена)

Він любив ... в чужі справи (Втручатися, вмішуватися)

Вранці він ледве ... очі (Розплющив, відкрив)

Він забув ... двері (Закрити, зачинити)

Ти забула ... світло	(Вимкнути, виключити)
Я завітаю ... дня	(Слідуючого, наступного)
У Тетянки нова ... книжка	(Ілюстрована, ілюстративна)
Сьогодні він ледь ... очі	(Відкрив, розплющив)
У Миколки ... відповідь	(Вірна, правильна)
Моя мама ...краща	(Сама, най)

V. Узагальнення та систематизація учнями отриманої інформації.

5.1. Робота із епіграфом. Розв'язання випереджувального завдання.

Мисли самостійно.

Будь гравцем у шахи, а не фігурою

Ральф Чарелл

Прочитай епіграф. Поміркуй, чому важливо діяти і життєві рішення приймати самостійно, а не сподіватися, що хтось за вас це зробить краще.

5.2. Тестові завдання.

1. Лексикологія — це наука про мову, що вивчає...

- А частини мови;
- Б словниковий склад певної мови;
- В будову речення;
- Г звуки мови.

2. Лексика — це...

- А сукупність слів певної мови;
- Б частина мови;
- В член речення;
- Г розділ науки про мову.

3. За кількістю лексичних значень слова поділяються на...

- А однозначні і багатозначні;
- Б однозначні і двозначні;
- В однозначні і слова, які не мають лексичного значення;
- Г синоніми, омоніми, антоніми.

4. За значенням слова групуються як...

- А багатозначні, однозначні, омоніми;
- Б омоніми, синоніми;
- В слова з прямим і переносним значенням;
- Г антоніми, синоніми, однозначні слова.

5. Позначити речення, в якому виділене слово вжите в переносному значенні.

- А Пізніше спав обов'язок на нього корою пасту.
- Б Сивий дідок стояв, здивовано розвівши руки.
- В Прислухайтесь, як океан співає.
- Г Він з радощів аж сам засміявся.

6. Синонімами є:

- А примхливий, вибагливий, вередливий;

Б мужній, відважний, серйозний;
В іти, шкандибати, бігти;
Г сторож, вартовий, інструктор.

7. Антоніми є в усіх парах:

А правда — брехня, недруг — ворог;
Б дорогий — дешевий, вечір — ніч;
В будувати — руйнувати, неволя — рабство;
Г добрий — злий, життя — смерть.

8. Установіть відповідність:

1 гніватися;	А палицею кинути;
2 вразити;	Б класти зуби на полицю;
3 жаліти;	В важким духом дихати;
4 близько.	Г кусати лікті;

Д зачепити за живе.

(1В, 2Д, 3Г, 4А.)

VI. Рефлексія та самооцінювання.

Поміркуй, оціни свої знання і дай відповідь на запитання, чи готовий / готова до виконання діагностувальної роботи. Які правила потрібно повторити.

VII. Оголошення та коментар домашнього завдання.

Уклади словниковий диктант (30 слів) на тему «Написання слів іншомовного походження».

УРОК 15

Тема уроку. Навчання як засіб самовдосконалення

Мета. Перевірити рівень сформованості знань з теми «Лексикологія»

Види навчальної діяльності: Учень / учениця ознайомлюється із завданнями діагностувальної роботи, виконує в чорновому варіанті, редагує, переписує роботу в зошит.

Перебіг уроку

1. Організаційна хвилинка.
2. Робота над виконанням завдань.
3. Підсумки уроку.
4. Домашнє завдання.

I ВАРІАНТ

1. Познач рядок, у якому всі прикметники вжиті в переносному значенні

- А Гіркий полин, солодка цукерка, гіркий смак, солодкий сон.
- Б Солодкий спів, гострий зір, залізні нерви, тепле слово.
- В Гостра сокира, солодка мить, твердий матеріал, теплий одяг.
- Г Тепла розмова, залізний прут, широкий шлях, безмежне поле.

2. Познач рядок, у якому всі пари складають антонімічні пари

- А Білий — чорний, холодний — крижаний, великий — гігантський, важкий — легкий.
- Б Білий — білявий, верхні — нижній, високий — низький, йти — плентатись.
- В Сміятись — плакати, хвалити — лаяти, йти — стояти, день — ранок.
- Г Товстий — тонкий, далекий — близький, хворіти — видужувати, зустрічати — проводжати.

3. Познач рядок з реченням, у якому неправильно вжито слово «неділя».

- А У неділю Кайдаші пішли до Довбишів на оглядини. (*І. Нечуй-Левицький*)
- Б Була неділя — тихий час дозвілля (*М. Рильський*)
- В У неділю рано зілля копала. (*Народна творчість*)
- Г На наступній неділі ми починаємо вивчати нову тему. (*З розмови*)

4. Доберіть українські відповідники до запозичених слів.

<i>Запозичене слово</i>	<i>Власне українське слово</i>
1 арбітр	А походження
2 портрет	Б оздоблення
3 генеза	В обожнювання
4 культ	Г суддя
	Д зображення

5. Синоніми виділено в реченні

- А Я знаю вас, я не скажу нікому, що ми давно не **вороги**, а друзі.
- Б Що засне, а що й **розбудиться**, чорний сон віків не збудеться.
- В **Не забувайте незабутнє**, воно вже інеєм взялось!
- Г По самісінький горизонт насій собі **клопотів і гризот**.
- Д Чи ж **неповторне** можна **повторити**?

6. Немає помилки в словосполученні

- А пам'ятний сувенір
- Б вільна вакансія
- В моя автобіографія
- Г суверенна держава
- Д запитати питання

7. Помилку допущено в рядку

- А вимикати світло
- Б плутати слова
- В освітлена вулиця
- Г мішати вчитися
- Д перекладати текст

8. Утвори словосполучення з відповідних за змістом слів.

1 голосити	А промову
2 оголосити	Б на перевагах
3 розголосити	В таємницю
4 наголосити	Г з горя
	Д вирок

9. Відредагуй текст, запиши.

Порцелянова ваза — один із найунікальніших предметів. Навіть у Китаї після XVIII ст. секрети виготовлення таких великих ваз було практично втрачено. В(*i/u*)ртуозний рел(*'/ь*)єфний малюнок, нанесе(*н/нн*)я багатьох шарів фарб з подальшим неодноразовим обпалюванням — це складна технолог(*u/i*)я, що визначає цінність цієї речі, так би мовити, з одного боку. А з іншого — урівноваженість найскладнішої композ(*u/i*)ц(*u/i*)ї, дивовижний с(*i/u*)нтез реал(*i/u*)стичності та умовності. Такі вази прикрашали палаци (*u/i*)мператорів і вельмож, слугували посольськими дарунками.

10. Склади висловлення (8–10 речень) на тему «Як я проводжу вільний час».

II ВАРІАНТ

1. Познач рядок, у якому всі прикметники вжиті в переносному значенні

- А Гострий погляд, холодні стосунки, м'який характер, золоте серце.
- Б Веселі діти, гостра суперечка, золота осінь, гіркий полин.
- В Сумна звістка, розумна людина, сухий одяг, солов'їна ніч.
- Г Розумний вчинок, жовте листя, золоті руки, цікава книга.

2. Познач рядок, у якому всі пари складають антонімічні пари

- А Радість — зустріч, холод — тепло, добрий — злий, уверху — унизу.
- Б Вставати — сідати, зайти — вийти, зачинити — відчинити, розмовляти — кричати.
- В Верхній — ніжній, весело — сумно, вітатися — прощатися, добро — зло.
- Г День — ніч, сьогодні — завтра, білий — синюватий, зустрічати — проводити.

3. Познач рядок з реченням, у якому неправильно вжито слово «неділя».

- А Була неділя — тихий час дозвілля. (*М. Рильський*)
- Б Змагання відбудеться наступної неділі. (*З розмови*)
- В У неділю ми відвідали краєзнавчий музей (*З розмови*).
- Г У неділю Кайдаші пішли до Довбишів на оглядини (*Іван Нечуй-Левицький*).

4. Синонімічним є ряд слів

- А автострада, траса, шосе, шасі, магістраль.
- Б мужній, безстрашний, хоробрий, сміливий, відчайдушний.
- В відстоювати, обороняти, боронити, пересилювати, захищати.
- Г Заплаканий, сумний, замріяний опечалений, невеселий.
- Д повсякчас, повік-віки, завжди, постійно, невгамовно.

5. Антоніми виділено в реченні

- А Навіщо вам мандрівний менестрель, коли живеться зручно і осідло?
- Б У твоєму місті вечір, а вогні такі холодні і безцеремонні.
- В Між нами ніч — глибока і густа — така коротка, а здається віком.
- Г Загляне ніч буденно і святково у душу, як в розколотий горіх.
- Д Тримати слово і удар тримати — що ще не вмієм ми у цім житті?

6. Немає помилки в рядку

- А ні в койому разі
- Б заказати рингтон
- В слідуєча зупинка
- Г на ваш розсуд
- Д для любих цілей

7. Помилку допущено в рядку

- А приїду наступного місяця
- Б вийду на наступній станції
- В виконати наступним чином
- Г спробуйте наступного разу
- Д хай зайде наступний пацієнт

8. Утворіть словосполучення з відповідних за змістом слів.

1 наголосити	А вирок
2 голосити	Б з горя
3 розголосити	В таємницю
4 оголосити	Г промову
	Д на перевагах

9. Відредагуй текст, запиши.

Класичний порцеляновий посуд у 13 столі(т/тт)і потрапив до Європи з К(и/і)таю. Сучасна к(и/і)тайська порцеляна — одна з найкращих.

Вироби покриваються білою або кольоровою глазур(’/ь)ю, прикрашаються грав(і/и)руванням, рел(’/ь)ефом або ро(с/з)писом. Кольорова га(м/мм)а порцелянної вази складається з двох або декількох фарб, накладених поверх обпаленої глазури. Самі по собі фарби відрізняються великою яскравістю: їх не змішують, а наносять, зіставляють, чим підсилюють звучання фарби з жовтою емаллю.

10. Склади висловлення (8–10 речень) на тему «Значення мови в житті людини».

Додатковий матеріал

1. Мовленнєвий практикум. Говори правильно! Складіть із словами речення і запишіть в зошит.

КОМУНІКАБЕЛЬНИЙ — здатний до комунікації, спілкування.

ЗВИЧАЙ — загальноприйнятий порядок.

ЗВИЧКА — додержуватися певного способу дії, поведінки.

ТАКТОВНИЙ — який володіє почуттям міри, такту.

ОСОБИСТИЙ — індивідуальний, що стосується окремої особи (особиста думка, особисте життя, особистий підпис).

ОСОБОВИЙ — такий, що стосується особи взагалі, багатьох осіб (особовий склад, особова справа, крім того це слово вживається як граматичний термін: особовий займенник).

2. Мить творчості. Доберіть ознаки до предметів чи явищ. Складіть речення та запишіть.

1) Осінь — ...

2) Листя — ...

3) Повітря — ...

4) Вітер — ...

3. «Ділова гра» Складіть сценарій рекламного ролика «Кулькова ручка».

Пам’ятка «Дещо про рекламу»

1. Твоя реклама повинна довести переваги того, що ти пропонуєш у ній.
2. На тих, для кого ти складаєш рекламу, впливає точне, образне, емоційне слово.
3. Висловлюйся просто, цікаво, прямо й ствердно!
4. Керуйся здоровим глуздом.
5. Намагайся бути оригінальним, не подібним ні на кого!

Зверни увагу!

Зараз учні пишуть кульковими ручками, а колись були ручки з металевими перами і чорнильниці. Спробуй розрекламувати ручку, яка тобі до вподоби. Прочитай цікавий матеріал про винайдення кулькової ручки.

ІСТОРІЯ КУЛЬКОВОЇ РУЧКИ

У давнину люди писали очеретяними паличками, потім — графітовими стрижнями, які були попередниками сучасного олівця. Писали й чорнилом, використовуючи гусячі пера.

Англієць Ф. Фоллі у 1809 році винайшов авторучку з пером. Це була дерев'яна циліндрична чорнильниця з дуже тугим поршнем, який часто виливав на папір усю порцію чорнила.

Винахідник кулькової ручки — талановитий журналіст із Угорщини Ласко-Йожеф Біро. Він прагнув винайти таку ручку, чорнило якої швидко висихало б, не виливалося і не бруднило рук, паперу, одягу. Робота тривала десять років і закінчилась у 1938 році. Цей рік вважають роком винаходу кулькової ручки, якою користуєшся ти (*Із журналу*).

4. «Критичне читання». Прочитайте вірш Дмитра Павличка. Визначте тему й основну думку поезії. До якого стилю належить цей твір?

Ватра, вогнище, багаття.
Звісно, всі три слова добрі,
А вогонь один? — Та ні.
Але ти своє знайди —
Різні назви, різні плаття,
Дух печеної картоплі
Різні лики вогняні.
В ньому залишив сліди.
Срібна, злотна, пурпурова
Пахне слово те журбою,
Грань-жарина спалахне,
Димом осені в полях,
Доки вимовиш три слова,
І між матір'ю й тобою
Вибираючи одне.
В ньому — найкоротший шлях.

- Випишіть синоніми. Поясніть, яку роль у художньому стилі вони відіграють.

УРОК 16.

Тема уроку. Корекція знань, умінь, навичок

Очікувані результати: Учень / учениця усвідомлено виявляє власні недоліки, складає план-таблицю усунення власних недоліків, підвищує власний рівень знань, умінь, навичок з вивченої теми.

Види навчальної діяльності: Учень / учениця ознайомлюється із результатами виконаної роботи, складає план-таблицю усунення недоліків діагностувальної роботи, працює над виконанням спланованих завдань.

Тип уроку: урок корекції знань, умінь, навичок.

Перебіг уроку

1. Організаційна хвилина.
2. Підбиття вчителем підсумків діагностувальної роботи.
3. Колективне опрацювання допущених учнями типових помилок.
4. Самостійна робота учнів над складанням плану-таблиці усунення прогалин в знаннях, уміннях, навичках.

<i>Завдання діагностувальної роботи</i>	<i>Тема</i>	<i>Робота учня над усуненням недоліків</i>

1. Самостійна робота учнів над підвищенням рівня знань, умінь, навичок (робота учня над усуненням недоліків).

Додатковий матеріал

1. Вправа «Пошук інформації». Знайдіть у різних доступних для вас джерелах 10 прислів'їв, приказок або назв кінофільмів, художніх творів, рекламних слоганів, які побудовані на явищі антонімії. Укажіть джерело інформації
2. Вправа «Творче моделювання». Прочитайте слова, з'ясуйте їхнє значення. До якої лексичної групи вони належать? Складіть з ними речення (5–6 на вибір).
Класик, класика; клітка, клітина; класифікувати, кваліфікувати; адрес, адреса; пам'ятник, пам'ятка; уява, уявлення.
3. Вправа «Критичний читач». Прочитайте, випишіть спочатку сполучення слів із омонімами, а потім — з багатозначними словами. Поясніть, як ви їх розрізняли.

Письмовий стіл, адресний стіл; топити у печі, топити у воді; гарна пара, водяна пара; іншомовне слово, заключне слово; болить зуб, у граблях зламався зуб; гнати череду, гнати дьоготь; вбитий цвяшок, вбитий звір.

4. Вправа «Редагуємо й обґрунтовуємо». Прочитайте текст. Доберіть до нього заголовок. Знайдіть помилки. Виправте їх. Запишіть відредагований текст.

Антон і Слава навчаються в різних школах. Відвідують танцювальний гурток. Охоче займаються, дружать. Сьогодні вийшли з Центру естетичного виховання «Юність», коли вже на небі світилась луна. Вона була розділена двома кольорами: світлим і темним. Приваблювала жовтогаряча частина. Верх і низ були загострені. Її присутність на вечірньому небі доповнювала красу осіннього неба.

— Чи мішають тобі, Антоне, танці навчання? — спитала Слава.

— Ні, навпаки, допомагають бути рухливим, зосередженим на уроках, правильно розподіляти час. Поїздки в інші міста збагачують мій світогляд. Мені сподобалась остання екскурсія в Сумах, яка тривала час, — відповів Антон.

— А мені сподобалась творча поїздка до Тернополя, особливо блискуче виконання нами польки, — продовжувала Слава. Ось і мій будинок, — сказала Слава.

— До побачення! Зустрінемося наступної неділі, — звернувся Антон. Слава враз запитала:

— А хіба ти у вівторок і в четвер не будеш?

▪ **Що викликало непорозуміння? Поміркуйте, як його можна було б уникнути.**

КОРОТКЕ ТЛУМАЧЕННЯ ДЕЯКИХ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

А

абонемент — право користуватися чим-небудь протягом певного часу (телефоном, місцем у театрі, книжками з бібліотеки тощо).

авантюра — ризикований, непевний захід, дія, розраховані на випадковий успіх.

авіація — сукупність літальних апаратів; повітряний флот.

Австрія — держава в Центральній Європі, столиця — Відень.

агрономія — наука про закони землеробства.

ад'ютант — військовий, що перебуває при командирі для доручень.

азимут — напрямок руху навпростець по земній поверхні, визначений за допомогою карти й компаса.

Алжир — держава на північному заході Африки, столиця — Алжир.

Амудар'я — найбільша річка в Середній Азії, бере початок в Афганістані, впадає в Аральське море.

Андорра — князівство в Європі.

аннали — літопис.

анотація — коротка довідка про книгу.

Аргентина — держава, розташована в південній половині Південної Америки.

аргумент — підстава, доказ, які наводяться для обґрунтування чого-небудь.

артерія — кровоносна судина.

асиметрія — брак або порушення симетрії; несиметричність, нерозмірність.

ательє — майстерня одягу, взуття, головних уборів.

аудієнція — офіційний прийом у глави держави або в особи, що займає високий державний пост.

Б

байховий (чай) — сорт розсипного, непресованого чаю.

баласт — додатковий вантаж (пісок, камінь тощо) на судні для надання потрібної стійкості; у переносному значенні: що-небудь непотрібне, зайве.

бар'єр — невисокі поручні, паркан, ґрати, огорожа.

башкири — тюркський народ, який живе на Південному Уралі і за Уралом.

бізнес — є організацією, що бере участь у виробництві продукції, торгівлі товарами чи послугах споживачам.

бізон — великий північноамериканський бик, подібний до європейського зубра.

білль — законопроект.

більярд — гра кулями на спеціально обладнаному столі.

біографія — життєпис.

бонна — *застаріле слово*: вихователька, переважно іноземка.

бордюр — слугує для відокремлення проїзної частини дороги від узбіч, тротуарів.

Братислава — столиця Словаччини, місто в центральній Європі.

брутто — маса товару з упаковкою.

булла — грамота чи указ Папи з печаткою.

бульйон — відвар з м'яса, кісток, сільськогосподарської птиці, риби, білого коріння, моркви, цибулі, прянощів та спецій.

бюджет — кошторис прибутків і видатків.

бюро — назва певної установи.

В

Ватикан — Держава-Місто, кероване Папою Римським.

ват — одиниця вимірювання потужності в системі SI.

Ватт — прізвище.

велосипед — дво- і триколісна машина, яку рухає їздець, натискуючи на педалі.

В'єтнам — країна в південно-східній Азії, на узбережжі Південно-Китайського моря.

Вифлеєм — місто в Палестині.

візаві — той, який перебуває навпроти.

візит — відвідини кого-небудь, переважно офіційні.

вілла — розкішна дача за містом або будинок-особняк, звичайно із садом навколо.

віньєтка — прикраса у вигляді невеличкого малюнка на початку або в кінці книжки.

вокзал — будинок залізничної станції або пристані для обслуговування пасажирів.

Г

газета — періодичне видання з постійною назвою, що виходить через короткі проміжки часу (щоденно, щотижня тощо) у формі складених аркушів.

Галлія — область у Європі, відома з часів давнього Риму.

гама — у *музиці*: частина звукового ряду від тоніки до тоніки наступної октави;

колірна гама — ряд гармонійно взаємопов'язаних відтінків кольору в образотворчому та декоративному мистецтві.

гамбургер — вид сендвіча з рубаної котлети всередині розрізаної булки.

гамма — третя літера грецького алфавіту.

Гарсія — прізвище.

генеральний — найважливіший, основний, провідний.

гінго — рід унікальних листопадних дерев, що ростуть нині на Землі; ровесник дінозаврів.

Гіппократ — давньогрецький лікар; увійшов в історію як «батько медицини».

глясе — напій: кава з морозивом.

голкіпер — воротар.

Голландія — історична область на заході Нідерландів.

грип — гостра вірусна інфекційна хвороба.

гуманність — любов, увага до людини, повага до людської особистості; добре ставлення до всього живого; людяність

гуни — союз кочових племен епохи Великого переселення народів II–VII ст.

Д

дао — поняття давньокитайської філософії.

Джонні — зменшувально-пестливе ім'я від *Джон*.

дизель — двигун внутрішнього згорання (винайшов Рудольф Дізель).

дискета — носій інформації, що використовують для запису та зберігання даних

дисонанс — немилозвучність, звучання двох і більше звуків, яке викликає почуття неузгодженості.

дистанція — віддаль між чим-небудь у просторі або часі.

дисципліна — порядок поведінки членів суспільства згідно з правом і мораллю

діалект — місцевий різновид мови, говірка.

діамант — чистий штучно огранений алмаз; брильянт.

Дікенс — англійський письменник.

Дікінсон — американська поетка.

дурра — хлібна рослина.

Е

Единбург — столиця Шотландії.

екстрений — терміновий, надзвичайний, невідкладний.

електрика — сукупність явищ, пов'язаних з рухом і взаємодією електричних зарядів.

Есхіл — давньогрецький автор одного з різновидів драматичних творів — трагедій.

Є

Єрусалим — стародавнє місто, розташоване на вододілі між Середземним та Мертвим морями.

ехидна — тварина «колючий мурахоїд».

Ж

жалюзі — різновид штор для регулювання світла і повітряного потоку в приміщенні.

женьшень — лікарська рослина, яка росте і культивується в Китаї, Кореї, Україні.

журі — судді на конкурсах і змаганнях.

З

зигзаг — кривуля, ламана лінія, схожа на блискавку.

І

ігнорувати — навмисно не звертати уваги на когось, щось; нехтувати.

ідея — основний принцип світогляду; переконання; у літературі: головна думка твору.

ілюмінатор — вікно на кораблі та в літаку.

імбир — рослина, багата на ефірні олії.

імідж — громадська думка, уявлення про когось, щось; репутація, образ.

імміграція — в'їзд громадян інших держав у країну на довгострокове перебування або постійне проживання.

імперія — велика держава, що зазвичай має колонії (залежна держава).

імунітет — стійкість організму проти інфекційних захворювань, отруєння тощо.

ін'єкція — введення в організм лікарських розчинів.

індустрія — промисловість.

інжир — солодкий м'ясистий плід, що вживається, як правило, сушеним; фіга, смоква, винна ягода.

інновація — об'єкти впровадження чи процес, що веде до появи чогось нового.

інспектор — посадова особа, що здійснює нагляд за виконанням законів; контролер.

інстинкт — вроджена здатність реагувати на певні природні зміни; підсвідоме чуття.

інститут — навчальний чи науковий заклад.

інструмент — знаряддя для обробки матеріалів, хірургічних операцій, відтворення музичних звуків.

інтелект — розум, здатність людини думати, мислити; глузд, тям, мозок, голова.

інтерв'ю — бесіда, вибудована за планом з обов'язковою фіксацією відповідей.

інтерес — цікавість, зацікавлення.

інтонація — тон, манера чи відтінок мови, які виражають яке-небудь почуття мовця.

іраціональний — який не можна збагнути розумом; незбагнений.

К

кабель — електричний, телефонний і т. ін. провід, уміщений у захисну оболонку.

кавалькада — кінний парад, кінна хода — група вершників, які урочисто рухаються заздалегідь спланованим маршрутом. У сучасних умовах кавалькадою часто називають колону автомобілів або катерів.

калмики — єдиний монгольський та буддійський народ Європи.

калька — прозорий папір або тонка тканина, що накладається на креслення чи малюнок для точного копіювання.

кальмар — молюски, які поширені переважно в тропічних морях.
каніфоль — ламка склоподібна речовина; використовують, зокрема для натирання смичків струнних інструментів.
каньйон — вузька річкова долина, глибоко врізана в корінну породу.
каолін — гірська глиниста порода білого кольору; назва — від місцевості в Китаї.
кар'єр — місце відкритого добування копалин.
кар'єра — професійний шлях до престижного положення у суспільстві.
кафе — заклад громадського харчування, де подають каву, чай, закуски тощо.
кетчуп — соус, до складу якого входять помідори, оцет, сіль, перець та інші спеції.
кипарис — вічнозелене хвойне дерево.
Китай — держава в Східній Азії. Найбільша за чисельністю населення держава світу
ківі — 1. Птах — розміром з велику курку з довгим дзьобом; не літає, поширений у Новій Зеландії. фрукт. 2. Фрукт — плід китайської ліани.
кілограм — одиниця ваги в метричній системі мір, що дорівнює 1000 грамів.
кілометр — міра довжини в метричній системі, дорівнює 1000 метрів.
Кіпр — острівна держава на сході Середземного моря; третій за величиною та кількістю населення островом Середземномор'я.
кока-кола — газований безалкогольний прохолоджувальний напій.
колібри — дрібна пташка.
колорит — співвідношення кольорів за тоном, що створює єдність картини.
компенсація — відшкодування.
комп'ютер — програмно-керований пристрій для обробки інформації.
конотація — сумарне значення слова, як описове, так і емоційне.
континент — велика частина суші, оточена з усіх або майже з усіх боків морями та океанами.
конферансьє — людина, яка оголошує номери програми під час естрадної вистави, розважає присутніх між номерами.
коньяк — міцний алкогольний напій.
Кордильєри — найбільша за простяганням гірська система на Землі. Простягається вздовж західних окраїн Північної і Південної Америки.
Корсика — великий острів у Середземному морі, належить Франції.
Крит — острів у Середземному морі, найбільший острів Греції.
кур'єр — людина, що розносить ділові папери, доставляє, листи, невеликі вантажі.
кулінарія — мистецтво приготування їжі, куховарство.
кунг-фу — китайські бойові мистецтва.
курйоз — дивний або смішний випадок.
кювет — водостічна канава вздовж шляху, велодоріжки чи залізничного полотна.

Л

лиман — затока з морською водою в гирлі річки або озеро поблизу моря.
Лісабон — місто, столиця Португалії.
література — наукові, художні твори того чи іншого народу, періоду або всього людства.
лічі — вічнозелене дерево, поширене в Китаї, з плодами із солодким смаком.
лозунг — висловлена у стислій формі ідея, заклик.
лярд — смалець.

М

мадонна — зображення матері Ісуса Христа в образотворчому мистецтві (загальна назва); *Мадонна* (власна назва) — у католиків: назва матері Ісуса Христа; *Богородиця*.
маккартизм — явище, притаманне внутрішній політиці США 1950–1954 рр., пов'язане з діяльністю сенатора Джозефа Маккарті.
Маккартіні — прізвище.
Маккензі — найбільша річка Канади.

Маккенна — прізвище.

Маккінлі — двоголова гора на Алясці, найвища гора Північної Америки.

маклер — професіональний посередник в укладанні торговельних та біржових угод

манна — за біблійною легендою — їжа, що падала євреям із неба під час їхньої мандрівки пустелею.

Марокко — країна на півночі Африки.

матіола — трав'яниста декоративна рослина з дрібними бузковими квітками, що розкриваються вночі й мають сильний приємний запах; нічна фіалка.

Медина — місто на заході Аравійського півострова.

медицина — сукупність наук про хвороби, їх лікування та запобігання їм.

мерсі — французьке слово, що означає *дякую*.

металургія — галузь промисловості із видобування металів та їх первинної обробки.

миля — британська та американська міра довжини.

мирт — дерева з вічнозеленим листям з білими пухнастими квітками, що містять ефірні олії.

міліметр — одна тисячна доля метра.

Міссурі — річка в Північній Америці.

мітинг — масові збори для обговорення злободенних питань, переважно політичних.

монпансьє — льодяники.

мотто — вислів, афоризм, що вживається як епіграф на початку книжки або розділу.

мулла — служитель релігійного культу в мусульман.

Н

нанка — міцна бавовняна тканина зазвичай брунасто-жовтого кольору.

нація — спільність людей, об'єднаних мовою, територією, культурою; народ.

нетто — маса без тари та упаковки.

новація — нововведення.

нотація — настанова, повчання з засудженням чиєїсь поведінки, вчинків.

Нью-Йорк — найбільше місто в США на Атлантичному узбережжі біля гирла річки Гудзон.

О

об'єкт — предмет пізнання і певної дії з боку людини.

ода — урочистий вірш, присвячений якійсь видатній події, відомій особі тощо.

офіціант — працівник ресторану, який обслуговує відвідувачів, подаючи страви.

П

пальто — верхній одяг довгого крою, що надягається поверх плаття, костюма тощо.

панна — звертання до незаміжньої дівчини.

парі — угода про виконання якого-небудь зобов'язання тією особою, що програє. Часто *парі* називають заклад.

пенальті — у футболі: штрафний удар з відстані в 11 м, який відбиває лише воротар без захисників.

пенні — розмінна грошова одиниця багатьох країн і територій, які в різний час входили до складу Британської імперії, а також Фінляндії і Естонії.

пенсіонер — особа, що отримує регулярну грошову допомогу, за умови якщо вона досягла пенсійного віку, стала інвалідом або втратила годувальника.

п'єдестал — підвищення, на якому встановлюють статую, скульптуру тощо.

п'єса — драматичний твір, звичайно призначений для виставляння на сцені.

пікнік — розважальна прогулянка компанією (звичайно з закускою на лоні природи).

піца — страва італійської кухні: корж запечений із викладеною зверху начинкою, що зазвичай містить сир, томатну пасту, м'ясо тощо.

піцерія — заклад харчування, у якому головним чином готують піцу.

поліклініка — лікувальний заклад для обслуговування медичною допомогою.

помаранч — запашний оранжевий кулястий плід, що має гіркувато-кислий м'якуш.
поні — кінь низькорослої породи.
попурі — музична композиція, що складається з кількох мелодій.
порт'єра — завіса з важкої, щільної тканини на дверях або на вікні.
президія — виборний орган для ведення зборів, з'їзду тощо.
прем'єра — перша вистава п'єси в театрі, перший показ циркової програми тощо.
пюпітр — це підставка для нот.
пюре — страва, приготовлена з розім'ятих чи протертих овочів або фруктів.

Р

радикальний — докорінний, основний, рішучий.
раціональний — розумовий, доцільний.
режим — точно встановлений розпорядок життя, праці, відпочинку тощо.

С

сантиметр — одиниця виміру довжини, що дорівнює одній сотій частині метра.
Сан-Франциско — місто на західному узбережжі США в штаті Каліфорнія.
Сардинія — острів у Середземному морі.
силует — узагальнене площинне однотонне зображення постаті або предмета, форма яких окреслюється тільки контуром. Назва походить від прізвища французького міністра фінансів Етьєна де Сілуєта, який був настільки скупим, що його карикатуру зобразили лише у вигляді затемненого абрису.
синтаксис — розділ граматики, що вивчає будову речення й словосполучення та способи поєднання слів у реченні й словосполученні, властиві тій чи іншій мові, певному авторові, твору.
Сиракузи (руїни Сиракуз) — пам'ятка всесвітньої спадщини. Тепер на місці античного поселення стоїть італійське місто Сіракуза.
Сирія — країна на Близькому Сході.
Сицилія — острів у Середземному морі.
Скіфія — землі сучасної України між річками Дунай і Дон, на якій у VII—III ст. до н. е. мешкали племена скіфів.
склянка — скляна посудина циліндричної форми без ручки для пиття.
спирт — горюча, багата на алкоголь рідина.
стейк — шматок обсмаженого м'яса.
стимул — причина, що спонукає до дії.
суші — японська страва: грудочки відвареного рису з начинкою (рибним філе, морепродуктами, овочами тощо).

Т

тайфун — сильний вітер із зливою, що виникає в океані.
Тибет — історико-географічний регіон в Центральній Азії, територіально охоплює Тибетське нагір'я.
тонна — одиниця маси; у метричній системі дорівнює 1000 кілограмів.
тофу — сироподібний харчовий продукт із соєвих бобів, багатий на білок.
транзит — перевезення вантажів і пасажирів; *транзитом* — переїжджаючи кудись без пересадки.
тріо — ансамбль з трьох музикантів-виконавців.
тріумф — видатний, блискучий успіх, перемога, торжество.

У

унікальний — рідкісний, винятковий, неповторний, небачений, нечуваний.
ушу — буквально означає «бойові мистецтва».

Ф

фанта — марка безалкогольних газованих прохолоджувальних напоїв.

фартух — предмет одягу, який одягають, щоб запобігти забрудненню одягу спереду.

фейсбук — найбільша у світі соціальна мережа.

фінанси — сукупність грошових коштів; *розм.* гроші, грошові справи, кошти, фонди.

фіолетовий — колір з максимальною частотою, яку здатне сприймати людське око.

фонетика — галузь мовознавства, що вивчає звукову будову мови.

фортуна — доля, щасливий випадок.

футбол — спортивна гра, у якій гравці кожної з двох команд, б'ючи м'яч ногами, головою або тулубом, намагаються провести його у ворота супротивника якомога більше разів; копаний м'яч.

фюзеляж — корпус літального апарата.

Х

харакірі (або сепуку) — японське ритуальне самогубство шляхом розрізання живота мечем.

химера — у давньогрецькій міфології — страховище з головою лева, тулубом кози та хвостом дракона, з пащі якого вивергається полум'я.

Ц

центнер — одиниця маси, що дорівнює 100 кілограмів.

цигун — стародавнє китайське мистецтво саморегуляції енергії *ці* (життєвої сили).

цистерна — сховище, резервуар для води та інших рідин.

цифра — знаки для запису чисел: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 (так звані «арабські цифри»).

Ч

чай — напій, що готують заварюванням підготовленого листа чайного куща.

чипси — хрусткі шматочки підсмаженої картоплі.

чізбургер — вид гамбургера з обов'язковим додаванням сиру.

Ш

шайба — металеве кільце або пластинка з отвором, що їх закладають під гайку або головку болта; *спорт.* диск із гуми або пластмаси для гри в хокей.

Шиллер — німецький поет.

ширма — складана переносна перегородка, зроблена з рам-стулок, обтягнутих тканиною, папером тощо.

шлягер — модна пісенька, мелодія.

шосе — дорога з асфальтовим, бетонним покриттям, вимощена щебнем тощо.

Я

Яффа — давній порт, колишнє історичне місто Близького Сходу.

КОРОТКИЙ СЛОВНИЧОК АНТОНІМІВ

<p>А</p> <p>аварійний — безаварійний адресний — безадресний активність — пасивність, бездіяльність</p> <p>Б</p> <p>багатство — бідність барвистий — безбарвний безліч — обмаль білий — чорний блізько — далеко бородатий — безбородий боязкий — сміливий будувати — руйнувати</p> <p>В</p> <p>вбиратися — розбиратися, роздягатися убогий — багатий ввічливий — грубий великий — малий, незначний верткий — спокійний весело — сумно вивозити — ввезити, привезити випереджати — відставати відвертий — потайний вольовий — безвольний ворог — друг впевненість — вагання вперед — назад вранці — вночі</p> <p>Г</p> <p>гарний — поганий гіркий — солодкий говорити — мовчати гострий — тупий, обережний</p> <p>Д</p> <p>день — ніч добро — зло дорогий — дешевий дружба — ворожнеча</p> <p>Ж</p> <p>життя — смерт</p>	<p>З</p> <p>забувати — пригадати заїзд — виїзд засинати — прокидатися захищати — нападати заходити — виходити згода — незгода земля — небо зімно — тепло зопалу — зважено зубатий — беззубий</p> <p>Л</p> <p>лагідний — злий ласкавий — суворий любити — ненавидіти людяність — бездушність</p> <p>М</p> <p>марнувати — заощаджувати молодий — старий</p> <p>Н</p> <p>наліти — вилити наодинці — прилюдно наполегливість — безпорадність небезпека — безпека небо — земля, пекло неправильний — правильний ніжний — грубий, різкий, строгий</p> <p>О</p> <p>обмежений — безмежний</p> <p>П</p> <p>плач — сміх полюбити — зрадити потворний — вродливий правда — кривда, брехня працювати — ледарювати прибувати — відбувати</p> <p>Р</p> <p>радісний — сумний радість — сміток, сум</p>
--	--

радіють — сумують розумний — дурний	Т талáнт — бездáрність твердйй — м'який темний — світлий тйхий — гучний, голосний
С свіжий — черствйй, старйй, несвіжий свйй — чужий сльóзи — смйх смеркáти — розвйднюватися сóнце — мйсьяць старйй — новйй, молодйй стояти — сидйти, лежáти сумно — вéсело	У успйх — невдача Ш шáна — зневáга швйдко — повйльно Щ щáстя — гóре

Додаток 3

КОРОТКИЙ СЛОВНИЧОК СИНОНІМІВ

А

азбука, абетка, алфавіт

акуратний, охайний, чепурний, чепуристий, чистий

Б

балакучий, говіркий, балаклівий, лепетлівий, гомінлівий; *кн.* велемóвний, щебетлівий; язика́тий, слизькоязікий

барвістий, строкáтий, кольорóвий, різнобáрвний, пишнобáрвний; кольорйстий, квітча́стий, весéлковий

ба́тьківський, óтчий, рідний, крóвний, родімий, родінний, матерйнський

безділля, неробство, гульня, гультайство, безробіття

близько, поблизу́, недалéко, неподалік, недалéчко, біля, близéнько, близéсенько, не за гóрами, рукою подáти

В

ва́тра, во́гнище, бага́ття, во́гнь

видатний, визначний, славе́тний, знаменйтий, заслужений, великий, непересічний, відомий, чйльний, сла́вний, знáний

вйта́ти, поздоровляти, вйншувáти

вйхола, метéлиця, хуртовйна, завірйюха, хурдéлиця, заметйль

вйрний, вйдданий, незрадливий, незрадний, незмінний, певний, постййний, непідкупний, випробуваний

Г

ганьбити, безчестити, знеславлювати, неславити, соромити, осоромлювати, компроментувати, поганити, чорнити, безславити

гармйдер, безла́ддя, га́лас, гам, крйки, метушнйя, ха́ос, бедла́м, сумбу́р, мйшанйна

говоріти, казати, промовляти, проказувати, мовити, розмовляти, балакати
горизонт, обрій, круговід, виднокраї, видноколо, виднокруг, виднокіл, кругозір,
небосхил, крайнеба, небокраї

Д

дитина, дитя, дітвак, чоловічок, кровинка
добрий, не злий, не лихий, непоганий, *кн.* позитивний; (*хто*) приязний, чуйний,
привітний, ласкавий, щирий, з доброю душею, доброзичливий
домівка, житло, оселя, помешкання, дім, хата, господа, хатина
дружити, приятелювати, товаришувати, ладити, брататися

Ж

жарко, гаряче, спекотливо, спекотно, пекуче, палюче; пристрасно
жбурлятися, жбурити, жбурнути, кідатися
жвавий, меткий, живий, проворний, прудкий, рухливий, швидкий

З

запашний, духмянний, ароматний, пахущий, запахущий, пашистий, пахучий,
духовитий
злива, дощ, хлющ, гроза, потік, град; буря, шторм
зображати, зображувати, відображати, відображувати, відтворювати, відбивати,
показувати, представляти, змальовувати, малювати, описувати, живописати,
окреслювати
зопалу, необачно; згарячу; спрожогу, спохвату, у гарячці, у розпалі

І

іти, простувати, прямувати, ступати, мандрувати, топати, тупцювати, тупати,
крокувати, марширувати бігти, шкандибати, чимчикувати, тарабанитися

К

крислатий, крисатий, крисастий, широкополий, широкий

Л

ласкавий, ніжний, лагідний, пестливий
ледар, ледашо, нероба, лежень, лежебók, лінюх, лобур, лобуряка, лоботряс,
гультай, гуввіса; ледацюга
ліс, бір, перелісок, приліс, пуца, гай, діброва, бір, перелісок, чорноліс, дубняк, хащі,
праліс

М

мабуть, напевно, либонь, очевидно, певно, відно, очевидячки, може, можливо
молодій, юний, не старій; (*про літа*) юнацький, молодечий; (*про фахівця*)
новоспечений; (*про сало*) свіжий; (*як іменник*) наречений

Н

навчатися, учитися, вивчатися, підкуватися, напрактикуватися, натренуватися,
наловчитися, привчитися

найшляхётніший, найчесніший, найсправедлівіший, найпра́ведніший,
найправді́віший

наоді́нці, віч-на-віч, тет-а-тёт, на самоті́, сам, один

неповто́рний, уніка́льний, надзвича́йний, винятко́вий

непошті́вий, непочті́вий, нечёмний, невві́чливий, неві́хований, нешаноблі́вий

ні́жний, ласка́вий, ла́гідний, пестлі́вий, голублі́вий, любо́вний; (*вітер*) м'я́кий,
нері́зкий; (*стан*) віточений, граціо́зний; (*про риси*) витончений, тонкий

О

оббіга́ючи, обмина́ючи, обгина́ючи, обліта́ючи, уника́ючи

П

підска́кувати, підстрибувати, підпли́гувати, (*з місця*) підхо́плюватися; (*на вибоях*)
підліта́ти; (*про ціни*) підві́щуватися, підно́ситися, ро́сти; (*до кого*) приска́кувати

пла́кати, квилі́ти, лі́ти сльо́зи, ню́нити, рю́мати, рю́мсати, скі́глити, скі́млити,
(*тихо*) хлі́пати; ридáти, захо́дитися

потво́рний, бри́дкий, відрáзливий, гидкі́й, бри́дкий, почва́рний; (*звір*) страхі́тливий;
(*про явище*) огі́дний, проти́приро́дний, жахливий, кошма́рний; (*про взаємини*)
нелю́дський

працюва́ти, трудитися, штурмува́ти *що*, робити, прі́ти, поті́ти, мозолитися, гарувати,
дба́ти; служи́ти, обі́мати, посі́дати (посаду, місце)

пригада́ти, згада́ти, воскресі́ти в па́м'яті; нагада́ти, прийті́ на па́м'ять

прижу́хлий, прив'я́лий, зав'я́лий

проти́вник, супроти́вник, во́рог, супе́рник, антагоні́ст, ненаві́дник, не́друг

Р

радика́льний, корінні́й, (*захід*) найді́йовіший, найрезультати́вніший; (*про зміни*)
докорі́нний, рі́шучий, фундаме́нтальний, кардина́льний

раді́сний, весе́лий, життєраді́сний, просві́тлений, ося́йний, вті́шний

раціо́нальний, розу́мний, (*вжиток*) корі́сний, доці́льний; (*про знання*) переві́рений
логі́кою, базо́ваний на ро́зумі; (*про число*) ці́лий

рі́дний, (*брат*) кро́вний; (*про місто*) роді́нний, роді́мий; (*духом*) близькі́й,
спорі́днений; (*про діло*) улю́блений; (*звук*) знайо́мий

розмовля́ти, говори́ти, балакати, бесі́дувати, гуторити, переговорюва́тися, гомоні́ти,
галакати, галайкоти́ти, щебетати

С

сві́тлий, не те́мний, осві́тлений; (*про воду*) чи́стий, прозо́рий; (*про майбутнє*)
раді́сний, щаслі́вий, просві́тлий; (*обличчя*) ося́яний; (*погляд*) я́сний

скаржита́ся, нарі́кати, жалі́тися, ре́мствува́ти

словесні́сть, лі́тература

солда́т, боє́ць, во́їн, воя́к, стріле́ць, рядові́й, комбата́нт, (*піший*) піхоти́нець

сті́мул, по́штовх, мо́тив, захо́та, захо́чення, по́штовх, і́мпульс, спону́ка; причи́на

сумні́й, журлі́вий, невесе́лий, смутні́й, засму́чений, журні́й, скорбо́тний

суча́сний, ні́нішній, сьо́годнішній, моде́рний, найно́вітніший, но́вітній, тепе́рішній

Т

теплó, теплотá; (у хаті) дух; (на дворі) тéпла погóда, теплінь,; добротá, сердéчність, щірість, доброзічливість, тéплість

тремтлівий, (про світло) мерехтлівий, миготлівий, тріпотлівий, (про голос) перерівчастий, боязкий, полохлівий, (про чекання) схвильóваний, тремкий

У

удáритися, гéпнутися, зударя́тися (з чим); (тілом) забивáтися, (лобом) стúкатися, (в груді) вдаря́ти; (до кого) зверта́тися, (у що) вдава́тися, віддава́тися (чому)

уніка́льний, рідкісний, неповторний, надзвичайний, винятко́вий

Х

хурделиця, віхола, завія, завірюха, хуртовина, хуга, заметіль, сніговиця, метелиця

Ш

шві́дко, стрі́мко, ско́ро, ху́тко, пру́дко, шпа́рко, мерщíй, віхорем; шале́но, прожо́гом, стрімго́лов, чимду́ж, щоду́ху; миттю, вмить, миттéво, мигце́м; мото́рно, жва́во

школя́р, учень (той, хто вчиться у школі, середньому навчальному закладі, у якогось фахівця)

шосé, брук, до́рога, то́рований шлях, бі́тий шлях, тракт; автостра́да; магістра́ль

шубóвснути, упа́сти, (у воду) шеле́снути, шу́снути, бу́лькнути, бо́внути, плі́хнутися

Додаток 4

ЗІ СЛОВНИКА ОМОНІМІВ

А

апорт¹ — сорт яблук: *соковитий апорт*.

апорт² — вигук, яким звертаються до дресированого пса, наказуючи щось принести: *Багіро, апорт!*

Б

байка¹ — м'яка бавовняна тканина з густим двостороннім ворсом: *пелюшки з байки*.

байка² — художній твір з алегоричним повчальним змістом: *байка Глібова*.

бокс¹ — вид спорту, кулачний бій за правилами: *тренування з боксу*.

бокс² — спеціальне приміщення в лікарні для ізоляції інфекційних хворих: *покласти хворого в бокс*.

бокс³ — чоловіча зачіска: *підстригти під бокс*.

брак¹ — нестандартні, зіпсовані, з недоліками вироби; неякісна робота: *допускати брак*.

брак² — нестача чогось: *брак часу*.

В

вівсянка¹ — борошно або крупа, виготовлені з вівса: *каша з вівсянки*.

вівсянка² — маленький перелітний жовтогрудий птах ряду горобиних: *зграйки вівсянок*.

вівсянка³ — дрібна ставкова риба: *цікавинки про рибку вівсянку*.

Г

гвоздика¹ — квітка: *турецька гвоздика*.

гвоздика² — приправа: *Поклади в маринад гвоздику*.

гранат¹ — фрукт: *стиглий гранат*.

гранат² — мінерал багряно-червоного кольору: *перстень із гранатами*.

графік¹ — розклад роботи; здійснення якихось заходів: *графік руху поїздів*.

графік² — людина, яка займається живописом, графікою: *Він вивчився на графіка*.

грибок¹ — маленький гриб: *знайшов грибок*.

грибок² — мікроорганізм, що викликає бродіння або хворобу: *підхопити грибок*.

грот¹ — підводна печера: *кам'яний грот*.

грот² — нижній прямий парус на грот-щоглі морського вітрильного човна: *Грот зненацька обірвався*.

Д

двір¹ — господарська ділянка, на якій розміщені будівлі: *широкий двір*.

двір² — монарх і його оточення: *королівський двір*.

дельта¹ — гирло річки з острівцями і протоками на замуленій низині: *широка дельта*.

дельта² — назва четвертої літери грецького алфавіту: *грецька літера дельта*.

дисципліна¹ — дотримання порядку, організованість: *порушувати дисципліну*.

дисципліна² — предмет, розділ науки: *гуманітарні дисципліни*.

долину¹ — іменник *долина* (видовжена западина між горами або рівнина уздовж річкового русла) жіночого роду у формі Зн. в.: *оглянути річкову долину*.

долину² — дієслово *долінути* (поширюючись, доноситися до чийого-небудь слуху, нюху (про звуки, запахи)) доконаного виду майбутнього часу.

дорóга¹ — смуга землі, по якій їздять і ходять: *дорога додому*.

дорога́² — *прикметник (дорога́ — коштовна): жіночий рід, однина, називний відмінок: дорога автівка*.

дріб¹ — дрібні свинцеві кулі: *свинцевий дріб*.

дріб² — число, що складається з частин одиниці: *простий дріб*.

дріб³ — короткі переривчасті звуки від ударів або при стрільбі: *Почувся рушничний дріб*.

З

завод¹ — підприємство, фабрика: *працювати на заводі*.

завод² — механізм годинника: *Майстер полагодив завод будильника*.

задачею¹ — іменник *задача* в Ор. в.: запитання (перев. математичного характеру), яке розв'язують, шляхом обчислень за визначеною умовою: *думати над задачею*.

за дачею² — іменник «дача» в Ор. в. однини з прийменником: *за дачею був ліс*.

захід¹ — одна з чотирьох сторін світу: *спрямувати на захід*.
захід² — дія або засіб для досягнення чогось: *Ми вирішили здійснити цікавий захід*.
захід³ — рух небесного світила до його зникнення за горизонтом: *захід сонця*.

К

кар'єр¹ — вид бігу коней: *пустити коня в кар'єр*.
кар'єр² — відкрита виробка, місце видобування корисних копалин: *піщаний кар'єр*.

клас¹ — група людей за їхнім соціальним станом: *антагоністичні класи*.
клас² — навчальна кімната в школі; група дітей одного віку, які разом навчаються: *випускний клас*.
клас³ — показник якості запропонованого товару, послуги: *вагон першого класу*.

ключ¹ — пристрій для замикання замка: *замкнути двері на ключ*.
ключ² — музичний знак: *нотний стан починається з ключа*.

кок¹ — кухар на кораблі: *кок вправно порядкував на камбузі*.
кок² — зачіска: *кок на голові*.
кок³ — просторіч. бактерія: *десь я підхопив кок*.

коло¹ — геометрична фігура: *стати в коло*.
коло² — *прим.* біля, близько, поблизу чогось: *коло лісу; коло столу*.

колода¹ — товстий стовбур дерева без гілок: *сидіти на колоді*.
колода² — набір гральних карт: *нова колода карт*.

корч¹ — пеня, кущ: *натикнувся на корч*.
корч² — судома: *ноги звело корчем*.

коса¹ — заплетене волосся: *дівоча коса*.
коса² — сільськогосподарське знаряддя: *нагострена коса*.
коса³ — піщана смуга в морі або річці, сполучена кінцем із берегом: *птахи збиралися на косі*.

котик¹ — маленький кіт: *пухнастий котик*.
котик² — морська тварина: *лежбище котиків*.

кран¹ — пристрій, що перекидає трубу: *водопровідний кран*.
кран² — машина для підймання та перенесення: *підйомний кран*.

круг¹ — геометрична фігура: *накреслити круг*.
круг² — біля, навколо: *Круг нього зібралися друзі*.

Л

лама¹ — південноамериканська тварина родини верблюдів: *хутро з лами*.
лама² — буддійський монах: *храм лами в горах*.

лисичка¹ — ласкаве від слова лисиця: *лисичка-сестричка*.
лисичка² — їстівний гриб жовтого кольору: *назбирати лисичок*.

літній¹ — який використовується влітку: *літній одяг*.

літній² — немолодий: *літній чоловік*.

люлька¹ — приладдя для куріння, що складається з мундштука і чашечки для накладання тютюну: *курити люльку*.

люлька² — невеличке ліжечко для спання і колисання дитини: *гойдати люльку*.

лютий¹ — назва другого календарного місяця року: *У мене відпустка в лютому*.

лютий² — злий, жорстокий, сердитий: *Антон був дуже лютий на нього*.

М

мандарин¹ — вічнозелене цитрусове дерево, а також плоди цього дерева: *стиглий мандарин*.

мандарин² — чиновник у феодальному Китаї: *багатий мандарин*.

мати¹ — жінка, яка має дітей: *Мати завжди піклується про дитину*.

мати² — бути власником чогось, отримати щось: *мати неприємність*.

мине¹ — дієслово доконаного виду *минути*, у формі 3-ї особи однини майбутній час: *цей настрій мине*.

мене² — особовий займенник «я» у родовому або знахідному відмінку однини: *мене зустріла сестра*.

мило¹ — миючий засіб: *запашне мило*.

мило² — любо, гарно: *дуже мило з твого боку*.

му́зика¹ — мистецтво, що відображає дійсність у художньо-звукових образах: *чарівна му́зика*.

музі́ка² — той, хто грає на якомусь музичному інструменті: *музі́ка заграє на скрипці*.

Н

наніс¹ — дієслово «нанести» доконаного виду чоловічого роду 3 особи однини в минулому часі: *боксер наніс удар*.

на ніс² — іменник «ніс» у знахідному відмінку з прийменником: *комар сів на ніс*.

наряд¹ — завдання для робітників: *бригадир виписав наряд*.

наряд² — красивий або незвичайний одяг: *карнавальний наряд*.

нота¹ — графічний знак на позначення звука; звук: *узяти високу ноту*.

нота² — офіційний протест; документ: *нота протесту*.

О

обід¹ — зовнішня частина колеса, звичайно обведена шиною: *обід колеса*.

обід² — споживання їжі серед дня, між сніданням і вечерею: *смачний обід*.

П

пара¹ — два однорідні (однакові) предмети, що складають одне ціле; дві істоти, що діють разом: *пара коней*.

пара³ — газ, у який перетворюється вода при випаровуванні: *гаряча пара*.

парк¹ — дерева, висаджені для озеленення міста: *парк культури та відпочинку*.

парк² — місце стоянки та ремонту машин; сукупність машин певного виду:
автомобільний парк.

пас¹ — вигук у грі, що означає відмову: *я — пас!*

пас² — привідний ремінь: *лопнув пас.*

пас³ — передача м'яча комусь із гравців своєї команди: *Андрій зробив гарний пас захиснику.*

пас⁴ — рух гіпнотизера, фокусника: *Він руками робив над головою дівчини паси.*

потік¹ — річка (переважно невелика), струмок із стрімкою течією: *бурхливий потік.*

потік² — дієслово доконаного виду *потекти*: чоловічий рід, минулий час: *з чола потік рясний піт.*

провідник¹ — людина, яка супроводжує когось: *провідник вагона, бортпровідник.*

провідник² — матеріал, який добре проводить електричний струм: *мідь — добрий провідник струму.*

пролісок¹ — трав'яниста рослина: *розквітли проліски.*

пролісок² — галявина: *вийшли на пролісок.*

Р

рація¹ — радіостанція: *військова рація.*

рація² — обґрунтування чого-небудь: *маєш рацію.*

рись¹ — біг коня: *перейти на рись.*

рись² — хижак родини кошачих: *хижа рись.*

С

світило¹ — небесне тіло, яке випромінює світло: *Сонце — найближче світило до Землі.*

світило² — дієслово недоконаного виду *світити*, середнього роду, минулого часу: *Уранці яскраво світило сонечко.*

секрет¹ — таємниця; те, що приховується: *тримати в секреті.*

секрет² — речовина, яку виробляють залози людини й тварини: *виробляти секрет.*

слід¹ — присудкове слово треба: *над цим слід попрацювати.*

слід² — відбиток, що залишається від чогось: *слід чобота*; переносне: *слід у душі.*

став¹ — водоймище (у природному чи штучному заглибленні) з непроточною водою: *у центрі селища викопали став.*

став² — дієслово «*стати*» доконаного виду, чоловічий рід, минулий час: *він став популярним блогером.*

стопа¹ — частина ноги: *поранити стопу.*

стопа² — ритмічна одиниця віршованого твору: *двоскладова стопа.*

сходи¹ — перші паростки посіяних рослин: *молоді сходи.*

сходи² — виступи або щаблі, якими піднімаються чи опускаються; етапи, стадії розвитку чого-небудь: *дерев'яні сходи.*

Т

такса¹ — ціна, розцінки: *такса за проїзд*.

такса² — порода собак: *придбати таксу*.

такт¹ — вихованість, чемність: *Вона має великий такт*.

такт² — метрична одиниця: *відбивати такт*.

термін¹ — слово або словосполучення, яке означає спеціальне поняття якої-небудь галузі науки: *фізичний термін*.

термін² — проміжок часу, установлений для чого-небудь: *обмежений термін*.

титул¹ — почесне дворянське звання: *імператорський, княжий титул*.

титул² — перша сторінка книги: *оформити титул книги*.

тур¹ — частина змагання, конкурсу: *заключний тур*.

тур² — танець: *запросити на тур вальсу*.

тур³ — тварина: *золоторогий тур*.

туш¹ — фарба, яку використовують для креслення або малювання: *розлита туш*.

туш² — невелика музична п'єса, яка виконується як урочисте привітання: *пролунав туш*.

У

уранці¹ — у ранковий час: *уранці задощило*.

у ранці² — іменник *ранець* у місцевому відмінку з прийменником «у»: *у ранці були книжки*.

Ф

фокус¹ — центральна точка відбиття променів світла: *фокус лінзи*.

фокус² — створення ілюзії; цирковий номер: *показувати фокус*.

Ч

череда¹ — гурт свійських тварин: *пастися череду*.

череда² — лікарська рослина: *сушити череду; купати в череді*.

Ш

шах¹ — монарх у країнах Сходу: *наказ шаха*.

шах² — напад на короля противника у шаховій партії, оголошення цього: *оголосити шах*.

шишка¹ — суцвіття хвойних переважно круглої чи овальної форми, укрите лусочками: *шишка на ялині*.

шишка² — булочка, яку виготовляють переважно на весілля: *пекти шишку для короваю*.

Я

як¹ — прислівник, сполучник: *бути як усі*.

як² — бик: *найкращий перевізник вантажів у горах — це як*.

ячмінь¹ — гостре запалення повік: *лікувати ячмінь*.

ячмінь² — злакова рослина; зерно цієї рослини: *ячмінь уродив добрий*.

Додаток 5

ЗІ СЛОВНИКА ПАРОНІМІВ

А

адаптація — адоптація

Адаптація — пристосування організмів, органів чуття до умов існування, до нового середовища: *адаптація до холоду*;

- процес звикання людини до нових умов життя: *адаптація до нової роботи*;
- спрощення тексту на іноземній мові для тих, хто тільки починає її вивчати: *адаптація англійської казки для дітей*.

Адоптація — процес усиновлення: *Для оформлення адоптації треба зібрати багато документів*.

адрес — адреса

Адрес — письмове вітання з нагоди визначної події: *отримати вітальний адрес*.

Адреса — позначення місця розташування певної будівлі, місця проживання людини: *мешкати за адресою*;

- напис на конверті, що вказує на місце призначення: *поштова адреса*;
- місце розміщення інформації в пам'яті комп'ютера: *електронна адреса*.

афект — ефект

Афект — нетривалий стан сильного нервового збудження: *вчинити сварку в стані афекту*.

Ефект — враження, яке хтось або щось справляє на когось: *справити ефект*;

- результат якихось дій: *економічний ефект*;
- засіб для створення певного враження: *шумовий ефект*.

Б

багатир — богатир

Багатир — багата людина, багатий: *сільський багатир (багатій)*.

Богатир — оспіваний у фольклорі герой, хоробрий воїн, який вирізнявся надзвичайною силою і відвагою: *богатир Ілля Муромець*;

- про людину, високу на зріст, міцної статури, сильну: *справжній богатир*.

безпека — небезпека

Безпека — стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує: *стояти на сторожі миру й безпеки*.

Небезпека — можливість якогось лиха, нещастя, якоїсь катастрофи, шкоди тощо: *У хвилини великої небезпеки людей завжди тягне до гурту*.

бідний — бідолашний

Бідний — небагатий, незаможний, убогий: *бідне селянство*;

- небагатий за змістом, засобами вираження: *бідна фантазія*.

Бідолашний — нещасний, безталанний: *бідолашний хлопчик*.

будівельник — будівник

Будівельник — Той, хто будує, споруджує що-небудь, працює на будівництві:

Будівельник — це професія на всі часи.

Будівник — той, хто створює що-небудь; творець: *Ярослав Мудрий — будівник великої держави*.

будній — буденний

Будній — не святковий, робочий. *У будній день завжди багато справ.*
Буденний — повсякденний, звичайний: *Вона вдягнула буденне вбрання.*

В

веснянка — веснянки

Веснянка — народна хорова пісня, що виконується навесні і уславлює пробудження природи після довгої зими: *співати веснянки.*

Веснянки — дрібненькі плямочки жовто-коричневого кольору на тілі людини, що зазвичай проступають навесні під дією сонця

вдача — удача

Вдача — характер людини, її основні психічні властивості, що виявляються у поведінці: *лагідна вдача.*

Удача — щасливий збіг обставин, успіх, антонім — невдача: *усміхнулась удача.*

вид — вигляд

Вид — окрема галузь роботи, заняття, різновид в ряді предметів, явищ тощо; тип.

Вигляд — сукупність зовнішніх ознак, особливостей кого-, чого-небудь, що створює відповідне враження.

військовий — воєнний

Військовий — який стосується війська, військовослужбовця: *військовий комісаріат (військкомат).*

Воєнний — який стосується війни: *карта воєнних дій.*

вітровий — вітряний

Вітровий — викликаний вітром; який захищає від вітру: *запобігати вітровій ерозії ґрунту;*

вітрове скло в автомобілі.

Вітряний — прикметник до слова *вітер*: *свіжі вітряні струмені; ранок хоч і ясний, а вітряний.*

- який діє за допомогою вітру: *вітряний двигун;*
- інфекційна дитяча хвороба: *вітряна віспа.*

Г

гривна — гривня

Гривна — у Русі–Україні шийна прикраса із бронзи, срібла або золота: *На місці розкопок*

археологи знайшли багато прикрас, зокрема гривни, пектораль.

Гривня — у Русі–Україні грошова одиниця у вигляді срібного злитку: *«Київські» гривни мали*

шестикутну форму і важили 150 г срібла;

- грошова одиниця сучасної України: *На банкноті 500 гривень зображений Григорій Сковорода.*

громадський — громадянський

Громадський — який стосується громади, пов'язаний із нею: *громадське життя;*

- колективний, який належить усій громаді: *громадський транспорт*.
- Громадянський** — який стосується громадянина, властивий йому: *громадянська мужність*;
- цивільний, невійськовий: *громадянське право*.

ґрунтовий — ґрунтовний

Ґрунтовий — який стосується ґрунту — верхнього шару земної кори: *Ґрунтові води, Ґрунтова дорога*.

Ґрунтовний — вичерпний, серйозний;

- добре зроблений, проведений: *ґрунтовне дослідження, ґрунтова праця з ботаніки*.

Д

дефективний — дефектний

Дефективний — людина, яка має фізичні або психічні відхилення, вади: *дефективна дитина*.

Дефектний — предмет, що має дефекти, зіпсований предмет: *дефектна деталь*.

діловий — діловитий

Діловий — який стосується суті справи; має практичне значення: *діловий лист, ділові переговори*;

- добре підготовлений, досвідчений, працьовитий: *ділова людина*.

Діловитий — працьовитий і компетентний, зайнятий справами; заклопотаний: *Межею йшла жінка задумлива й діловита*.

дільниця — ділянка

Дільниця — адміністративно-територіальна одиниця: *призовна дільниця*;

- виробнича одиниця або частина виробництва, цеху: *дільниця ливарного цеху*.

Ділянка — частина землі, поверхні чого-небудь: *присадибна ділянка*;

- сфера діяльності: *кожен відповідає за свою ділянку роботи*;
- частина організму, тіла: *біль у ділянці нирок, уражена ділянка шкіри*.

добродій — добродійник

Добродій — форма ввічливого звертання в українській мові. Жіноча форма: *добродійка*.

Добродійник — той, хто дає кому-небудь допомогу, підтримку тощо; благодійник.

досвідчений — освічений

Досвідчений — який має досвід, великі знання в якій-небудь галузі тощо: *досвідчений інженер*.

Освічений — освітлений: *вікно, освічене місяцем*;

- який має освіту, засвоїв різнобічні знання; культурний: *освічена людина*.

дружний — дружній

Дружний — який відбувається одночасно, злагоджено, спільно: *дружна робота*;

- пов'язаний дружбою і згодою: *дружний колектив*.

Дружній — який ґрунтується на дружбі, прихильності, взаємно доброзичливий: *дружній шарж*.

Е

екскаватор — ескалатор

Екскаватор — машина для розробки, виймання, переміщення чи вантаження ґрунту, каміння, корисних копалин тощо: *багатокішечний екскаватор*.

Ескалатор — вид підйомника: рухомі сходи для безперервного перевезення пасажирів: *спуститися на ескалаторі в метро*.

Ж

журавлиний — журавлинний

Журавлиний — який стосується журавля — птаха родини Голінасті з довгими ногами, шиєю

і дзьобом: *журавлиний клин*;

▪ який нагадує журавля: *журавлина походка*.

Журавлинний — виготовлений із ягід журавлини — дрібного вічнозеленого куща родини Вересові, що росте на торф'яних болотах: *журавлиний сік*.

З

завдавати — задавати

Завдавати — робити, чинити кому-небудь щось неприємне; заподіювати: *завдавати болю*.

Задавати — давати, пропонувати що-небудь для виконання, розв'язання тощо: *Щодня учитель задає уроки*.

запобігливий — запобіжний

Запобігливий — дуже ввічливий, люб'язний, готовий зробити послугу: *Молодший син був*

слухняний, запобігливий, тихий.

Запобіжний — призначений для захисту чого-небудь від пошкодження або небезпеки: *Регулюючі й запобіжні пристрої працюють з датчиками*.

запоріжець — запорожець

Запоріжець — мешканець сучасного міста Запоріжжя: *корінний запоріжець*.

Запорожець — козак, мешканець Запорозької Січі: *утекли до запорожців, картина «Запорожці пишуть лист турецькому султану»*.

збірник — збірка

Збірник — книжка, що містить у собі однорідні матеріали, документи тощо.

Збірка — книжка, яка містить у собі дібрані за певним принципом твори одного або кількох авторів.

земний — земельний

Земний — який стосується Землі як планети: *земна куля, земне тяжіння, земна кора*.

Земельний — який стосується користування землею, землеволодіння або землекоділу: *земельна ділянка, земельний пай, земельна реформа*.

зимовий — зимний

Зимовий — який стосується найхолоднішої пори року — зими: *зимові рукавички*.

Зимний — холодний: *зимна днина*;

- не зігрітий душевним теплом, який дуже стримано виявляє почуття: *зимний погляд*.

I

індіанець — індієць

Індіанець — представник корінного населення Америки (за винятком ескімосів та алеутів): *житло індіанців, поселення індіанців*.

Індієць — мешканець Індії.

K

кампанія — компанія

Кампанія — сукупність певних заходів для виконання якоїсь важливої мети: *передвиборна кампанія*;

- сукупність воєнних операцій у певний проміжок часу, що мають спільну мету: *виграти зимову кампанію*.

Компанія — група людей, об'єднаних спільними інтересами: *весела компанія друзів*;

- об'єднання підприємців: *холдингова компанія*.

кватирка — квартирка

Кватирка — уставлена в раму шибка у вікні, яку відчиняють, щоб провітрювати приміщення:

прочинити кватирку.

Квартирка — невеличка квартира — частина житлового будинку (одна або кілька кімнат):

тулитись у малій квартирці.

книжковий — книжний

Книжковий — прикметник до іменника *книжка*.

Книжний — характерний для літературно-писемного викладу, не властивий живій мові.

корисливий — корисний

Корисливий — який прагне до власної вигоди, наживи.

Корисний — який дає, приносить добрі наслідки.

кріль — кроль

Кріль — невелика тварина родини Заячі, яку розводять для отримання м'яса і хутра: *дикий кріль*.

Кроль — стиль спортивного плавання: *чемпіон із кролю*.

кювет — бювет

Кювет — водостічна канава вздовж шляху і залізничного полотна: *Машина злетіла в кювет*.

Бювет — будівля над мінеральним джерелом, обладнана для пиття лікувальних мінеральних вод: *Щодня біля бювета збиралося чимало відпочивальників*.

Л

листопадний — листопадовий

Листопадний — який стосується листопаду — пори, коли дерева скидають своє листя:

листопадна пора, жовтий листопадний дощ.

Листопадовий — який стосується листопада — одинадцятого місяця календарного року:

короткі листопадові дні.

літній — літній

Літній — який стосується літа: *літні канікули, літні грози;*

▪ який стосується немолодої людини, що починає старіти: *літня людина.*

Літний — який стосується авіаційного літання, польоту: *літна школа, літні вправи.*

людний — людяний — людський

Людний — який складається з чималої кількості людей: *людні (багатолюдні) збори;*

▪ у якому перебуває або живе значна кількість людей: *людне місце.*

Людяний — який уважно і доброзичливо ставиться до інших людей, оснований на доброзичливості: *людяне ставлення.*

Людський — належний людям; властивий, притаманний людині: *То були люди, що знали собі ціну, сповнені великої людської гідності.*

М

металевий — металічний

Металевий — виготовлений, зроблений із металу: *металева плита.*

Металічний — дзвінкий, сріблястий, який звучить високо й сильно (про звук, голос, сміх тощо): *сказати металічним голосом.*

метеорит — метеор

Метеорит — тверде космічне тіло, що досягло поверхні Землі: *тунгуський метеорит, знайти метеорит.*

Метеор — спалах від згоряння метеорита у верхніх шарах атмосфери: *спостерігати за метеором.*

музикальний — музичний

Музикальний — здібний до музики, який тонко сприймає, відчуває й виконує музичні твори:

музикальна людина, музикальні пальці, музикальний слух;

▪ приемний звучанням; мелодійний: *музикальний голос, музикальна мова.*

Музичний — який стосується музики, пов'язаний з музикою, здійснюваний засобами музики:

музична крамниця, музичний вечір, музичний гурток, музичний твір, музична комедія.

Н

нагода — пригода

Кріль — невелика тварина родини Заячі, яку розводять для отримання м'яса і хутра: *дикий кріль.*

Кроль — стиль спортивного плавання: *чемпіон із кролю.*

нараз — наразі

Нараз — раптом, ураз, несподівано, зненацька: *нараз схопитися, нараз пішов дощ.*

Наразі — зараз, у цей момент, у момент мовлення: *наразі він зайнятий.*

незвичайний — незвичний — надзвичайний

Незвичайний — який відрізняється від інших; не такий, як усі, як в усіх; особливий: *І погляд, і голос — все в ньому незвичайне.*

Незвичний — до якого не звук хто-небудь, який не ввійшов у звичку: *від незвичної їзди ноги замліли.*

Надзвичайний — дуже сильний ступенем свого виявлення та не схожий на інші; винятковий:
надзвичайна радість; надзвичайну стійкість духу.

нескінчений — нескінченний

Нескінчений — не доведений до кінця; незавершений, незакінчений.

Нескінченний — який дуже довго триває.

норка — нірка

Норка — невелика хижа тварина родини Куницеві, що дає цінне хутро: *полювання на норку.*

Нірка — маленьке заглиблення в землі, вирите тваринами як житло: *лисяча нірка.*

одноголосий — одноголосний

Одноголосий — який має один голос, співається на один голос: *одноголосий заспів.*

Одноголосний — одностайний, однодушний, ухвалений усіма присутніми на голосуванні:
одноголосне рішення.

ордер — орден

Ордер — письмове розпорядження, документ на одержання або видавання чогонбудь: *ордер на квартиру;*

- архітектурна композиція, основана на художній обробці частин споруди: *доричний ордер.*

Орден — почесна відзнака, нагорода за певні заслуги (військові, трудові тощо): *орден Данила Галицького;*

- чернеча або лицарська громада з певним статутом, назва деяких таємних товариств: *орден тамплієрів.*

освітлений — освічений

Освітлений — Дієприкметник. пас. мин. ч. до дієслова *освітлити*. Такий, якого зробили видимим, спрямувавши на нього промінь світла.

Освічений — який має освіту, засвоїв різнобічні знання; культурний.

особистий — особовий

Особистий — який належить окремій особі: *особисті речі;*

- призначений для індивідуального користування;
- щодо особи: *узяти під особистий контроль, особисте життя.*

Особовий — який стосується окремої особи (уживається в декількох сталих сполуках): *особова справа, особовий склад, особове посвідчення;*

- у граматиці — який стосується категорії особи: *особові закінчення, особовий займенник.*

П

пам'ятка — пам'ятник

Пам'ятка — те, що лишилось як наслідок чогось; історична пам'ятка — залишок минулого, що є об'єктом вивчення історичної науки.

Пам'ятник — архітектурна або скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чого-небудь.

переконливий — переконаний

Переконливий — який переконує, змушує переконатися в чому-небудь, має здібності до переконування інших: *переконлива правда слова; переконливі приклади; переконлива гра актора.*

Переконаний — який має тверді, послідовні переконання: *переконаний шанувальник футболу.*

пожежник — пожежний

Пожежник — працівник пожежно-рятувальної служби, який займається запобіганням пожежам та їх гасінням: *пожежники приїхали вчасно.*

Пожежний — який стосується запобігання пожежам та їх гасіння: *пожежна служба, пожежна машина.*

познайомитися — ознайомитися

Познайомитися — завести з кимось знайомство: *познайомитися з хлопцем, познайомитися на вечірці.*

Ознайомитися — одержати відомості, інформацію про когось або щось;

- здобути знання про щось: *ознайомитися зі змістом праці, ознайомитися зі справою.*

помірний — поміркований

Помірний — не великий і не малий, який не має відхилень від середнього рівня, середньої норми тощо: *помірний зріст і маса;*

- середній між жарким і холодним (про клімат): *зони з помірним і теплим кліматом.*

Поміркований — який керується в своїх діях, поглядах, думках вимогами здорового глузду; розважливий: *Обачний, розсудливий, поміркований, він у найкритичніші хвилини не втрачав спокою.*

посмішка — усмішка

Посмішка — вираз обличчя, вуст, що виражає вдовolenня: *лагідна посмішка;*

- вираз обличчя, вуст, що виражає глузування: *крива посмішка.*

Усмішка — вираз обличчя, вуст, що виражає вдовolenня: *лагідна усмішка;*

- невеликий художній гумористичний твір: *усмішки Остапа Вишні.*

прозовий — прозаїчний

Прозовий — написаний прозою (без ритму, не віршований): *прозовий твір, прозова збірка.*

Прозаїчний — позбавлений поетичності; одноманітний, буденний, звичайний, дріб'язковий: *прозаїчне життя, прозаїчні стосунки.*

професійний — професіональний

Професійний — той, що стосується професії, пов'язаний з нею; фаховий: *професійна лексика.*

Професіональний — той, що стосується професіонала; кваліфікований: професіональний бокс.

психічний — психологічний

Психічний — який стосується психіки — сукупності процесів і явищ, пов'язаних із вищою нервовою діяльністю людини: *психічні відхилення, психічний розлад, психічний розвиток.*

Психологічний — який стосується психології — науки про психічну діяльність людини: *психологічні причини поведінки.*

Р

розбещений — розпещений

Розбещений — морально зіпсутий, аморальний: *розбещена поведінка.*

Розпещений — розбалуваний: *розпещена дитина.*

руський — російський

Руський — прикметник до «Русь» (Київська Русь, Давня Русь), «руси»: *збірник законів «Руська правда».*

Російський — прикметник до «Росія» і «росіянин»: *російський сир.*

рятувальний — рятувний

Рятувальний — призначений для рятування кого-, чого-небудь: *рятувальна станція, рятувальний жилет.*

Рятувний — який дає, приносить рятунок або сприяє рятунку: *рятувне свідчення, рятувні дії.*

С

свідоцтво — свідчення

Свідоцтво — Офіційний документ, який підтверджує, свідчить якийсь факт або містить відомості про кого-небудь; посвідчення.

Свідчення — факт, річ, обставина, які підтверджують щось: підтвердження чого-небудь очевидцем; показання свідка: *давати свідчення на суді.*

сервіз — сервіс

Сервіз — повний набір столового або чайного посуду, розрахований на певну кількість осіб: *чайний сервіз, кавейний сервіз.*

Сервіс — обслуговування населення, забезпечення його побутових потреб: *сервіс налагоджено відмінно.*

сердечний — сердешний — серцевий

Сердечний — душевний: *сердечні рани, сердечний біль;*

▪ близький (про друзів, товаришів): *сердечний друг.*

Сердешний — бідолашний, який викликає жаль, заслуговує співчуття: *сердешна дівчина.*

Серцевий — який стосується серця — центрального органа кровоносної системи людини: *серцеві хвороби*.

слабий — слабкий

Слабий — хворий, недужий, який не відзначається здоров'ям, силою: *слабий на грип*.

Слабкий — який має невелику фізичну силу, малопотужний: *слабка напруга*.

слово — слава

Слово — мовна одиниця, що є звуковим вираженням поняття про предмет або явище об'єктивного світу: *Усі чули кожне його слово*.

Слава — широка популярність як свідчення загального схвалення, визнання чийось заслуг, таланту, доблесті тощо: *Завжди світлою буде слава твоя між людьми, герою!*

стрес — струс

Стрес — стан організму, що виявляється у формі напруження або специфічних пристосувальних реакцій у відповідь на дію несприятливих зовнішніх або внутрішніх факторів: *стрес від катастрофи на дорозі*.

Струс — різкий коливальний рух; поштовх: *Струси поверхні землі бувають з різних причин*.

- надзвичайно сильне, глибоке зворушення, переживання: *Внутрішній струс вплинув на результати іспиту*.

сусідній — сусідський

Сусідній — розміщений поруч, поблизу когось, чогось; який мешкає поряд. *Сусіднє село, сусідня кімната, сусідня країна, сусідній парк*.

Сусідський — що стосується сусіда, складається із сусідів. *Сусідське подвір'я, сусідська родина, сусідський город*.

Т

тактичний — тактовний

Тактичний — який стосується способів і прийомів досягнення певної мети (тактики): *з тактичних міркувань*; який стосується підготовки і ведення бою: тактичний прорахунок призвів до втрати позицій.

Тактовний — який має *такт* — почуття міри у поведінці, вчинках: тактовне зауваження.

талан — талант

Талан — життєвий шлях, доля (похідні слова: *таланти, безталанний*);

- щаслива доля: *нема талану-долі*.

Талант — грошова та вагова одиниця у Давній Греції: *шість талантів*;

- хист, обдарування; природні здібності людини до чогось (похідне слово — *талановитий*): *розкрився письменницький талант*.

тривкий — тривалий

Тривкий — який важко зруйнувати, міцний, твердий: *тривкий лід*.

Тривалий — довгий у часі, який довго триває в часі: *тривала розмова, тривала перерва*.

трупа — група

Трупа — Колектив артистів театру або цирку: *У містечко приїхала мандрівна циркова трупа.*

Група — Кілька осіб, тварин або предметів, що знаходяться разом, близько один біля одного:

Група гір утворювала хребет. До лекторської групи приєдналися знані науковці.

туристичний — туристський

Туристичний — який стосується туризму — спеціально організованого ктивного відпочинку:

туристична агенція.

Туристський — який стосується туристів: *туристське спорядження.*

У

ущент — ущерть

Ущент — зовсім, цілком, не лишивши нічого, дотла, остаточно: *спалити ущент.*

Ущерть — по вінця, до країв (посудини): *відро яблук, наповнене ущерть.*

уява — уявлення

Уява — здатність образно створювати або відтворювати щось у свідомості: *вразити чиюсь уяву;*

▪ фантазія: *мати багату уяву.*

Уявлення — знання чого-небудь, розуміння, що ґрунтується на досвіді, одержаних відомостях: *скласти власне уявлення про фільм, давні уявлення ро світобудову.*

Ф

фієста — сієста

Фієста — у країнах Латинської Америки та Іспанії — пишний карнавал.

Сієста — у країнах Латинської Америки, в Іспанії та деяких інших державах — пообідній відпочинок у найспекотнішу частину дня: *відпочивати під ас сієсти.*

Х

хутровий — хутряний

Хутровий — який стосується добування, обробки і продажу хутра: *хутровий магазин.*

Хутряний — зроблений із хутра: *хутряна накидка.*

Ц

цегляний — цегельний

Цегляний — зроблений із цегли: *цегляний будинок, цегляний паркан.*

Цегельний — призначений для виготовлення цегли: *цегельний завод.*

Ч

численний — чисельний

Численний — який є у великій кількості: *численні втрати.*

Чисельний — який стосується числа;

- виражений числом, числовий: *чисельне рішення рівняння;*
- кількісний: *чисельне збільшення.*

чудний — чудовий

Чудний — дивний, чудернацький: *чудна іграшка*; — *дивакуватий*: *чудна поведінка*.

Чудовий — прекрасний, відмінний, якнайкращий: *чудова погода, чудова вистава*.

Ш

шкіра — шкура — шкірка

Шкіра — зовнішній покрив тіла людини і тварини: *засмагла шкіра*;

- вироблена шкіра тварини, придатна для виготовлення речей: *рукавички з натуральної шкіри*;

Шкура — зовнішній покрив тіла тварини — шкіра разом з шерстю: *вовча шкура*;

- оброблена шкура тварини, придатна для виготовлення речей: *килим зі шкури*;
- про людину (зневажливо): *рятувати свою шкуру*.

Шкірка — зовнішня оболонка плоду, насіння: *апельсинова шкірка*.

шкіряний — шкірний

Шкіряний — виготовлений зі шкіри, пов'язаний із її виготовленням;

- обтягнутий, оздоблений шкірою: *шкіряні рукавички*.

Шкірний — який стосується шкіри — зовнішнього покриву тіла людини і тварини: *шкірні хвороби*.

шторм — штурм

Шторм — сильна буря, вітер на морі чи озері і викликане ними велике хвилювання води: *Шторм почав потроху слабшати*.

Штурм — Рішуча атака укріплення, опорного пункту, фортеці ворога: *Коли третій штурм було відбито, Сагайдачний зібрав коло себе отаманів*.

Я

ящір — ящур

Ящір — ссавець із видовженим тілом, вкритим лусочками: ящери живляться переважно мурахами

і термітами, назва вимерлих динозаврів — плазунів і земноводних: *найбільшим доісторичним ящером був тиранозавр*.

Ящур — вірусна хвороба великої рогатої худоби, свиней, овець: *молоко, заражене ящуром*.

Відповіді на ребуси, кросворди та тестові завдання

Ребус. Словники.

Кросворд. За вертикаллю: 1. Шана. 2. Далеко. 3. Чорний. 4. Сміх. 5. Любов. 6. Сум.

За горизонталлю: 7. Молодий.

Ребус. Синоніми прикрашають мову.

Кросворд. За вертикаллю: 1. Завірюха. 3. Віхола. 4. Заметіль.

За горизонталлю: 2. Сніговиця. 5. Хуртовина. 6. Пороша. 7. Хуга. 8. Метелиця.

Тестове завдання: 1А. 2А. 3В. 4Б. 5В. 6В. 7В. 8А.

Тестове завдання: 1В. 2Г. 3А. 4Б.

Тестове завдання: 1Б. 2А. 3А. 4В. 5В. 6А. 7Г. 8 1В; 2Д; 3Г; 4А.

Навчальне видання

ДЯТЛЕНКО Тетяна Іванівна,
БІЛЯСНИК Михайло Дмитрович
ВОЛНИЦЬКА Валентина Володимирівна
СЕМЕНОГ Олена Миколаївна

УКРАЇНСЬКА МОВА

План-конспекти для пілотних 5 класів
закладів загальної середньої освіти

Частина I

План-конспекти укладено відповідно до Модельної навчальної програми
(автори Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна)

Схвалено для використання в освітньому процесі
в закладах загальної середньої освіти

У посібнику використано покликання
на медіаресурс виробництва EdEra,
а також на сайти, які пропонують довідкові матеріали:
новий український правопис, словники тощо.

У виданні автори послуговуються з навчальною метою
матеріалами (зокрема ілюстраціями) з інтернет-видань,
що розміщені у вільному доступі із зазначенням джерел.

Підписано до друку 30.08.2021 р. Формат 60×84/8.
ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.
www.aston.te.ua, e-mail: tovaston@gmail.com